

О.М. Полетай

**ВСТУП
ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ**

**Навчально-методичний
посібник**

Чернігів – 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ» імені Т.Г. ШЕВЧЕНКА

О.М. Полетай

**Навчально-методичний посібник
з курсу
ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ**

Чернігів – 2020

УДК 378.016:62/64(072)

П 49

Рецензенти:

Х.В. Подковко – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології післядипломної освіти Національного медичного університету імені О.О. Богомольця;

О.Г. Платонова – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка.

Полетай О.М.

П 49 Вступ до спеціальності: навчально-методичний посібник. Видання 2-ге перероблене. – Чернігів: НУЧК, 2020. – 188 с.

УДК 378.016:62/64(072)

До змісту навчально-методичного посібника входять робоча програма, зміст лекційних та практичних занять з курсу «Вступ до спеціальності». В кожній темі подано основні поняття, контрольні питання для самоконтролю, практичні завдання для письмового та усного виконання, орієнтовна тематика індивідуальних повідомлень і рефератів, залікові питання та список літератури з курсу.

Навчально-методичний посібник призначений для студентів спеціальності 014 «Технологічна освіта» та 015 «Професійна освіта» вищих педагогічних навчальних закладів денної та заочної форм навчання.

*Рекомендовано до друку
вченою радою технологічного факультету
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка (протокол №1 від 30.08.2020 р.)*

© О.М. Полетай, 2020

П'ЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Шановні першокурсники! Основні освітні цілі курсу «Вступ до спеціальності» пов'язані з формуванням ваших особистісних орієнтацій, ознайомленням зі змістом педагогічної діяльності, її сутності та ролі в сучасному суспільстві, основними шляхами і методами набуття педагогічного досвіду.

Завданнями курсу є: допомога студентам в адаптації до навчально-виховного процесу у вищій школі; розуміння та усвідомлення системи освіти та вищої освіти в Україні, її організаційну основу і структуру та завдання вищої педагогічної школи; теоретичне та практичне знайомство студентів з принципами та основними форми організації навчально-виховного процесу у вищій школі, права та обов'язки студентів; ознайомлення з функціями вчителя та формування вміння вирішувати типові задачі виробничої діяльності; формування у студентів знань щодо видів навчальних занять, етапів організації наукової роботи студента, видів педагогічної практики впродовж навчання у вищій школі; розуміння сутності основних положень навчального плану спеціальності, перспективи вибору та вивчення навчальних дисциплін, розподілу часу на виконання навчальних завдань; формування у студентів вміння щодо організації та здійснення самостійної роботи; шляхи формування педагогічних умінь, засоби їх діагностики та корекції, умови побудови системи самонавчання.

Розкриття змісту даного курсу і його вивчення відбуваються в два етапи: перший етап – аудиторна або дистанційна робота студентів під керівництвом викладача на лекціях, практичних заняттях та консультаціях; другий етап – самостійна та індивідуальна робота студента, у процесі якої здобувач вищої освіти самостійно під керівництвом викладача набуває знань пов'язаних з майбутньою професією, а саме: основи педагогічної теорії і практики, формування педагогічної самосвідомості і готовності до самореалізації в пізнавальній і майбутній педагогічній діяльності.

Зміст курсу «Вступ до спеціальності» складається з двох змістових модулів: Перший – Сучасна система підготовки

вчителя. Другий – Педагогічна професія та особистість вчителя. Кожен модуль містить певний обсяг інформації, що у стислому вигляді буде запропоновано студенту під час лекції. Закріплення і застосування цих теоретичних знань і формування умінь і навичок їх застосування відбуватиметься на практичних заняттях.

Кожне практичне заняття потребує від студента ретельної підготовки. Підготовку варто розпочинати з відпрацювання понятійного апарату теми. Готуючись до заняття, необхідно уважно вивчити сутнісні характеристики зазначених понять і зробити запис наведених визначень, при необхідності, до свого робочого зошиту. Наступний етап роботи з модуля – самостійне опрацювання змісту теми. Запропоновані з цією метою завдання є обов'язковими для виконання всіма студентами у процесі підготовки до заняття. Виконуючи їх, необхідно робити відповідні записи в робочому зошиті, тому що викладач зобов'язаний їх проконтролювати.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- систему вищої освіти в Україні, її організаційну основу і структуру та завдання вищої педагогічної школи;

- принципи та основні форми організації навчально-виховного процесу у вищій школі, а також права та обов'язки здобувачів вищої освіти;

- цілі Болонського процесу, його суть та сутність європейської кредитно-трансферної системи навчання;

- функції та обов'язки вчителя основної та профільної школи;

види навчальних занять, наукової роботи студента та види педагогічних (виробничих) практик;

- основні положення навчального плану спеціальності, перспективи вивчення навчальних дисциплін по обраній спеціальності;

вміти:

- організувати та здійснювати самостійну роботу;
- набувати нових педагогічних знань, засоби їх діагностики та корекції, умови побудови системи самонавчання;

- діагностувати власні здібності та здібності інших студентів до навчальної діяльності;

- доцільно обирати методи, форми та засоби самовдосконалення для організації власної ефективної навчальної діяльності;
- аналізувати навчальну літературу, володіти навичками опрацювання змісту навчального матеріалу, робити висновки та узагальнення на основі опрацювання літературних джерел, вміти користуватися періодичними виданнями, знаходити необхідну літературу відповідно до проблеми, що вивчається;
- раціонально організовувати навчальний час згідно умов та вимог навчально-виховного процесу;
- конспектувати зміст лекцій, вибирати оптимальні шляхи підготовки до практичних, лабораторних і семінарських занять;
- адаптуватися до нових умов навчання у вищій школі, специфіки її організації, видів контролю та оцінювання результатів діяльності;
- аналізувати результати власної навчальної діяльності, здійснювати корекцію, формувати у себе педагогічне мислення, професійні переконання;
- стимулювати активність пізнавального інтересу, мотивації до навчання, професійного самовизначення та саморозвитку здобувачів освіти.

Реалізація поставлених завдань передбачає застосування різних форм і методів організації навчальної діяльності студента, а саме: лекції, практичні роботи; пояснення, бесіда, проблемний виклад матеріалу, ілюстрування, демонстрування, дискусії, виконання завдань проблемного та творчого характеру, розв'язування нестандартних педагогічних ситуацій, інтерактивні методи навчання (акваріум, метод вільних асоціацій, відкритий мікрофон тощо), метод мозкової атаки, робота в мікрогрупах, самостійна робота, індивідуальні творчі завдання з подальшим обговоренням, використання презентацій, роздаткового дидактичного матеріалу, відеоматеріалу.

Програма курсу розрахована на 90 години (3 кредити), з них 16 годин лекційних, 16 годин практичних, 58 години відводиться на самостійну роботу студентів.

Використовуються наступні засоби діагностики: тестовий контроль; індивідуальні доповіді з питань практичних занять, реферати; творче індивідуальне завдання; виконання поточних самостійних робіт; активна індивідуальна, парна, групова робота на практичних заняттях, лекціях.

Підсумковий контроль здійснюється у вигляді заліку.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. СУЧАСНА СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ

Тема 1. Історія Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Чернігівський колегіум – світський навчальний заклад. Особливості заснування та діяльності. Чернігівська земська педагогічна семінарія. Специфіка навчання. Чернігівський педагогічний інститут. Етапи його становлення. Отримання статусу університету, а згодом національного. Перехід від профільного до класичного університету. Шлях розвитку та удосконалення від факультету загальнотехнічних дисциплін, до індустріально-педагогічного факультету і сучасність – технологічний факультет – минуле і сьогодення.

Тема 2. Вища освіта в Україні

Загальні засади побудови системи вищої освіти в Україні. Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.) (Загальна характеристика). Структура системи вищої освіти в Україні. Післядипломна освіта.

Тема 3. Модернізація вищої освіти в Україні й Болонський процес

Тенденції розвитку вищої освіти України на сучасному етапі. Відмінність та подібність систем вищої освіти України і Європейських держав. Основні документи, які регламентують процес підготовки сучасного спеціаліста з вищою освітою: Закон України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Статут вищого закладу освіти. Права й обов'язки студентів.

Європейський вибір України – невід'ємна складова її подальшого розвитку. Хронологія та коротка характеристика подій з налагодження співробітництва України і ЄС. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС – один із важливих інструментів створення в Україні нової правової системи та

громадянського суспільства. Входження освіти і науки України у європейське інформаційне та освітнє поле як вагомий чинник економічного, соціального, інтелектуального, інноваційно-технологічного та культурного розвитку.

Передумови входження вищої освіти України до Болонського процесу: адаптація законодавства, структурні зміни освіти, запровадження у систему вищої освіти Європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи (ECTS).

Тема 4. Самостійна і науково-дослідна робота студентів

Організація самостійної роботи студентів та її значення. Поняття професійного самовиховання та його роль у формуванні особистості вчителя. Професійний ідеал і засоби професійного самовиховання. Програма самовиховання. Оцінювання результатів самовиховання. Основи самоосвіти студентів педагогічного вузу. Методи самоосвіти. Наукова організація праці студента. Робота з літературними джерелами, бібліографічними виданнями, картотеками й каталогами.

Поняття культури розумової праці студента. Працездатність і умови її збереження. Режим дня, режим праці й відпочинку. Навчальна робота в аудиторії. Слухання й конспектування лекції. Після лекційне доопрацювання конспекту.

Робота студентів із навчальною літературою. Методи роботи з книгою (перегляд, вибіркоче читання, суцільне читання, читання з опрацюванням матеріалу). Прийоми осмислення тексту. Фіксація інформації. Виписки, складання плану, схеми, таблиці, графіки, тези. Конспектування, оформлення конспектів.

Раціональний взаємозв'язок аудиторної і самостійної роботи студентів.

Тема 5. Педагогічна практика в системі підготовки майбутнього вчителя

Педагогічна практика як форма самостійної роботи студентів. Програма практичної діяльності студентів у процесі навчання. Мета і завдання педагогічної практики. Основні форми педагогічної практики в університеті, особливості змісту та її організації. Організаційно-методичні засади проведення педагогічних практик у педагогічних університетах. Бази педагогічної практики.

Навчально-дослідницька й наукова робота студентів під час педагогічної практики. Самовиховання та самоосвіта у процесі проходження практики.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ПЕДАГОГІЧНА ПРОФЕСІЯ ТА ОСОБИСТІСТЬ ВЧИТЕЛЯ

Тема 6. Основи педагогічної діяльності

Виникнення і становлення педагогічної професії. Особливості педагогічної професії. Соціальна сутність педагогічної діяльності вчителя та її види. Структура педагогічної діяльності. Основні функції педагогічної діяльності, її двобічний характер. Творчий характер педагогічної діяльності. Сучасні вимоги до педагогічної діяльності. Особливості діяльності вчителя у сільській школі. Учитель учора, сьогодні, завтра.

Тема 7. Вимоги до особистості вчителя

Особистість учителя і вимоги суспільства до неї. Педагогічне покликання і педагогічні здібності. Професійна етика і педагогічний такт учителя.

Поняття про професійну компетентність учителя, її структура. Зміст теоретичної готовності вчителя. Зміст практичної готовності вчителя. Стиль спілкування учителя з учнями, батьками учнів, колегами. Моральна культура вчителя.

Тема 8. Роль вчителя в організації освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти

Законодавча база інклюзивної освіти в Україні. Принципи інклюзивної освіти. Сутність інклюзивної освіти. Діти з особливими освітніми потребами. Обдаровані діти. Роль вчителя в розвитку задатків та здібностей дитини. Функції, обов'язки та права вчителів які працюють в інклюзивних класах.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.
Змістовий модуль 1. Сучасна система підготовки вчителя												
Тема 1. Історія Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.	8	2				6	5				5	
Тема 2. Вища освіта в Україні	8	2				6	11	2			9	
Тема 3. Модернізація вищої освіти в Україні й Болонський процес	10	2	2			6	9				9	
Тема 4. Самостійна і науково- дослідна робота студентів.	12	2	4			6	11		2		9	
Тема 5. Педагогічна практика в системі підготовки майбутнього вчителя	10	2	2			6	11		2		9	
Разом за змістовим модулем 1	48	10	8			30	47	2	4		41	
Змістовий модуль 2. Педагогічна професія та особистість вчителя												
Тема 1. Основи педагогічної діяльності	22	2	4			8	6	2			10	
Тема 2. Вимоги до особистості вчителя	20	2	2			8	2				11	
Тема 3. Роль вчителя в організації освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти		2	2			12					20	
Разом за змістовим модулем 2	42	6	8			28	43	2			41	
Усього годин	90	16	16			58	90	4	4		82	
ІНДЗ			-	-		-			-	-		
Усього годин	90	16	16			58		4	4		82	

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Педагогічна професія і особистість вчителя	2
2	Основи бібліографічної культури	4
3	Прийоми роботи з книгами та іншими джерелами інформації	2
4	Основні вимоги до усного виступу	2
5	Педагогічне спілкування	2
6	Педагогічний такт	2
7	Організація ігор у класах з інклюзивною освітою	2
	Разом	16

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

№ з/п	Питання	Кількість годин
1	Видатні випускники технологічного факультету	6
2	Специфіка професійної діяльності вчителя	6
3	Принципи, на яких базується діяльність закладів освіти	6
4	Переваги і недоліки Болонського процесу	6
5	Правила опису літературних джерел	6
6	Ушинський про педагогічну практику і вимоги до вчителя	6
7	Професійні права та обов'язки педагогів	6
8	Передовий педагогічний досвід вчителів Чернігівщини	8
9	Досвід роботи вчителів в інклюзивних класах	8
	Разом	58

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Тематика рефератів

1. Стилi педагогiчного спiлкування.
2. Умови оволодiння педагогiчним тактом.
3. Форми iснування мови.
4. Культура мовлення.
5. Вимоги до органiзацiї та проведення дискусiї.
6. Вимоги до органiзацiї та проведення дебатiв.
7. Вимоги до органiзацiї та проведення ситуацiй за ролями (iмiтацiйнi iгри).
8. Вимоги до органiзацiї та проведення технологiї «Мiкрофон».

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Розподіл балів за формами контролю

лекції – конспектування під час заняття та розкриття теми, що розглядається на лекції – 1 бал;

самостійна робота – кожне лекційне заняття обов'язково містить питання, що виносяться на самостійне опрацювання студентом – оцінюється в 1,5 бали;

практичні заняття – робота на занятті має різнопланову структуру, тому і робота оцінюється за такими критеріями:

– перевірка ведення студентом конспекту, що містить огляд питань винесених на самостійне опрацювання до заняття від 0 до 2 бал;

– опитування студента оцінюється за такими показниками: відповіді на запитання, доповнення, наведення доцільних прикладів, підтримання дискусії, вміння висловити свою точку зору і поважати позиції інших – 0–3 бали;

– підготовка та виступ із рефератом або доповіддю з питань практичного заняття – 0–5 балів (не обов'язково для виконання);

– проведення поточного контролю за допомогою тестових модульних контрольних робіт оцінюється від 0 до 3 балів (4 тестування);

– практична робота, що запланована за темою – оцінюється від 0–2 балів за умови відповідності таким показникам: правильність виконання, вмотивованість, логічність та узагальнення.

Критерії оцінки реферату

Якість реферату оцінюються за критеріями:

1. Чітке визначення та обґрунтування актуальності теми, мети, завдань і основних напрямків теми реферату.

2. На основі аналізу вітчизняної і закордонної наукової літератури розробка теми: самостійність, повнота, наявність помилок.

3. Аналіз питання відповідно до теми, власна точка зору на предмет.

4. Застосування у дослідницькій роботі наукових методів дослідження, уміння логічно мислити, доводити, робити обґрунтовані висновки за підрозділами і по всій роботі.

5. Якість оформлення роботи.

Мінімальні порогові рівні оцінок за кожним запланованим результатом навчання навчальної дисципліни

Мінімальний пороговий рівень оцінки за кожний вид навчальної діяльності у відсотках від максимальної кількості балів	Оцінка за національною шкалою
90	відмінно
75	добре
60	задовільно
35	незадовільно з можливістю повторного складання

Мінімальні порогові вимоги на оцінку «задовільно» (60-74) – несвідоме, механічне відтворення матеріалу зі значними помилками та прогалинами; судження необґрунтовані; недостатньо проявляється самостійність мислення. Відповідь містить стилістичні та граматичні помилки: відповідь має певні неточності, але в цілому представлена інформація достатньо вичерпна практичне завдання виконане без теоретичного обґрунтування власні приклади студента відсутні або недостатньо обґрунтовані.

Мінімальні порогові вимоги на оцінку «добре» (75-82) – свідоме відтворення матеріалу з незначними помилками; дещо порушено логічність та послідовність викладу; недостатньо

проявляється самостійність мислення. Відповідь стилістично правильна, містить незначні граматичні помилки відповідь повна і структурована; виконання практичного завдання теоретично обґрунтоване відповідь містить власні приклади студента відповідь має вступну, основну частину та висновки список літератури правильно оформлений.

Мінімальні порогові вимоги на оцінку «добре» (83-89) – свідоме і повне відтворення матеріалу з деякими неточностями у другорядному матеріалі; виклад матеріалу достатньо обґрунтований, дещо порушено послідовність викладу. Відповідь стилістично та граматично правильна: відповідь повна і структурована виконання практичного завдання теоретично обґрунтоване; відповідь містить власні приклади студента; відповідь має вступну, основну частину та висновки список літератури правильно оформлений вказано практичне значення та проаналізовано.

Мінімальні порогові вимоги на оцінку «відмінно» (90-100) – виклад матеріалу глибоко обґрунтований, логічний, переконливий. Відповідь містить власні приклади, що свідчить про творче застосування матеріалу. Відповідь стилістично та граматично правильна: відповідь повна і структурована виконання практичного завдання теоретично обґрунтоване; відповідь містить власні приклади студента відповідь має вступну, основну частину та висновки список літератури правильно оформлений вказано практичне значення та проаналізовано.

Розподіл балів

Поточне тестування та самостійна робота								Сума
Змістовий модуль №1				Змістовий модуль № 2				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	100
6	11	13	13	21	13	10	13	

T1, T2 ... T8 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Алгоритм самостійної підготовки до заняття

Важливою формою засвоєння дисципліни «Вступ до спеціальності» є самостійна робота студента. Вона має на меті поєднати лекційний матеріал з практичними навичками по роботі з методичним матеріалом, першоджерелами та інформаційними ресурсами щоб підвищувати інтерес та пізнавальну активність студента.

Отже, етапи самостійної роботи:

1. Ознайомлення із **темою** самостійної роботи, уважно подивіться який **навчальний матеріал** пропонується розглянути.

2. Прочитайте **план** практичного заняття, ознайомтеся із **списками основної, додаткової літератури та інформаційними ресурсами**.

3. Якщо перед практичним заняттям була **лекція** з такої ж самої теми, слід **переглянути її конспект**, що допоможе вам зорієнтуватися в навчальному матеріалі, зверніть увагу на: контрольні питання й завдання, що запропоновані викладачем, нові терміни, їх сутність, рекомендовану літературу.

4. Починаючи підготовку, згадайте, з якими теоретичними поняттями ви познайомилися раніше? Знайдіть спільне у новій та вже знайомій темі.

5. Переходимо до **опрацювання літератури**, рекомендується читання поєднувати з записами у робочому зошиті з кожного питання плану (вести конспект); конспектування джерела, починати із запису його автора, назви, відповідно до бібліографічного опису.

6. Уважно прочитати текст, усвідомити його зміст, відділити головне від другорядного, узагальнення від конкретних прикладів і розуміння прочитаного надовго залишиться в пам'яті.

7. Конспект прочитаної літератури повинен бути стислим, структурованим і зрозумілим, тому що вам доведеться користуватися ним для повторення, під час підготовки до модульного та підсумкового контролю.

8. При конспектуванні ви можете застосовувати різні способи **конспектування**: виділення головного підкреслюванням, іншим кольором, схематичне розташування тексту, позначення стрілками логічних зв'язків між окремими частинами матеріалу; використовуйте скорочення поширених слів і термінів.

9. Бажано записувати в зошит **нові слова й терміни** для кращого запам'ятовування і усвідомлення.

ПРАКТИЧНІ РОБОТИ

ПРАКТИЧНА РОБОТА 1

ПЕДАГОГІЧНА ПРОФЕСІЯ І ОСОБИСТІСТЬ ВЧИТЕЛЯ

Мета: ознайомити здобувачів вищої освіти з деяким статтями Закону України «Про вищу освіту», сформулювати уявлення про професію вчителя та з'ясувати її значимість у суспільстві; показати сутність професійно-педагогічної діяльності та надати допомогу в осмисленні її складових; проаналізувати якості вчителя та вміння якими він повинен володіти.

Знання: про право громадян на отримання вищої освіти, про мову навчання у вищих школах, про права та обов'язки здобувачів вищої освіти; функцій, якості та вміння вчителя, сутність професійно-педагогічної діяльності вчителя.

Вміння: зробити міні виступ з власної презентації щодо вибору майбутньої професії і місця навчання; висловлювати свою точку зору на обрану професію та навести приклади роботи вчителів із закладів освіти звідки першокурсники; тестування на предмет професійного вибору і оформлення висновків.

Завдання до роботи

1. Опрацювати питання та літературу до практичної роботи.
2. Опрацювати основні поняття теми.
3. Законспектувати відповіді на контрольні питання.

Метод проведення: розповідь, бесіда, дискусія, тестування.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Підготувати виступ за темою: «Я і моя професія» (якими якостями, на вашу думку, повинен володіти вчитель майбутнього), або «Чому я вибрав професію вчителя?».

Контрольні питання

1. Дати визначення поняттю «професійно-педагогічна діяльність вчителя? Визначити її складові.
2. Якими якостями повинен володіти вчитель?
3. Які функції вчителя?
4. Якими вміннями повинен володіти вчитель?

Література [основна – 1; 2; 3; 6; 7; 8;
нормативно-правова – 1, 2, 3, 4, 6].

ПРАКТИЧНА РОБОТА 2, 3

ОСНОВИ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Мета: ознайомитися з основними правилами бібліографічного пошуку; отримати та закріпити уміння знаходити і описувати необхідну літературу; уміння характеризувати компоненти і застосовувати у роботі апарат книги.

Знання: основні види каталогів, система пошуку літератури, правила опису літератури, апарат книжки.

Вміння: пошук літератури в бібліотеці, читання бібліографічного запису авторської книги, книги під редакцією та статті з журналу тощо, характеристика компонентів апарату книги.

Завдання до роботи

1. Опрацювати літературу до практичної роботи.
2. Екскурсія до читального залу. Лекція бібліографа.
3. Тлумачення та коментований запис бібліографічних описів різних джерел інформації.

Метод проведення: розповідь, бесіда, дискусія, робота біля дошки, робота з картками.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Підібрати літературу з отриманої букви (5 авторських, 5 під редакцією та 5 статей з журналу), записати в зошит і вміти коментувати.

2. Зробити опис апарату улюбленої книги і усно коментувати перед аудиторією.

Контрольні питання

1. Дати визначення поняттям «бібліографія», «каталог»?
2. Які ви знаєте види каталогів? Пояснити.
3. З чого складається апарат книги? Пояснити кожен компонент окремо.
4. Які правила пошуку літератури?
5. Як робити бібліографічний опис різнопланової літератури?

 Література [1; 2; 3].

ПРАКТИЧНА РОБОТА 4

ПРИЙОМИ РОБОТИ З КНИГОЮ ТА ІНШИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ІНФОРМАЦІЇ

Мета: ознайомитися з техніками та різновидами читання; навчатися вести записи прочитаного застосовуючи різні види конспекту.

Знання: види читання, види конспектів, форми записів, алгоритм роботи над конспектом, алгоритм роботи над рефератом.

Вміння: вміння раціонального і швидкого читання, визначати види конспекту, розрізняти форми запису, володіти алгоритмами написання конспекту і реферату.

Завдання до роботи

1. Опрацювати літературу з теми практичної роботи.
2. Вивчити понятійний апарат: «конспект», «види конспекту», «форма запису», «види читання», «реферат».
3. Оформити зразки різних типів конспектів одного і того ж тексту.
4. Оформити конспекти певних уривків текстів.

Методи проведення: робота з текстом, бесіда-опитування, розповідь.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Підібрати необхідну літературу і керуючись правилами складання реферату написати його. Тема «Історія походження...» (на вибір).

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте основні види читання.
2. Дайте визначення поняття «конспект».
3. Які види конспекту ви знаєте?
4. Чим відрізняються різні види конспекту один від одного?
5. Пояснити алгоритм складання конспекту.
6. Які форми запису ви знаєте? Пояснити.
7. Дати визначення поняття «реферат».
8. Пояснити алгоритм складання реферату.

Література [1, 2, 4, 5, 6].

ПРАКТИЧНА РОБОТА 5

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО УСНОГО ВИСТУПУ

Мета: з'ясувати структуру усного виступу, основні вимоги до нього. Сформувати уміння конструювати вступ, робити висновки, а також рецензувати усний виступ.

Знання: вимоги до усного виступу, конструкція усного виступу, рецензування усного виступу, техніка мовлення, правила суперечки.

Вміння: складання виступу відповідно до структури, відтворення розповіді перед аудиторією із застосуванням елементів техніки мовлення.

Завдання до роботи

1. Опрацювати літературу з теми практичної роботи.
2. Вивчити понятійний апарат: «структура усного виступу», «техніка мовлення», «вимоги до усного виступу».
3. Підготувати у письмовому вигляді твір-презентацію на тему «Моя цікава творча справа» або «Моє хобі» і вміти розповісти його перед аудиторією.

4. Проаналізувати різні виступи студентів згідно схеми рецензування.

Методи проведення: розповідь, бесіда, дискусія.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Вибрати тему до реферату на сторінках 175–177. Підготувати інформацію згідно темі реферату. Оформити письмово. Створити виступ по підготовленій темі.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте структуру усного виступу.
2. Вимоги до підготовки усного виступу.
3. Охарактеризувати вимоги до підготовки вступу.
4. Охарактеризувати вимоги до підготовки основного змісту виступу.
5. Що таке «словниковий запас»?
6. Які ви знаєте елементи техніки мовлення? Пояснити.
7. Поясніть сутність «контакт із слухачами»? Наведіть приклади методів підтримання зорового контакту зі слухачами.
8. Якщо втрачено контакт зі слухачами як можна його відновити.
9. Охарактеризуйте вимоги що підвищують ефективність усного виступу.
10. Яких правил потрібно дотримуватись при суперечці?

 Література [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8].

ПРАКТИЧНА РОБОТА 6

ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ

Мета: сформувані уявлення про роль комунікативності вчителя в професійній діяльності, про способи комунікативного самовиховання, про головні компоненти комунікативності.

Знання: поняття «педагогічне спілкування», функції, стилі, структура педагогічного спілкування.

Вміння: застосування знань у вирішенні нестандартних ситуацій, які можуть виникнути під час практики у загально-освітньому закладі.

Завдання до роботи

1. Опрацювати літературу до практичної роботи.
2. Виконайте кілька вправ, які сприяють формуванню уміння педагогічного спілкування:
 - увійдіть до класу і зверніть на себе увагу учнів засобами міміки, рухів, жестів;
 - проявіть здивування, хвилювання, гнів, іронію у педагогічно доцільній формі;
 - зробіть коротке навіювання порушнику дисципліни;
 - зверніться до учня (класу) з проханням, запитанням, пропозицією, побажанням, вимогою;
 - прокоментуйте в класі ту чи іншу проблемну ситуацію у стосунках між учнями;
 - висловіть з різними інтонаціями одну й ту ж фразу, звернену до учнів, наприклад: «Прошу уваги», «Сьогодні ми поговоримо про...», «Відкрийте зошити і запишіть...», «Іди до дошки...», «Поклади щоденник на стіл».
3. Моделювання педагогічної ситуації: знайомства з класом на уроці. Уявімо, що ви вчитель, перший раз заходите до незнайомого класу і бачите що всі учні:
 - сидять під столами;
 - стоять біля підвіконня і дивляться у вікно;
 - не припиняють розмови про останні новини;
 - гудять;
 - не хочуть підійматись при вітанні; не сідають після привітання; .
 - стоять позаду аудиторії;
 - стоять спиною до вчителя;
 - чомусь посміхаються (ніби то з вчителя);
 - активно спілкуються записками;
 - пильно дивляться вам в очі з посмішкою на обличчі і слідкують за всіма вашими рухами;
 - сидять спокійно, але дивляться очами вниз.

Методи проведення: дискусія, бесіда, гра.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Проаналізувати правила педагогічного спілкування. Зробити опис визначених пунктів. Проаналізувати нестандартну ситуацію зі свого навчання у школі і як її вирішив учитель, і як би її вирішили ви.
2. Розгляньте стилі педагогічного спілкування за І.А. Зязуном та за В.А. Кан-Каліком. проаналізуйте їх, наведіть приклади з власного досвіду (за якими критеріями ви визначаєте стиль спілкування того чи іншого вчителя (викладача)).
3. Виконати спеціальних вправи:
 - вправи на послідовність виконання педагогічних дій: увійти в аудиторію, відчинити вікно, написати на дошці дату, сісти за стіл, відкрити класний журнал, вийти з аудиторії;
 - вправи на послідовність тих самих елементів педагогічних дій із введенням неочікуваних завдань: сісти за стіл, відкрити книжку (раптовий стук у двері) – реагуйте і дійте;
 - вправи на розвиток міміки, пантоміміки: тренування перед дзеркалом у зображенні здивування, хвилювання, гніву, сміху, іронії і т. п.

Контрольні питання

1. Що таке педагогічна діяльність?
2. Що таке педагогічне спілкування?
3. Що таке професіограма вчителя?
4. Риси особистості педагога згідно професіограми, перерахувати.
5. Дати визначення поняттю «професійне педагогічне спілкування»?
6. Назвати і пояснити вміння учителя-вихователя.
7. Охарактеризувати поетапну структуру педагогічного спілкування.
8. Дати визначення поняттю «стиль».
9. Охарактеризуйте види педагогічного стилю.

Література [1, 2, 3, 7, 8, 9, 10].

ПРАКТИЧНА РОБОТА 7

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ ВЧИТЕЛЯ

Мета: Ознайомитись з поняттями «педагогічна моральність», «педагогічний такт», «інтелігентність», з'ясувати сутність педагогічного такту та основні показники педагогічного такту педагога.

Знання: поняття «такт», «педагогічний такт», «педагогічна моральність».

Вміння: керувати своїми почуттями, не втрачати самовладання, принциповості, вимогливості, критичності, самокритичності, тобто виховувати у себе педагогічний такт.

Завдання до роботи

1. Опрацювати літературу до практичної роботи.
2. Проаналізувати поняття що виносяться до теми. Записати до конспекту визначення та показники педагогічного такту.
3. Шляхом усвідомлення складових педагогічного такту проаналізуйте педагогічні ситуації та шляхом обговорення виберіть вірне рішення, обґрунтуйте вибір. Додаток 1.

Методи проведення: розповідь, дискусія, робота в малих групах.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Прокоментуйте вислів К. Гуцкова «Такт – це розум серця». Відповідь проілюструйте конкретними прикладами.
2. Проаналізуйте особисті якості викладачів, які є для Вас взірцем професіоналізму.
3. Грузинський письменник Н. Думбадзе, відповідаючи на запитання: «Яку людину Ви вважаєте інтелігентною?», відповів: «Мій дідусь був зовсім неписьмовою людиною, але, коли жінка заходила до кімнати, він піднімався їй назустріч і кланявся. Можливо, це і є інтелігентність». Чи згодні Ви з цією думкою? Чи завжди інтелігентність притаманна високо освіченій людині? Чому?
4. Поспішаючи на наукову конференцію, викладач, не пояснюючи причин, достроково відпустив студентів з занять. Одна з студенток випадково потрапила на очі декану і на запитання, чому вона не на занятті, відповіла, що викладач відпустив групу. Викладач мав неприємну розмову в деканаті. Перед

заліком він попередив групу, що не буде його приймати, поки не буду з'ясовано особу, яка доповіла про нього в деканат.

- а) Як вчинити студентці? Групі?
 - б) Чи є подібна поведінка викладача проявом педагогічної культури?
 - в) Як би Ви діяли в подібній ситуації?
5. Чому теперішнього часу все більшої актуальності набуває теза: «Від людини освіченої-до людини культурної»?

Контрольні питання

1. Як ви розумієте поняття «тактовна людина»?
2. Що таке педагогічний такт, педагогічна моральність, інтелігентність?
3. Проаналізувати основні показники педагогічного такту.
4. Охарактеризуйте умови оволодіння педагогічним тактом
5. Які вислови відомих педагогів, щодо педагогічного такту, ви знаєте. Наведіть приклади.

Література [1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, 10].

ПРАКТИЧНА РОБОТА 8

ОРГАНІЗАЦІЯ ІГОР У КЛАСАХ З ІНКЛЮЗИВНОЮ ОСВІТОЮ

Мета: ознайомитись з поняттями «інклюзія», «дитина з особливими освітніми потребами»; порушення в розвитку дитини.

Знання: інклюзія, діти з особливими освітніми потребами, категорії дітей з ООП.

Вміння: створити атмосферу доброзичливості та організувати і провести ігрову діяльність з учнями інклюзивного класу.

Завдання до роботи

1. Опрацювати літературу до практичної роботи.
2. Скласти конспект до запитань.
3. Прочитати запропоновані ігри й вправи та керуючись рекомендаціями спробувати провести їх з одногрупниками.

Методи проведення: розповідь, бесіда, дискусія, ігрова діяльність.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Записати характеристику окремої категорії дітей. А також підібрати, записати і вміти організувати та проводити ігри з наступними категоріями дітей:
 - агресивні діти;
 - діти з неадекватною самооцінкою;
 - діти з низькою здатністю до адаптації;
 - діти, які погано навчаються;
 - обдаровані діти;
 - діти з пасивною поведінкою;
 - діти, які мають проблеми з комунікативною сферою;
 - діти з недостатньою мотивацією навчання.

Контрольні питання

1. Дати визначення поняттю «інклюзія»?
2. Дати визначення поняттю «дитина з особливими освітніми потребами»?
3. Назвати класифікацію порушень у розвитку дитини з ООП.
4. Які ще ризики доповнюють класифікацію порушень дітей з ООП.
5. Чому вчителі повинні бути проінформовані про особливості дітей з ООП? Пояснити.

Література [основна – 11, 12, 13, 14, 15;
допоміжна – 23, 24, 25, 26, 27, 28].

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Якими якостями повинен володіти вчитель?
2. Які функції у вчителя?
3. В яких навчальних закладах готують вчителів?
4. Яких ви знаєте видатних педагогів сучасності?
5. Якими вміннями повинен володіти вчитель?
6. Назвіть рівні акредитації ВНЗ і відповідність навчальних закладів цим рівням.
7. Ступені вищої освіти, перерахуйте і поясніть відповідність до рівнів вищої освіти.
8. Історія Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.
9. Історія технологічного факультету.
10. Що таке каталог?
11. Які ви знаєте види каталогів? Пояснити відповідність каталогів.
12. З чого складається апарат книги?
13. Які правила пошуку літератури?
14. Як робити опис літератури?
15. Визначення поняття «вища освіта».
16. Структура освіти в Україні.
17. Типи вищих навчальних закладів та рівні акредитації.
18. Рівні вчених ступенів та вчені звання.
19. Основні поняття змісту вищої освіти.
20. Післядипломна освіта.
21. Мета і завдання діяльності вищих навчальних закладів. Правовий статус. Статут.
22. Охарактеризуйте основні види читання.
23. Дайте визначення конспекту.
24. Які види конспекту ви знаєте? Пояснити.
25. Чим відрізняються різні види конспекту один від одного?
26. Як складати конспект?
27. Які форми запису ви знаєте? Пояснити.
28. Що таке реферат і пояснити алгоритм роботи?
29. Історія Болонського процесу.
30. Основні цілі Болонського процесу.

31. Кредитно-модульна система.
32. Переваги і недоліки Болонського процесу.
33. Перспективи вищої школи України в контексті Болонських угод.
34. Охарактеризуйте структуру усного виступу.
35. Вимоги до підготовки усного виступу.
36. Які ви знаєте елементи техніки мовлення? Пояснити.
37. Яких правил потрібно дотримуватись при суперечці?
38. Педагогічна практика як форма самостійної роботи студентів.
39. Мета педагогічної практики.
40. Становлення особистості студента як майбутнього фахівця.
41. Ушинський про педагогічну практику і вимоги до вчителя.
42. Поняття професійного самовиховання та його роль у формуванні особистості вчителя.
43. Що таке педагогічне спілкування?
44. Особливості, функції, види педагогічного спілкування.
45. Які бувають вміння та стилі педагогічного спілкування?
46. Права і обов'язки педагогічних працівників.
47. Стилi педагогічного спілкування.
48. Моделі спілкування.
49. Індивідуальний стиль спілкування.
50. Як ви розумієте поняття «тактовна людина»?
51. Що таке педагогічний такт?
52. Які ви знаєте ролеві позиції в тактиці спілкування?
53. Правила вирішення педагогічного конфлікту.
54. Охарактеризуйте умови оволодіння педагогічним тактом.
55. Що таке інклюзія?
56. Дати визначення поняттю «дитина з особливими освітніми потребами».
57. Класифікація порушень у розвитку дитини з ООП.
58. Які ще ризики доповнюють класифікацію порушень дітей з ООП.
59. Чому вчителі повинні бути проінформовані про особливості дітей з ООП? Пояснити.
60. Організація та проведення ігрової діяльності у інклюзивних класах.

ТЕМА 1

ПЕДАГОГІЧНА ПРОФЕСІЯ І ОСОБИСТІСТЬ ВЧИТЕЛЯ

Підготовку до заняття слід розпочати з ознайомлення з державними законодавчими документами Закон України «Про освіту», Закон України «Про загальну середню освіту». Закон України «Про вищу освіту». Державна національна програма «Освіта». Також радимо ознайомитися з правами та обов'язками, правилами поведінки студентів вищих навчальних закладів.

Стаття 4. Право громадян на вищу освіту

1. Громадяни України мають право на здобуття вищої освіти.

Громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних вищих навчальних закладах на конкурсній основі в межах стандартів вищої освіти, якщо певний освітньо-кваліфікаційний рівень громадянин здобуває вперше. Вони вільні у виборі форми здобуття вищої освіти, вищого навчального закладу канікулярну відпустку тривалістю не менше ніж вісім календарних тижнів.

2. Студенти вищих навчальних закладів, які навчаються за денною (очною) формою навчання, мають право на пільговий проїзд у транспорті, а також на забезпечення гуртожитком у порядках, встановлених Кабінетом Міністрів України.

Студенти вищих навчальних закладів мають право на отримання стипендій, призначених юридичними та фізичними особами, які направили їх на навчання, а також інших стипендій відповідно до законодавства.

Стаття 5. Мова (мови) навчання у вищих навчальних закладах

Мова (мови) навчання у вищих навчальних закладах визначається відповідно до Конституції України (254к/96-вр) та Закону України про мови.

Стаття 54. Права осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах

1. Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, мають право на:

- вибір форми навчання;
- безпечні і нешкідливі умови навчання, праці та побуту;
- трудову діяльність у позанавчальний час;
- додаткову оплачувану відпустку у зв'язку з навчанням за основним місцем роботи, скорочений робочий час та інші пільги, передбачені законодавством для осіб, які поєднують роботу з навчанням;
- користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою вищого навчального закладу;
- участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представлення своїх робіт для публікацій;
- участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення;
- надання пропозицій щодо умов і розмірів плати за навчання;
- участь у об'єднаннях громадян;
- обрання навчальних дисциплін за спеціальністю в межах, передбачених освітньо-професійною програмою підготовки та робочим навчальним планом;
- участь у формуванні індивідуального навчального плану;
- моральне та (або) матеріальне заохочення за успіхи у навчанні та активну участь у науково-дослідній роботі;
- захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства;
- безкоштовне користування у вищих навчальних закладах бібліотеками, інформаційними фондами, послугами навчальних, наукових, медичних та інших підрозділів вищого навчального закладу;
- канікулярну відпустку тривалістю не менше ніж вісім календарних тижнів.

2. Студенти вищих навчальних закладів, які навчаються за денною (очною) формою навчання, мають право на пільговий проїзд у транспорті, а також на забезпечення гуртожитком у порядках, встановлених Кабінетом Міністрів України.

Студенти вищих навчальних закладів мають право на отримання стипендій, призначених юридичними та фізичними особами, які направили їх на навчання, а також інших стипендій відповідно до законодавства.

Стаття 55. Обов'язки осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах

Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, зобов'язані:

- дотримуватися законів, статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу;
- виконувати графік навчального процесу та вимоги навчального плану.

Стаття 56. Працевлаштування випускників вищих навчальних закладів

Випускники вищих навчальних закладів вільні у виборі місця роботи.

Випускник вищого навчального закладу, який навчався за державним замовленням і якому присвоєно кваліфікацію фахівця з вищою освітою певного освітньо-кваліфікаційного рівня, працевлаштовується на підставі направлення на роботу відповідно до угоди, укладеної між замовником, керівником вищого навчального закладу, та випускником.

Якщо випускник вищого навчального закладу навчався за кошти третьої особи, його працевлаштування здійснюється відповідно до укладеної між ними угоди.

Праця вчителя важка і надзвичайно відповідальна. В. О. Сухомлинський писав: «Праці вчителя ні з чим не можна ні порівняти, ні зіставити. Ткач уже через годину бачить плоди своєї роботи. Сталевар через кілька годин радіє з вогненного потоку металу. Хлібороб, сіяч через кілька місяців милується колосками і жменею зерна, вирощеного в полі... А вчителеві треба працювати роки, щоб побачити предмет свого творіння, буває, минають десятиріччя, і ледве-ледве починає позначатися те, що ти замислив... Учитель зобов'язаний – перед суспільством, перед батьками – працювати тільки правильно, тільки добре...».

Учителеві для якісного виконання головних функцій, виправдання довір'я суспільства щодо виховання підростаючого покоління необхідно мати добру професійну підготовку, яка залежить і від певних якостей особистості. Говорячи про

хорошого вчителя, В. О. Сухомлинський наголошував, що він має володіти науковими знаннями зі свого фаху, знати психологію і педагогіку, володіти основами педагогічної майстерності.

Кожна професія вимагає від людини володіння певними особистими якостями як базою для формування професіоналізму в галузі тієї чи іншої діяльності. Педагогічна діяльність є особливим видом соціальної діяльності, яка спрямована на передавання новим поколінням накопичених людством досвіду і культури, створення умов для їх особистісного розвитку.

Педагогічна діяльність – вид діяльності, змістом якого є навчання, виховання, освіта і розвиток підростаючого покоління. Основний зміст педагогічної професії становлять взаємини з людьми. Завдання вчителя – якнайглибше зрозуміти учня, задовольнити його запити, допомогти у становленні особистості. Це посилює роль особистісних взаємин у педагогічному процесі і акцентує на важливості моральних аспектів. Такий вид діяльності може бути професійним і непрофесійним.

Непрофесійною є педагогічна діяльність батьків із виховання дітей у сім'ї. Усе сімейне життя з його повсякденними турботами, радощами і драмами – це уроки, які дають дорослі дітям. І ці уроки, як правило, впливають на людину все життя, формуючи її педагогічні погляди на виховання наступного покоління дітей.

Професійна педагогічна діяльність передбачає спеціальну освіту, тобто оволодіння системою спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для виконання функцій, пов'язаних із певною професією.

Людину, яка професійно займається педагогічною діяльністю, називають **вихователем, учителем, викладачем, педагогом**. Часто це залежить від закладу, в якому вона працює (вихователь – у дитячому садку; учитель – у школі; викладач – у технікумі, училищі, вищому навчальному закладі).

Педагог (родове поняття щодо всіх названих вище) – фахівець, який має спеціальну підготовку і професійно здійснює навчально-виховну роботу в різних освітньо-виховних системах.

У педагогіці слід розмежовувати терміни «педагогічна професія», «педагогічна спеціальність» і «педагогічна кваліфікація». Професія – вид трудової діяльності, що характеризується сукупністю вимог до особистості. Спеціальність є видом занять у межах цієї професії. Кваліфікація – рівень і вид

професійної підготовленості, що характеризує можливості спеціаліста у розв'язанні певного виду завдань.

Діяльність педагога є неперервним процесом розв'язання різноманітних завдань і реалізується в таких видах:

а) викладання (управління переважно пізнавальною діяльністю школярів);

б) виховна робота (організація виховного середовища та управління різноманітними видами діяльності, зокрема пізнавальною, вихованців із метою їх гармонійного розвитку);

в) класне керівництво (організація навчання і виховання учнівського колективу в певному класі);

г) діяльність із самоосвіти і професійного самовиховання;

г) управлінська діяльність (діяльність керівників освітніх закладів та їх заступників);

д) організаторська діяльність (діяльність організаторів дитячого та юнацького руху в школі і поза нею);

е) методична діяльність (діяльність методистів із вивчення досягнень психолого-педагогічних наук і передового педагогічного досвіду);

є) позашкільна діяльність (робота у позашкільних закладах, дитячих кімнатах міліції);

ж) науково-дослідницька діяльність (діяльність педагогів-експериментаторів).

Завдання і зміст навчання та виховання всебічно розвиненої особистості зумовлюють такі **функції** вчителя:

– **інформативну** (учитель транслює певну інформацію);

– **розвивальну** (розвиває мислення, уяву, мову школярів);

– **виховну** (формує переконання, систему ставлень, готовність до налагодження стосунків з оточенням);

– **орієнтувальну** (орієнтує в різноманітній інформації, моральних цінностях);

– **культурологічну** (сприяє засвоєнню культурних надбань суспільства, загальнолюдських ідеалів, системи цінностей, формуванню базової культури особистості);

– **мобілізаційну** (мобілізує на виконання вправ, завдань, справ);

– **стимулювальну** (шукає шляхів переведення дитини на позицію суб'єкта власної життєдіяльності, щоб дитина «захотіла» вчитися, розвиватися, виховуватися);

– **конструктивну** (конструює урок, позакласні заняття, різнорівневу самостійну роботу і спілкування тощо);

- **комунікативну** (спілкування з учнями, їхніми батьками, колегами по роботі);
- **організаційну** (організовує учнів, інших учителів, батьків, самого себе на уроки, позакласні заходи тощо);
- **соціалізуюча** (готує дитину до встановлення взаємних стосунків з реальним соціальним середовищем, яке не завжди ідеально організоване);
- **управлінську** (керує діяльністю учнів, спрямовує в необхідному напрямі, привчає дітей до самоврядування);
- **діагностичну** (володіє інформацією про стан дитини, визначає рівень, недоліки та прогалини в знаннях, вихованості, готовності до взаємодії із соціальним оточенням);
- **дослідницьку** (досліджує особистість учня, дитячий колектив, навченість і вихованість школярів);
- **прогностичну** (передбачає зміни, що відбуваються з учнями, дитячим колективом, прогнозує їх динаміку на основі виявлення і аналізу певних тенденцій);
- **психотерапевтичну** (надає дитині вчасну психологічну допомогу, спрощує, а не ускладнює життя учня, запобігає виникненню в його житті конфліктів, пом'якшує або компенсує негативні впливи, допомагає жити у злагоді з оточенням та у згоді із самим собою);
- **рекреаційну** (створює умови для ефективного навчання, вчасного відновлення фізичних та психічних сил учня);
- **здоров'язберігальну** (сприяє збереженню і зміцненню фізичного, психічного, духовного здоров'я учнів);
- **коригувальну** (вносить зміни в діяльність учнів, загалом у педагогічний процес та його результати, виправляє недоліки);
- **методичну** (аналізує рівень власної роботи, використаних методик, визначає їх ефективність, виявляє та усуває недоліки, накреслює перспективні зміни, розробляє нові методичні підходи та прийоми власної діяльності і діяльності учнів).

Учитель має володіти такими основними якостями:

1. Любов до дітей, вміння бачити у своїх вихованцях юних громадян з невичерпними потенціальними можливостями.

2. Почуття національної гідності, гордість за свій народ, його історичні звершення, готовність всіляко служити своєму народові. Ця якість базується на історичній пам'яті, зміцнюється генетичною спорідненістю.

3. Чесність, совісність, справедливість, об'єктивність. Це ті якості, які вихованці найбільше цінують в учителеві. Чесність –

це поняття моральної свідомості й категорія етики. Вона розкриває ставлення людини до самої себе і в першу чергу готовність і вміння підтримувати і виправдовувати ту репутацію, яку має, або колективу, групи, до якої належить. Совість – також категорія етики. Це не що інше, як здатність особистості до морального самоконтролю, об'єктивної самооцінки відповідно до моральних норм, традицій; ця якість ґрунтується на самосвідомості людини і забезпечує внутрішній контроль власного «Я», дій та вчинків. Справедливість є поняттям моральної свідомості, що виражає співвідношення певних цінностей, певний порядок людського співіснування відповідно до розуміння того, що людина має бути в центрі уваги усіх сфер діяльності.

4. Витримка, стриманість, терпеливість. Без цих рис учителеві аж ніяк не можна. Адже йому щоденно доводиться **спілкуватися** з дітьми, які ще не мають достатнього соціального досвіду, не завжди діють відповідно до встановлених правил і норм, схильні до пустощів тощо. Учитель завжди повинен вміти стримувати себе, не квапитися приймати необдумані рішення, особливо у збудженому стані. Виховання – досить тривалий процес. Інколи педагогові доводиться роками чекати результатів своєї діяльності. Тому без терпеливості, сподівання на результативність власних дій у майбутньому вихователеві аж ніяк не можна.

5. Організаторські здібності, вміння працювати з дитячим колективом.

Учитель повинен вміти організувати як себе, так і вихованців для різних видів діяльності. У навчально-виховному процесі встановлюються не лише парні стосунки: учитель учень, а взагалі стосунки між учителем і дитячим колективом. Почуття колективізму – споконвічна риса людини, прагнення до її ствердження і задоволення. Вміння організувати колектив, працювати з ним – це, з одного боку, запорука успіху навчально-виховної роботи, а з другого – підготовка учнів до активної діяльності в умовах співіснування в соціальних колективах дорослих.

6. Всебічний розвиток. Діти схильні до активного пізнання оточуючої дійсності, бажають на безліч питань отримати відповіді. І, насамперед, вони чекають задоволення своїх пізнавальних інтересів від батьків та вчителів. Оскільки більшість батьків не має належної педагогічної підготовки, то вчителю доводиться самому щоденно допомагати учням свідомо пізнавати

невідомий для них світ природи і суспільних стосунків. Тому, окрім глибоких знань в межах своєї навчальної дисципліни, учитель має володіти певним рівнем знань з різноманітних галузей. А це досягається лише щоденною копіткою працею. Адже учні досить високо цінують обізнаність, свого вихователя.

7. Принциповість і вимогливість. Ці якості лежать в основі педагогічного спілкування з вихованцями. Принципи – це вихідні положення певної діяльності, що ґрунтуються на внутрішніх переконаннях особистості. У сфері виховання вчитель повинен мати міцний Ґрунт, певне вістря, навколо якого і будується уся його діяльність. Принциповість педагога має: впливати з глибокого розуміння ним виховних завдань, знань закономірностей навчально-виховного процесу, особливостей анатомо-фізіологічного і психічного розвитку дітей певної вікової групи. Вимогливість діалектичне пов'язана з процесом: переконування. Вимогливість – це той інструмент, за допомогою якого учитель допомагає вихованцеві сформувати у собі певні вміння і навички.

8. Оптимізм, любов до життя. Учитель завжди працює з колективом дітей. А для них характерні почуття радості, веселості, мажорності. Тому вчитель передусім повинен задавати тон оптимізму. Одночасно, він має вірити у силу вихованців, в те, що в процесі виховання можна сформувати благородні риси навіть у безнадійного школяра.

9. Чуйність, гуманне ставлення до людей. Праця вчителя-вихователя спрямована на створення найбільших цінностей на землі – скарбів розуму і душі. В умовах масового технократичного впливу на особистість відірваність значної частини дітей від природи, багатолітній прес жорстокого тоталітаризму вкрай негативно впливають на формування ніжності, чуйності, глибокої поваги до людини, бачення в ній найбільшої цінності в житті. Тому учитель своєю чуйністю, гуманістичною спрямованістю має в першу чергу компенсувати те негативне, що не дає змоги прорости у дитячих серцях паросткам доброти. Школа в особі вчителя має стати тим духовним храмом, де кожна дитина відчула до себе чуйне, гуманне ставлення, мала змогу знайти у цьому храмі захист від впливу жорстокості, зневаги до неї.

10. Творчий склад мислення. Ця якість також зумовлюється винятковими особливостями професії учителя. З одного боку, учителеві необхідно постійно перебувати у творчому пошуку при підготовці уроку. Урок – це своєрідна невелика вистава. Тому учителеві доводиться виступати в ролі і автора

сценарію, і режисера, і актора. Без творчого підходу тут не обійтися. З іншого боку, вихователь постійно спілкується з учнями на уроці, поза уроком, щоденно потрапляє в різні педагогічні ситуації, в яких йому доводиться невідкладно вирішувати безліч завдань, і використати тут якісь формули, рівняння чи алгоритми аж ніяк не можна. Успіх залежить лише від майстерності вихователя.

11. Тактовність. Педагогічний такт – це почуття міри, відчуття конкретного стану вихованця, що підказує вихователю найделікатніший спосіб поведінки у спілкуванні з учнями в різних сферах діяльності, вміння обирати найбільш доцільний підхід до особистості у системі виховних взаємин з нею. Педагогічний такт допомагає вихователю спілкуватися з учнями на основі розуміння їх психічного стану в конкретних обставинах, приймати доцільні рішення, які не гальмують дій вихованців, а спонукають їх до активної, раціональної праці.

На основі особистих якостей у процесі професійної підготовки у педагога мають бути сформовані необхідні педагогічні вміння. Психолого-педагогічні якості у поєднанні із вміннями створюють надійні підвалини для формування педагогічної майстерності.

Зважаючи на характер і особливості педагогічної діяльності варто виділити такі вміння учителя-вихователя.

1. Конструктивні вміння, які забезпечують:

- планування навчально-виховної роботи відповідно до вимог навчальних планів і програм;
- вибір доцільних форм і видів діяльності;
- вибір дійових методів виховного впливу;
- планування перспективних напрямів керівництва дитячим колективом;
- здійснення індивідуального і диференційованого підходу до учнів.

2. Комунікативні вміння, які передбачають в цілому забезпечення адекватних стосунків з колективом та окремими вихованцями ї допомагають:

- встановлювати педагогічне вмотивовані контакти з учнями, колективом, батьками, своїми колегами;
- регулювати міжособистісні стосунки учнів у первинному колективі (на рівні класу, групи), а також взаємини первинного колективу із загальношкільним.

3. Організаторські вміння є запорукою:

- організації і керування дитячими колективами, забезпечення їх розвитку;
- забезпечення педагогічне доцільної діяльності дитячих колективів;
- надання допомоги дитячим громадським організаціям;
- організації роботи з батьками, залучення громадськості на допомогу школі у вихованні дітей.

4. Дидактичні вміння, які допомагають:

- пояснювати учням зміст навчального матеріалу з урахуванням їхнього віку;
- керувати самостійною пізнавальною діяльністю учнів, сприяти розвитку у них інтелектуальних потенційних можливостей;
- озброювати школярів методами самостійної пізнавальної діяльності.

5. Перцептивні вміння (від лат. *perceptio* – сприймання, пізнання; чуттєве сприйняття, розуміння і оцінка людьми соціальних об'єктів – інших людей, самих себе, груп та ін.); до яких належать:

- здатність проникати у внутрішній світ школярів; адекватно сприймати і розуміти психічний стан вихованців;
- спостережливість, яка дає, змогу розуміти реальний стан вихованця в конкретній ситуації.

6. Сугестивні вміння (від лат. *suggestio* – навіюю), які проявляються у безпосередньому емоційно-вольовому впливі на вихованців з метою створення у них певного стану, спонукання до конкретних дій.

7. Пізнавальні вміння охоплюють:

- вивчення учнів, дитячого колективу, складання характеристик;
- вивчення нової психолого-педагогічної та іншої літератури, використання досягнень науки у практиці;
- аналіз передового педагогічного досвіду і його творче використання у власній практиці.

8. Прикладні вміння лежать в основі:

- володіння вміннями і навичками творчого характеру малювати, танцювати, грати на музичних інструментах, вишивати, ліпити, моделювати, плести та ін.;
- володіння технічними засобами навчання, комп'ютерною технікою.

9. Вміння в галузі педагогічної техніки. Педагогічна техніка – це сукупність раціональних засобів і прийомів та

особливостей поведінки учителя-вихователя, скерованих на ефективну реалізацію обраних ним методів навчально-виховної роботи з окремим вихованцем або колективом відповідно до потреб і особливостей конкретних об'єктивних та суб'єктивних обставин. У процесі оволодіння педагогічною технікою учитель має виробити такі вміння:

- одягатися з урахуванням індивідуальних особливостей, прийнятого у суспільстві стилю, вимог культури та особливостей діяльності;

- володіти собою, оцінювати свої почуття у конкретній ситуації, психічний стан вихованців, обирати потрібну тактику дій відповідно до педагогічних завдань;

- володіти голосом, тоном, темпом, ритмом педагогічного мовлення;

- володіти жестами і мімікою;

- вміння ходити, стояти, сидіти;

- володіти навиками психотехніки (вміння застосовувати знання про психіку людини для розв'язання практичних завдань).

Процес оволодіння педагогічними вміннями досить складний. Він триває у період отримання професійної освіти, а також у процесі практичної діяльності.

Література [основна – 1; 2; 3; 6; 7; 8;
нормативно-правова – 1, 2, 3, 4, 6].

ТЕМА 2, 3

ОСНОВИ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Велику користь у справі самоосвіти студентів приносить заслуховування на семінарських заняттях підготовлених студентами повідомлень, доповідей, рефератів на різні теми, робота з першоджерелами. Під час лабораторних і практичних занять з психолого-педагогічних дисциплін і методики викладання предмета за фахом, а також у процесі педагогічної практики студенти виробляють уміння спостерігати педагогічні факти і явища, узагальнювати їх.

Кожен студент повинен правильно і швидко знаходити потрібну книжку, довідник, словник, знати основи бібліографії.

Бібліографія – це галузь знань про способи і методи складання та вивчення показників літератури, списків, оглядів творів у пресі. Бібліографія полегшує і прискорює пошук потрібної літератури при підготовці доповідей, інформації, а також у процесі наукової роботи.

Бібліографічні видання інформують читачів про видану літературу, публікують анотації до книжок і журнальні статті для бібліотечних каталогів.

Кожна бібліотека має **каталоги**, що полегшують підбір літератури. Каталоги є систематичні, предметні й алфавітні. У **систематичному каталозі** відображено весь фонд даної бібліотеки, а карточки розкладаються за галузями знань.

Предметні каталоги є різновидом систематичних каталогів; карточки в них зібрані в алфавітному порядку відповідно до змісту книг. В **алфавітних каталогах** карточки стоять в алфавітному порядку за **прізвищами авторів** або **назв книг**, якщо автори не вказані. До цього каталогу звертаються у тому випадку, коли потрібно в'яснити наявність книжок певного автора в бібліотеці або знайти потрібну книжку, назва якої вже відома читачеві.

Підбір потрібної книги доцільно розпочинати з перегляду каталогів. У багатьох бібліотеках, окрім каталогів, складаються

рекомендовані списки літератури з різних розділів (до курсових чи дипломних робіт). Крім того, студент може отримати кваліфіковану допомогу у чергового бібліотекаря.

Для майбутнього вчителя дуже важливо навчитися працювати з книжкою. Адже книга – джерело знань. Щоб здобути їх з книжки, необхідні певні знання.

Коли ви знайшли в каталозі **картку** на потрібну книжку, треба заповнити на спеціальному бланку замовлення на неї. В ньому вказується **автор, назва книжки і її інвентарний номер**, що складається з **букв і цифру**, зазначених на каталожній картці.

Якщо списку літератури до теми у студента немає, потрібні книжки він може знайти за **систематичним каталогом**, в якому є рубрики з усіх галузей знань. Картки у ньому розташовані відповідно до **галузей науки**. Розташування наук та їх класифікаційні індекси за новою бібліотечно-бібліографічною класифікацією такі:

- А** Загальнонаукове та міждисциплінарне знання
- Б** Природничі науки
- В** Фізико-математичні науки
- Г** Хімічні науки
- Д** Науки про Землю (геодезичні, геофізичні, геологічні та географічні науки)
- Е** Біологічні науки
- Ж** Техніка. Технічні науки
- З** Енергетика. Радіоелектроніка
- И** Гірнична справа
- К** Технологія металів. Машинобудування. Приладобудування
- Л** Хімічна технологія. Хімічні та харчові виробництва
- М** Технологія деревини, легкої промисловості, поліграфія, фотокінотехніка
- Н** Будівництво
- О** Транспорт
- П** Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські та лісогосподарські науки
- Р** Охорона здоров'я. Медичні науки
- С** Суспільні науки в цілому
- Т** Історія. Історичні науки

- У Економіка. Економічні науки
- Ф Політика. Політичні науки
- Х Держава і право. Юридичні науки
- Ц Військова справа. Військова наука
- Ч Культура. Наука. Освіта
- Ш Філологічні науки. Художня література
- Щ Мистецтво
- Э Релігія. Містика. Вільнодумство
- Ю Філософія. Психологія
- Я Література універсального змісту

У кожній з названих галузей виділяються окремі науки, які до неї входять. У середині рубрики каталогу бібліографічні картки на книги розміщуються так: спершу твори класиків, потім постанови уряду, а далі вся інша література за роками в обернено хронологічному порядку. При систематичному каталозі є **алфавітно-предметний** покажчик, в якому вміщено за алфавітом перелік тем і питань, з яких підібрана література. У наукових бібліотеках є ще картотеки газетних і журнальних статей, краєзнавчих матеріалів.

До початку роботи з книгою треба ознайомитися з її апаратом. Апарат книги (від лат. – *пристосування*) – це науково-довідникові матеріали, що їх автор, упорядник чи редактор додають, щоб проінформувати читачів про зміст і структуру книги, щоб пояснити важкі для усвідомлення місця, охарактеризувати згадувані події й осіб, вказати використану літературу тощо.

Складниками (компонентами) апарату книги є: обкладинка, титульна сторінка, анотація, передмова та вступна стаття, основний зміст книги, примітки й коментарі, словник важко зрозумілих слів, післямова, бібліографічна довідка про автора, покажчики, список літератури, резюме, зміст.

Роботу з книгою треба розпочинати з ознайомлення з нею, а саме – з **обкладинки**. Це дасть загальну уяву про основну ідею та тему цієї книги, про особливості викладу матеріалу, стиль, що сприятиме плануванню подальшої роботи, раціональному розподілу часу, вибору найдоцільнішої форми записів змісту прочитаного.

Далі знайомимося з її **титульною сторінкою**, де звичайно вказується прізвище автора, назва, черговість видання, іноді вказується на кого розрахована книга (анотація), місто, назва видавництва, рік публікації.

На звороті титульної сторінки (як правило) знаходиться **анотація** (від лат. – *позначаю*) – це стисла характеристика змісту книжки з **вказівкою, на яких читачів вона в першу чергу розрахована**. Це невеликий (10-20 рядків) опис змісту книжки або статті, що інколи включає їх коротку оцінку. Анотація слугує, в основному, для орієнтування у пошуках потрібного матеріалу.

Передмова або від автора, або звернення автора до читачів – до книги пишеться її упорядниками, редакторами, перекладачами або авторами. У передмовах часто характеризуються історичні обставини та факти особистого життя автора, що спонукали до написання книги.

Вступна стаття, як правило, визначається більшим, ніж передмова, обсягом і глибшим оглядом тих проблем, які ставляться й розв'язуються в книзі. Її завдання – підготувати читача до ґрунтовного розуміння та засвоєння матеріалу.

Далі **основний зміст** книги, що характеризується вмістом розділів, підрозділів, параграфів, модулів, тощо.

Іноді замість передмови в кінці книги вміщується **післямова**, яку пише сам автор, упорядник, перекладач чи редактор. За змістом вона близька до передмови, але тому, що читають її переважно тоді, коли твір чи книгу вже прочитано, в ній відсутні поради, як їх слід читати. Завдання післямови – дати відповіді на ті запитання, які можуть виникнути в процесі читання, доповнити, показати значення книги в сучасному житті.

У наукових збірниках в кінці або на початку кожної праці іноді подається **резюме** (від фран. – *стислий висновок*) – перелік її основних положень.

Іноді в кінці книги вміщують **коментарі** (від лат. – *тлумачення*) – додаткові відомості про згадувані у книзі події, історичних діячів, митців тощо. Розрізняють історико-літературні, текстологічні, реальні й лінгвістичні (мовні) коментарі. У коментарях звичайно вказується джерело даної публікації, йдеться про зміни, які вносили в текст сам автор або редактор. Історико-літературний коментар інформує про час написання та видання, безпосередній привід до створення книги, умови написання тощо.

У реальному коментарі даються фактичні довідки про час і місце описуваних автором подій, розшифровуються наявні в книзі алегорії та натяки, даються пояснення про згадуваних людей, організації тощо.

Лінгвістичний коментар – це переклад вжитих автором іноземних слів, тлумачення застарілих чи малозрозумілих висловів також може подаватися чи в кінці сторінки під основним текстом, чи в кінці книги.

Подібну до коментарів роль відіграють авторські чи редакційні **примітки**, що подаються або в кінці твору, або внизу сторінок – як виноски. Вони додатково роз'яснюють певні положення книжки чи доповнюють текст.

Книжки мають також такі елементи, які орієнтують читачів у їх змісті, сприяють швидкому знаходженню потрібних відомостей. Це **зміст книги** та різні **покажчики**. Звичайно книжки діляться на глави, розділи, підрозділи, що часто мають свої назви. Наведені в змісті, вони *орієнтують читача в структурі*, проблематиці й тематиці книги. Іноді додається ще й алфавітний покажчик творів, який дає змогу швидко знайти потрібний твір. Предметні покажчики орієнтують у термінах і поняттях, витих у книзі.

У збірниках творів, антологіях, збірниках, монографіях та дослідженнях вміщують іменні покажчики. Вони допомагають знаходити ті сторінки, на яких йдеться мова про певних людей, іноді в них наводяться їхні імена та по-батькові, дати життя, важливі факти біографії, назви основних творів тощо. Бувають ще покажчики географічних назв, періодичних видань, ілюстрацій, псевдонімів тощо.

У підручниках, у книгах на суспільно-політичні теми і в дослідженнях з різних галузей науки в кінці часто подаються **списки літератури** з відповідних питань.

Треба навчитися вільно використовувати матеріали, що становлять апарат книг.

На останній сторінці книги як правило вміщуються **видавничі данні** про книгу. Для майбутніх вчителів важливо знати тираж або наклад книги, тому що при рекомендації конкретної книги вчитель повинен бути впевнений що учень зможе знайти задану літературу бо її надруковано в достатньому обсязі.

Наведемо зразки опису джерел у списку літератури.

Авторські книги

– один автор

Бичківський О. О. Міжнародне приватне право : конспект лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 82 с.

– два автори

Гура О. І., Гура Т. Є. Психологія управління соціальною організацією : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 212 с.

– три автори

Кузнецов М. А., Фоменко К. І., Кузнецов О. І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с.

– чотири автори

Бікулов Д. Т., Чкан А. С., Олійник О. М., Маркова С. В. Менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 360 с.

Або

Операційне числення : навч. посіб. / С. М. Гребенюк та ін. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 88 с.

Без автора, під редакцією

Криміналістика : конспект лекцій / за заг. ред. В. І. Галана ; уклад. Ж. В. Удовенко. Київ : ЦУЛ, 2016. 320 с.

Миротворення в умовах гібридної війни в Україні : монографія / за ред. М. А. Лепського. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2017. 172 с.

Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / за ред.: С. О. Якубовського, Ю. О. Ніколаєва. Одеса : ОНУ, 2015. 306 с.

Багатотомні видання

Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ : САМ, 2016. Т. 17. 712 с.

Кучерявенко Н. П. Курс податкового права : в 6 т. Харків : Право, 2007. Т. 4 : Особенная часть. Косвенные налоги. 536 с.

Дисертації

Левчук С. А. Матриці Гріна рівнянь і систем еліптичного типу для дослідження статичного деформування складених тіл : дис. ... канд. фіз.-мат. наук : 01.02.04. Запоріжжя, 2002. 150 с.

Вініченко О. М. Система динамічного контролю соціально-економічного розвитку промислового підприємства : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Дніпро, 2017. 424 с.

Законодавчі та нормативні документи:

Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.

Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/1556-18> (дата звернення: 15.11.2017).

Стаття з журналу

Інструкція щодо заповнення особової картки державного службовця : затв. наказом Нац. агентства України з питань Держ. служби від 05.08.2016 р. № 156. *Баланс-бюджет*. 2016. 19 верес. (№ 38). С. 15–16

Коломoeць Т. О. Оцінні поняття в адміністративному законодавстві України: реалії та перспективи формулювання їх застосування. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36–46.

Левчук С. А., Рак Л. О., Хмельницький А. А. Моделювання статичного деформування складеної конструкції з двох пластин за допомогою матриць типу Гріна. *Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій*. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 19. С. 212–218.

Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці Нюрнберзького трибуналу. *Проблеми законності*. Харків, 2011. Вип. 115. С. 200–206.

Коломoeць Т., Колпаков В. Сучасна парадигма адміністративного права: генеза і поняття. *Право України*. 2017. № 5. С. 71–79.

Коваль Л. Плюси і мінуси дистанційної роботи. *Урядовий кур'єр*. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5.

Біленчук П., Обіход Т. Небезпеки ядерної злочинності: аналіз вітчизняного і міжнародного законодавства. *Юридичний вісник України*. 2017. 20-26 жовт. (№ 42). С. 14–15.

Електронні ресурси

Влада очима історії: фотовиставка. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757&> (дата звернення: 15.11.2017).

Шарая А. А. Принципи державної служби за законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 115–118. URL: http://lsej.org.ua/5_2017/32.pdf.

 Література [1, 2, 3].

ТЕМА 4

ПРИЙОМИ РОБОТИ З КНИГОЮ ТА ІНШИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ІНФОРМАЦІЇ

Передусім важливо навчитися читати книжки. Під **технікою читання** слід розуміти навички раціонального і швидкого читання. Техніка швидкого читання ґрунтується на вмінні сприймати одночасно кілька слів, а то й цілий абзац, без мисленевого їх висловлювання. Пам'ять і мислення у цей момент настільки активізовані, що дозволяють сприймати майже весь текст. Зрозуміло, що для цього потрібні спеціальна підготовка і тривале тренування. Ця форма читання ознайомлююча за характером і доступна всім.

Другим важливим етапом у покращенні техніки читання є вироблення відповідної установки, готовності до самовдосконалення. Дуже важливою умовою тут виступають вольові зусилля, вміння примусити себе працювати в заданому ритмі і напрямку.

Економія часу у процесі роботи з книгою досягається не тільки за рахунок швидкості читання, а й за рахунок вибору найкращого в даних умовах **різновиду читання**. Розглянемо деякі з них.

Попереднє читання. У процесі такого читання відмічаються всі незнайомі, іноземні слова, наукові терміни і поняття, щоб у подальшому можна було в'яяснити їх значення, наприклад, за словниками чи довідниками.

Наскрізне читання (читання підряд) – означає уважне прочитання всього матеріалу. Цей вид читання використовується за необхідності повністю охопити зміст розділу, статті, книги в цілому.

Вибіркове читання передбачає певний відбір матеріалу для читання з метою його поглибленого вивчення. Інколи така необхідність виникає, коли треба знайти відповідь на певне запитання, тобто цей вид читання визначається інтересами і практичними потребами читача.

Повторне читання – з метою повернутися до того, що дуже потрібне або не зовсім зрозуміле, через якийсь час є потреба ґрунтовно осмислити його.

Аналітичне читання (або читання з опрацюванням матеріалу) – критичний розбір змісту з метою глибокого його вивчення, конспектування найістотнішого. Використовується під час роботи з першоджерелами, часто супроводжується виписуванням фактів, цитат, висновків на картки, складанням тез, рефератів і тощо.

Партитурне читання, або, як його ще називають, динамічне читання, означає швидке ознайомлення з книжкою в цілому при великій швидкості читання (за 1,5-2 години прочитується до 200-300 сторінок).

Змішане читання – застосування різних видів читання залежно від змісту матеріалу, цілей і завдань його вивчення.

В залежності від характеру матеріалу, конкретних цілей та умов навчальної роботи користуються різними *видами читання*. Розрізняють *ознайомче та вивчаюче, суцільне та вибіркоче, швидке та повільне* читання.

Ознайомчий вид читання дозволяє отримати про книжку чи статтю **перше загальне враження**. До *ознайомчого виду* відносяться слідуєчі види читання – *швидке та вибіркоче*, тобто ми читаємо текст вибірково(частинами) та темп читання швидкий.

Рекомендується спочатку уважно прочитати зміст титульної сторінки книжки, де розміщені відомості про точну назву книжки, її автора і призначення (підручник, навчальний посібник, монографічне дослідження), видавництво, час і місце видання.

А далі ми переходимо до роботи з апаратом книги, тобто: обов'язково прочитати анотацію та передмову до книжки, які дозволяють уточнити перші представлення про можливий зміст роботи.

Зміст книги дає змогу з'ясувати її структуру і зміст, питання, що цікавлять читача. Далі йде ознайомлення з самим змістом книги. Потрібно не поспішаючи перегортати сторінки, намагатися швидше «охопити» сутність та характер викладу. Окремі місця читають уважно, все інше переглядається швидко.

При ознайомчому читанні порівняно швидко отримуємо перше враження про прочитану книгу чи статтю.

Вивчаючий вид читання має своєю метою детальне засвоєння змісту роботи або її якоїсь частини. Цю роботу починають після ознайомчого етапу. До **вивчаючого виду** читання відносяться слідуєчі види – **суцільне** та **повільне**. Тобто текст читається весь без пропусків і темп читання повільний для кращого розуміння матеріалу і включає в себе багаточисельні повернення для поглибленого розуміння та самоперевірок.

Дуже важливим елементом культури читання є вміння в процесі роботи застосовувати різні **форми записів**.

Важливою формою записів є **цитати** – дослівне відтворення якогось важливого уривка тексту, що привертає до себе увагу глибиною думки та яскравістю вислову або викликає сумнів і потребує перевірки фактів(або слова автора). Цитовані слова беруться в лапки. Коли цитата розпочинається не з початку речення, то після лапок ставиться три крапки (...). якщо у цитаті пропущені слова на їх місце ставляться три крапки, які бажано взяти в квадратні дужки [...]. Якщо у цитаті, що вами виписується, є виділені автором слова (підкреслені, відтворені курсивом, напівжирним шрифтом тощо), це виділення треба позначити.

Іноді **виписки** – це стислий, близький до дослівного виклад власними словами важливих положень книги, що привернули увагу, а також формули, цифрові матеріали, схеми тощо.

Порівняно простою формою ведення записів про прочитане є складання їх **планів**. **План книжки** (твору, статті) – це перелік питань, яким її присвячено. **План** може бути **простим**, коли тільки перераховуються ці питання. У **розгорнутому** (поширеному) плані називають основні питання і розкривають основні ідеї твору. План може бути записаним у вигляді схеми, що відображає взаємозв'язок положень – це **план-схема**.

Складнішою формою ведення записів змісту опрацьованих творів є складення тез. **Тези** – це стислий виклад основних думок чи принципово важливих положень, які розкриті в творі або які ви маєте захищати у своєму виступі. Формулювання тез повинно бути чітким і стислим. В самих тезах не приводять обґрунтування фактів, прикладів.

Тези складаються так. Після попереднього ознайомлення книжний текст читають удруге. При цьому розбивають текст за допомогою плану або й без нього на ряд уривків. Далі знаходять в кожній частині виділеного тексту те, що визначило початковий поділ, виписують це головне. Потім, з'ясувавши сутність, формулюють окремі положення. Це будуть тези.

Важливою формою записів є конспектування. **Конспект** – це стислий самостійний письмовий виклад основних ідей, положень, висновків твору, що вивчається, з наведенням фактів, доказів. Конспект враховує план твору й включає в себе тези, але доповнює їх міркуваннями, цитатами, цифрами, таблицями, взятими з конспектованої праці.

Конспекти умовно можна поділити на чотири **види: планові, текстуальні, вільні, тематичні.**

Плановий конспект легко отримати за допомогою попередньо зробленого плану твору. Кожному питанню плану відповідає певна частина конспекту. Якщо ж пункт плану не потребує доповнень та роз'яснень, він текстом не супроводжується.

Найпростішим плановим конспектом є **запитально-відповідальний**. В цьому випадку на пункти плану, виражені в запитальній формі, конспект дає повні відповіді.

В процесі розробки, а іноді й при подальшій переробці, плановий конспект може бути **схематичним плановим** конспектом, тобто конспектом, який відображає логічну структуру та взаємозв'язок окремих положень. При цьому може бути змінена послідовність викладу оригіналу.

Текстуальний конспект – це конспект, зроблений в основному із уривків оригіналу – *цитат*. Текстуальні виписки пов'язані одна з одною ланцюгом логічних переходів, може, бути план та включення окремих тез у викладі автора або того, хто конспектує.

Вільний поєднує *виписки, цитати, іноді тези*; частина його може бути замінена *планом*. Вільний конспект вимагає вміння самостійно чітко і стисло формулювати основні положення, для чого необхідне глибоке осмислення матеріалу, великий і активний запис слів.

Тематичний конспект розробляє *певну тему по ряду джерел*, він може не відтворювати повно зміст кожного з них.

Можна використовувати тематичний **конспект-огляд**. В цьому випадку складається тематичний огляд на певну тему, з використанням одного або частіше декількох джерел.

До тематичного конспекту-огляду слід віднести й **хронологічний** конспект та реферат.

Записи в **хронологічному** конспекті підпорядковані послідовності подій і характеризується значною стислістю.

АЛГОРИТМ СКЛАДАННЯ КОНСПЕКТУ

1) Прочитати матеріал вперше і поділити його на основні змістовні частини, виділити основні думки, висновки.

2) Якщо складається план-конспект, то формулюються пункти, підпункти і визначається, що саме буде включено в план-конспект для розкриття кожного з них.

3) Найбільш значимі положення матеріалу послідовно і стисло висловіть своїми словами (виписки) або приведіть їх у вигляді цитат (слова автора).

4) В конспект включають не тільки основні положення, але й матеріали, що їх обґрунтовує, конкретні факти і приклади (без детального їх опису).

5) При складанні конспекту можна окремі слова або й окремі речення писати скорочено, виписувати тільки ключові слова, замість цитування зробити лише посилання на сторінки роботи, що вивчається, застосовувати умовні позначення.

6) Для того, щоб форма конспекту більш наочно відображала його зміст, розміщуйте абзаци «сходінками» (подібно пунктам або підпунктам), застосовуйте різноманітні способи підкреслювання, використовуйте олівці та пасту різного кольору.

Ще більшою складністю, ніж конспект, відзначається реферат.

Реферат (лат. referat, буквально – нехай він доповість, від referos – доповідаю) – короткий виклад письмово чи у формі публічного виступу змісту прочитаної книжки, наукової роботи, повідомлення про наслідки вивчення наукової проблеми; доповідь на певну тему, що розкриває її питання на основі огляду літературних чи інших джерел. Як правило, реферат має науково-інформаційне призначення.

Окрім повного науково-об'єктивного висвітлення теми, в рефераті можуть міститися аналіз і критика відповідних наукових теорій і наукові висновки. Такі реферати називають також науковими доповідями. Вони використовуються в наукових установах і вищих закладах освіти, включаються до наукових семінарів, семінарів аспірантів та студентів старших курсів. Рефератами називають також доповіді учнів загальноосвітніх шкіл та профтехучилищ, які вони роблять на уроках, в гуртках, наукових об'єднаннях.

Робота над рефератом передбачає вироблення у студента вміння аналізувати, порівнювати та узагальнювати різні факти, явища, події, погляди, ідеї, підходи, вміння формулювати висновки; поглиблення знань студента з певного предмета, розширення його кругозору та ерудиції; розвиток основних умінь з наукової роботи обирати проблему дослідження, визначати його об'єкт, предмет, мету, гіпотезу і завдання; знаходити необхідну літературу, опрацьовувати її, робити на неї посилання, оформляти список використаних першоджерел; розвиток наукового писемного мовлення.

До написання реферату ставляться певні вимоги, зокрема: передовсім він виконується на запропоновану кафедрою або викладачем тему; його виконують державною мовою або тою іноземною, яка вивчається на факультеті іноземних мов; реферат має відповідати визначеній планом структурі, з виділенням абзаців, нумерацією сторінок, правильним оформленням посилань, цитат, висновків, списку використаних джерел; обсяг реферату визначається потребою розкриття проблеми (не більше 20 друкованих сторінок); реферат повинен бути охайно і грамотно оформлений у мовному та стилістичному плані; текст реферату розміщують на одній стороні аркуша білого паперу, першою сторінкою є титульний аркуш, за необхідності до реферату включають ілюстрації, таблиці.

План реферату може бути простим або складним. Він містить найменування розділів і підрозділів.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, її теоретичне і практичне значення. Тут також визначається мета реферування матеріалу з обраної проблеми та конкретні завдання.

Основна частина складається з 2–3 розділів. Кожен розділ нумерується і має назву. Передбачається вивчення та виклад існуючих точок зору з досліджуваної теми у науковій літературі, а також аналіз опрацьованого матеріалу.

Висновки відображають результати виконаної роботи і мають відображати наслідки поставленої у вступі мети і завдань.

До списку використаних джерел заносяться використані під час роботи над рефератом першоджерела, оформлені відповідно до вимог.

Успіх самостійної роботи студента залежить від уміння організувати свій позааудиторний час. З цього приводу першокурсникам можна дати кілька порад:

1. Точно визначте свої цілі і намітьте перспективний план їх досягнення у реальні терміни. Така конкретність спонукатиме займатися корисною справою і не витратити часу даремно.

2. Привчіться неухильно виконувати режим дня і заплановані на день справи, пам'ятаючи, що порушення взятих зобов'язань псує характер, розслаблює волю.

3. За вирішення намічених, справ беріться енергійно, в суворо визначений час, рішуче усуваючи перепони. Не відкладайте на завтра те, що можна зробити сьогодні.

4. Учністься цінувати свій і чужий час, використовуйте ефективні прийоми праці.

5. До складних, відповідальних справ приступайте тільки після повноцінного відпочинку, Під час виконання навчальних завдань краще розпочинати з питань середньої трудності, згодом доцільно перейти до вирішення складних, а легкими зайнятись у кінці робочого часу. Якщо якась справа дається не відразу, бажано тимчасово відкласти її і зайнятись іншою корисною справою або зробити невелику перерву для активного відпочинку, суть якого полягає у зміні виду діяльності. Після цього слід знову взятися за вирішення попереднього завдання.

6. Під час роботи не допускайте перевтоми. Не економте часу за рахунок сну і прийому їжі. З метою попередження втомлюваності, враховуючи свої індивідуальні особливості, встановіть для себе правила чергування розумової і фізичної праці.

7. Привчіться систематично аналізувати організованість і продуктивність своєї діяльності, враховуючи усі витрати часу і вишукуючи його резерви.

8. У процесі творчої діяльності не пропускайте періодів натхнення, коли все легко і швидко.

АЛГОРИТМ РОБОТИ НАД РЕФЕРАТОМ

1) Продумайте тему своєї роботи, в загальних рисах визначте її зміст; розробіть попередній, бажано розгорнутий план.

2) Складіть список літературних джерел, які потрібно опрацювати; читаючи їх. і відмічайте все те, що потрібно включити в роботу.

3) Розробіть якомога детальніше план (пункти з підпунктами) і вкажіть з якої книжки чи статті потрібно взяти необхідний матеріал.

4) У вступі вкажіть значення та актуальність теми.

5) Послідовно розкривайте всі передбачені планом питання. обґрунтуйте, пояснюйте основні положення, підкріплюйте їх конкретними прикладами та фактами.

6) Висловіть своє особисте відношення до теми, власні думки та досвід.

7) Намагайтесь писати без помилок, точно, стисло; розподіляйте текст на абзаци.

8) Вказуйте у посиланнях звідки взяті приведені в тексті цитати.

9) В кінці зробіть узагальнюючий висновок.

10) Самокритично прочитайте свою роботу, виправте всі недоліки.

 Література [1, 2, 4, 5, 6].

ТЕМА 5

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО УСНОГО ВИСТУПУ

Відсутність вміння правильно говорити проявляється не тільки на заняттях, але й у виступах на зборах, в повсякденному житті: не можеш переказати кінофільм, що сподобався; описати певні події, щось пояснити товаришеві.

Добре володіти усним мовленням – це одна з головних професійних вимог до вчителя.

Навчаючись на першому курсі, вам слід тренуватися давати **усну зв'язну розгорнуту відповідь** на кожне питання плану практичного заняття, спочатку – з опорою на конспект, а потім і без нього. Це сприятиме розвитку літературного мовлення майбутнього фахівця, допоможе вам краще запам'ятати матеріал, відтворити його логіку. Використовуйте **традиційну побудову промови**: вступ (стисле окреслення проблеми) – основна частина (виклад провідних тез з аргументами-прикладом) – висновки (лаконічне формулювання провідних узагальнюючих положень). Намагайтеся, щоб ваша зв'язна розповідь була логічною, послідовною, чіткою, присутньою (без «води»), а мовлення – граматично й синтаксично правильним, виразним. Уникайте штампів, слів-паразитів, просторіччя та діалектизмів. Приклади до кожного питання продумуйте наперед: можна зробити закладки у збірках першоджерел або виписати невеличкі уривки з творів у зошит. Корисно попрохати ваших товаришів або родичів послухати вашу відповідь, поставити вам питання, зробити зауваження.

Основні вимоги до усного виступу

В будь-якому усному виступі (і у відповіді учня на уроці, і в промові на зборах, в доповіді, лекції) головне – **зміст**. Тому перш за все потрібно знати матеріал з приводу якого ви робити виступ і що конкретно ви хочете сказати. Якщо ж до виступу ви не готові, то ніяка ; красномовність вам не допоможе.

Структура усного виступу

1. Яскравий вступ.
2. Основний зміст.
3. Узагальнюючі висновки.

Важливу роль відіграє побудова виступу. Потрібно заздалегідь продумати початок виступу (*вступ*): перш ніж почати говорити, необхідно зробити паузу тривалістю 5-7 секунд і уважно подивитися на слухачів. Пауза дозволяє останнім налаштуватися на сприйняття. Виникає при цьому й елемент цікавості як ефективний прийом початку виступу. Можна розпочати з постановки головного питання, або розкрити значення теми, що розглядається, або відразу зацікавити слухачів, навівши яскраві факти, які пов'язані з темою вашого виступу. Існують і інші прийоми ефективного початку публічного виступу:

- несподіваний початок,
- особистісне зближення з аудиторією,
- новизна,
- врахування інтересів аудиторії,
- проблемна ситуація,
- особиста участь лектора,
- особисте співпереживання слухачів.

Щоб аудиторія, яка присутня на вашому виступі, побачила, що лектор уже прибув і почав свій виступ.

При викладі *основного змісту* виступу необхідно не тільки поділити його на змістовні частини (пункти), але і в кожній частині виділити складові елементи (підпункти), тобто при підготовці до виступу треба скласти розгорнутий план, який ви використаєте під час своєї промови. У плані і безпосередньо у самому виступі потрібно дотримуватися строгої послідовності, робити чіткі переходи від одного питання до іншого, підкріплювати висловлені думки переконливими аргументами та конкретними прикладами. І в разі втрати думки ви зможете завжди подивитися в план який допоможе налаштуватися на потрібний курс виступу.

Закінчуючи свій виступ, зробіть *узагальнюючий висновок*, який словесно можна виділити так: «Таким чином...», «Отже...». «Все це свідчить про...». І не забудьте подякувати слухачам за увагу.

Багато залежить і від словесної форми виступу. Необхідно якомога ширше використовувати *словниковий запас* мови (не забувайтеся його поповнювати шляхом перечитування книжок).

Важлива також і **техніка мовлення**. Головним її складовим елементом є *інтонація*, вміння вимовляти слова та фрази з певним підтекстом. *Емоційне забарвлення* слів, зміна сили звучання голосу, прискорення або уповільнення *темпу* мовлення, підвищення або зниження *тону* виступу – все це дозволяє уникнути монотонності, виділити основні думки, висновки. Потрібно також удосконалювати свою *дикцію*: правильно, чітко вимовляти всі звуки та слова.

Вирішальне значення має також **контакт із слухачами**. Щоб мати такий контакт, необхідний «зворотній зв'язок»: виступаючий повинен весь час слідкувати за тим, як його слухають, як сприймається аудиторією все те, про що він говорить. І якщо бачиш, що тебе перестали слухати, що увага зменшилась, значить потрібно змінити частково щось у своєму виступі: перейти до більш цікавого матеріалу, поставити перед слухачами якісь запитання, посилити емоційність свого мовлення.

Контакт з аудиторією – найважливіша складова ораторського мистецтва, найважливіший момент спілкування, емоційне зіткнення оратора і його слухачів. Досвідчений лектор відрізняється від недосвідченого тим, що здатний цілеспрямовано стимулювати та утримувати увагу й інтерес слухачів.

Потужний засіб контакту з аудиторією – зоровий контакт. Час від часу треба дивитися в очі слухачам, тоді аудиторія відчуває турботу про себе, а оратор бачить, чи цікаво, чи не час завершувати. Але не треба забувати про поширені помилки, коли оратор дивиться поверх голів, або концентрує увагу на одній людині, чи взагалі дивиться лише в текст доповіді.

Контакт з аудиторією можна відновити за допомогою майстерності викладу матеріалу, це:

- 1) питання до аудиторії (тоді аудиторія пожвавлюється, беручи участь в обговоренні);
- 2) інтригування («Про це я скажу трохи пізніше»; «Зараз я розповім дивовижний факт ...»);
- 3) так звані зачіпки (автобіографічна розповідь, анекдот, цікавий факт, легенда);
- 4) невеликі відступи від теми.

Але не треба забувати, що зарозумілість, менторський тон, презирство, вияв переваги, суперечка зі слухачами, публічні зауваження налаштовують аудиторію проти, руйнують контакт и енергетику залу [13].

Також задля ефективності під час виступу треба дотримуватись певних вимог.

1. Рішучий початок виступу

Перша фраза має бути продумана, підготовлена заздалегідь і добре вивчена. Не можна запинатися з першої ж фрази виступу чи задумуватись над тим, з чого ви почнете, – такого оратора аудиторія одразу вважатиме невпевненим, некомпетентним. Перша фраза має бути чіткою й зрозумілою слухачам.

2. Драматизм

Драматизм – це напруження у розповіді. Драматизм з'являється у виступі при зіткненні різних точок зору, за допомогою вступу оратора в суперечку з якоюсь думкою, авторитетом чи точкою зору, при розповіді про якісь надзвичайні або трагічні події, пригоди.

3. Емоційність

Емоційність – обов'язкова вимога до публічного виступу, абсолютно необхідний його елемент. Слухачі повинні відчувати, що ви говорите емоційно, схвильовано, що вам самому небайдуже те, про що ви говорите. Виступ в жодному разі не повинен бути монотонним. Однак емоційність повинна бути саме стримуваною.

4. Стислість

Дуже важливо дотримуватись відведеного регламенту, вкладатися у відведений час. Стислі виступи розглядаються більшістю слухачів в аудиторії як більш розумні, більш правильні, які містять правдиву інформацію. Потрібно вчитися говорити стисло.

5. Діалогічність

Виступ має представляти собою щось схоже на гарний діалог із слухачами. Оратор не повинен весь час говорити сам, він повинен ставити питання аудиторії, вислухувати її відповіді, реагувати на поведінку аудиторії. Будь-який виступ повинен мати риси бесіди.

6. Розмовність

Стиль виступу повинен бути переважно розмовним, він має носити характер невимушеної бесіди. У цьому як раз і полягає розмовність стилю виступу. Не потрібно використовувати багато спеціальних, книжкових, іноземних слів, слід говорити просто – це теж прояв вимоги розмовності. Можна використовувати розмовні слова, гумор, жарт.

7. Установлення та підтримування контакту з аудиторією

Зрозуміло, що ця вимога є найважливішою. Установити контакт з аудиторією означає дивитись на аудиторію під час виступу, слідкувати за її реакцією, вносити корективи у свій виступ залежно від реакції аудиторії, демонструвати щирість, дружелюбність, готовність відповісти на питання, вести з аудиторією діалог. Аудиторію треба розбити на сектори й дивитись по черзі на кожний сектор.

8. Рішуче закінчення

Як і початок, кінець виступу має бути стислим, зрозумілим, заздалегідь продуманим. Кінцеву фразу потрібно заздалегідь продумати та сформулювати словами. Її, як і першу фразу, треба підготувати так, щоб виголосити без заминки, чітко й зрозуміло. Заключна фраза повинна бути сказана емоційно, трохи повільніше та багатозначно, щоб аудиторія добре зрозуміла її й одночасно зрозуміла, що це завершення вашого виступу [10, с. 17].

Для ефективного проведення виступу й утримання уваги аудиторії необхідно дотримуватись таких **прийомів і методів**:

– **Питання до аудиторії.** Різноманітні питання до слухачів здатні істотно активізувати аудиторію, розбудити її. Важливо тільки, щоб питання були простими, тобто вони можуть бути складними за змістом, але повинні ставитись так, щоб аудиторія могла відповісти просто «так» або «ні».

– **Організація дискусії.** Якщо оратор відчуває, що увага аудиторії падає, то потрібно «завести дискусію»: висловити щонебудь явно суперечливе, а потім роз'яснити свою позицію. Активізація уваги аудиторії буде забезпечена.

– **Звертання до окремих слухачів:** «Ви не згодні? Ви, я бачу, дотримуєтесь іншої думки?» Помічено, що питання до окремих слухачів впливають на всю аудиторію.

– **Авансування.** Під авансуванням розуміється навмисне затягування повідомлення важливої або цікавої думки, ідеї, деяких подробиць, які напевно цікавлять слухачів. У цьому випадку оратор лише згадує про той або інший факт і говорить: «Але про це поговоримо трохи пізніше».

– **Несподіване коротке відхилення від теми.** Задля привернення уваги аудиторії можна відхилитися від теми виступу, але не можна використовувати цей прийом занадто часто.

– **Демонстрація предмета.** Можна активізувати сприйняття слухачів, демонструючи що-небудь.

– **Наближення до слухачів.** Цей прийом досить діючий, однак не слід заходити занадто глибоко в зал, тому що це буде виглядати як контроль за тим, чим займаються слухачі.

– **Розважальні елементи в другій частині виступу.** Необхідно робити більш захоплюючою, різноманітною й легко сприйнятною другу половину виступу, незалежно від того, скільки часу триває сам виступ. Увага слухачів особливо послабляються в другій половині виступу, і саме тому ця частина виступу потребує особливої підготовки.

– **Закон краю.** Цей закон говорить, що кінець і початок запам'ятовуються й сприймаються краще, ніж середина. Тому, щоб у середині виступу не було «провалу», необхідно середину промови зробити більш різноманітною, більш емоційною тощо.

Правила суперечки

При обговоренні питань можуть висловлюватися різні, навіть протилежні точки зору. В цьому випадку потрібно діяти за такими правилами:

1. По-перше, потрібно з'ясувати предмет суперечки, для чого чітко сформулювати точки зору.

2. Доводити свою правоту двома способами: наводити переконливі аргументи та спростовувати доводи супротивника.

3. Не переходити до взаємних образ, не намагатися принизити свого супротивника.

4. Суперечку вести не для того, щоб обов'язково отримати перемогу, а для того, щоб дійти до істини.

Оволодіння красномовністю

Наполегливою працею завжди можна досягти вміння добре говорити. Вчитися можна у своїх вчителів, читаючи художню літературу, використовуючи передачі телебачення, радіо, театральні вистави, кінофільми. Але головне – це надбання *практичного* досвіду:

- частіше виступайте перед своїми ровесниками; сперечайтесь із ними;
- робіть доповіді на заняттях гуртка або факультативу;
- кожен свою відповідь на занятті намагайтеся зробити якомога красномовнішою;
- рецензуйте відповіді інших студентів;
- самокритично оцінюйте свою відповідь;
- систематично користуйтеся тлумачним, орфографічним та іншими словниками.

Важливою формою роботи є *рецензування виступу* студентів (в усній формі). Рецензувати виступ товариша потрібно так, щоб не образити його.

Схема рецензування виступу

1. Чи була послідовність та логічність викладу матеріалу у виступі?
2. Чи переконливий був вступ?
3. Чи достатньо повним був зміст виступу?
4. Чи був зроблено узагальнюючий висновок?
5. Які помилки допущено? (словниковий запас)
6. Чи виразним був виступ студента? (техніка мовлення).
7. Емоційність, міміка, жести.
8. Контакт із слухачами, які методи і прийоми застосовувалися студентом.

 Література [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8].

ТЕМА 6

ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ

На першому етапі роботи з'ясуйте значення таких понять «педагогічна діяльність», «педагогічне спілкування», «стиль спілкування», «професіограма вчителя». Охарактеризуйте професійне і непрофесійне педагогічне спілкування, наведіть приклади, зробіть аналіз педагогічного спілкування.

Визначте головні ознаки педагогічного спілкування. Розгляньте психологічний портрет особистісно-орієнтованого вчителя, порівняйте його з психологічним портретом знайомого вам вчителя.

Учитель української національної школи *має, передусім, палко любити рідну землю, український народ, свою Батьківщину – Україну*. Він повинен усвідомлювати свій високий громадянський обов'язок – виховання гідних громадян вільної і незалежної України. У такому разі вчитель буде виховувати підростаюче покоління власним прикладом служіння справі, Вітчизні.

Педагогічна діяльність (праця) – особливий вид суспільно корисної діяльності дорослих людей, свідомо спрямованої на підготовку підростаючого покоління до життя відповідно до економічних, політичних, моральних, естетичних цілей.

Професіограма вчителя – перелік і опис загальнотрудових і спеціальних знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання професійно-педагогічної діяльності.

Наукова розробка професіограми шкільного вчителя, виконана В. Сластьоніним, має ряд цінних положень, бо розкриває основні властивості і характеристики педагогічної професії на основі аналізу різноманітних граней учительської діяльності. Таким чином, компонентами професіограми, що відображають загальний для педагогічної професії характер, є властивості і риси, які визначають світоглядну, професійно-педагогічну і пізнавальну спрямованість педагога, вимоги до психолого-педагогічної підготовки вчителя.

Риси особистості педагога.

Суспільна спрямованість: наявність наукового світогляду та соціальних потреб передової людини; загальнолюдські моральні якості; ціннісні орієнтації; усвідомлення громадянського обов'язку; суспільна активність; прагнення до вдосконалення своєї професії.

Професійно-педагогічна спрямованість: інтерес і любов до дітей, захопленість педагогічною працею; психолого-педагогічна спостережливість; педагогічна уява; педагогічний такт; організаторські здібності, уміння захоплювати людей і встановлювати з ними контакт; вимогливість до себе і до дітей; стійкі духовні, передовсім пізнавальні інтереси; чесність, принциповість, справедливість, скромність, стриманість, наполегливість, цілеспрямованість, врівноваженість; самокритичність і самооцінка; висока професійна працездатність; готовність перебудовувати свою поведінку залежно від потреб педагогічної ситуації.

Професійне педагогічне спілкування – комунікативна взаємодія педагога з учнями, батьками, колегами по роботі спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності і стосунків.

На основі особистих якостей у процесі професійної підготовки у педагога мають бути сформовані необхідні педагогічні вміння. Психолого-педагогічні якості у поєднанні із вміннями створюють надійні підвалини для формування педагогічної майстерності.

Зважаючи на характер і особливості педагогічної діяльності варто виділити такі вміння учителя-вихователя.

1. Конструктивні вміння, які забезпечують:

- планування навчально-виховної роботи відповідно до вимог навчальних планів і програм;
- вибір доцільних форм і видів діяльності;
- вибір дійових методів виховного впливу;
- планування перспективних напрямів керівництва дитячим колективом;
- здійснення індивідуального і диференційованого підходу до учнів.

2. Комунікативні вміння, які передбачають в цілому забезпечення адекватних стосунків з колективом та окремими вихованцями ї допомагають:

– встановлювати педагогічне вмотивовані контакти з учнями, колективом, батьками, своїми колегами;

– регулювати міжособистісні стосунки учнів у первинному колективі (на рівні класу, групи), а також взаємини первинного колективу із загальношкільним.

3. Організаторські вміння є запорукою:

– організації і керування дитячими колективами, забезпечення їх розвитку;

– забезпечення педагогічне доцільної діяльності дитячих колективів;

– надання допомоги дитячим громадським організаціям;

– організації роботи з батьками, залучення громадськості на допомогу школі у вихованні дітей.

4. Дидактичні вміння, які допомагають:

– пояснювати учням зміст навчального матеріалу з урахуванням їхнього віку;

– керувати самостійною пізнавальною діяльністю учнів, сприяти розвитку у них інтелектуальних потенційних можливостей;

– озброювати школярів методами самостійної пізнавальної діяльності.

5. Перцептивні вміння (від лат. *perceptio* – сприймання, пізнання; чуттєве сприйняття, розуміння і оцінка людьми соціальних об'єктів – інших людей, самих себе, груп та ін.); до яких належать:

– здатність проникати у внутрішній світ школярів; адекватно сприймати і розуміти психічний стан вихованців;

– спостережливість, яка дає, змогу розуміти реальний стан вихованця в конкретній ситуації.

6. Сугестивні вміння (від лат. – навіюю), які проявляються у безпосередньому емоційно-вольовому впливі на вихованців з метою створення у них певного стану, спонукання до конкретних дій.

7. Пізнавальні вміння охоплюють:

– вивчення учнів, дитячого колективу, складання характеристик;

– вивчення нової психолого-педагогічної та іншої літератури, використання досягнень науки у практиці;

– аналіз передового педагогічного досвіду і його творче використання у власній практиці.

8. Прикладні вміння лежать в основі:

– володіння вміннями і навичками творчого характеру малювати, танцювати, грати на музичних інструментах, вишивати, ліпити, моделювати, плести та ін.;

– володіння технічними засобами навчання, комп'ютерною технікою.

9. Вміння в галузі педагогічної техніки. Педагогічна техніка – це сукупність раціональних засобів і прийомів та особливостей поведінки учителя-вихователя, скерованих на ефективну реалізацію обраних ним методів навчально-виховної роботи з окремим вихованцем або колективом відповідно до потреб і особливостей конкретних об'єктивних та суб'єктивних обставин. У процесі оволодіння педагогічною технікою учитель має виробити такі вміння:

– одягатися з урахуванням індивідуальних особливостей, прийнятого у суспільстві стилю, вимог культури та особливостей діяльності;

– володіти собою, оцінювати свої почуття у конкретній ситуації, психічний стан вихованців, обирати потрібну тактику дій відповідно до педагогічних завдань;

– володіти голосом, тоном, темпом, ритмом педагогічного мовлення;

– володіти жестами і мімікою;

– уміння ходити, стояти, сидіти;

– володіти навиками психотехніки (вміння застосовувати знання про психіку людини для розв'язання практичних завдань).

З'ясуйте структуру педагогічного спілкування, охарактеризуйте кожний його етап, визначте правила оптимізації взаємодії особистостей при спілкуванні.

Структура педагогічного спілкування

1. Моделювання педагогом майбутнього спілкування (прогностичний етап). Передбачають можливі способи комунікації, прогнозують сприймання співрозмовником змісту взаємодії. Залучення учня до взаємодії, створення творчої атмосфери, відкрити простір для індивідуальності кожного учня.

2. Комунікативна атака – завоювання ініціативи, встановлення емоційного і ділового контакту (механізми впливу зараження, навіювання, переконання, наслідування).

3. **Керування спілкуванням** – свідома і цілеспрямована організація взаємодії з коригуванням процесу спілкування відповідно до його мети.

4. **Аналіз спілкування** – порівняння мети, засобів з результатами взаємодії, моделювання подальшого спілкування.

5. **Вербальне спілкування**, виклад учителем навчального матеріалу – виразна яскрава мова, точність, дієвість визначень, здатність викликати образне бачення викладеного матеріалу – все це особливо необхідне для вчителя будь-якого навчального предмета. Слово вчителя повинне впливати на почуття і свідомість, стимулювати мислення, уяву, викликати потребу пошукової діяльності. Ця стадія спілкування має бути пройнята яскраво вираженим ставленням педагога до того, про що йдеться.

6. **Стадія педагогічного спілкування з дітьми**: зворотний зв'язок, який здійснюється як у плані змістовому, так і в емоційному. Зворотний зв'язок – неодмінний компонент будь-якого процесу спілкування, а в педагогічному процесі він має принциповий, професійний характер. Зворотний зв'язок у спілкуванні допомагає визначити рівень засвоєння навчального матеріалу, виявити психологічний клімат, настрій дітей, їх готовність до взаємодії і т. п. У цілому зворотний зв'язок у педагогічному спілкуванні – необхідна умова його ефективності.

Проаналізовані нами стадії спілкування у педагогічному процесі складають структуру будь-якого акту педагогічного спілкування.

У кожного вчителя формується свій стиль педагогічного спілкування. Під стилем спілкування розуміють індивідуально-типологічні особливості соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців. У стилі спілкування виражаються: а) особливості комунікативних можливостей учителя; б) досягнутий рівень взаємовідносин педагога і вихованців; в) творча індивідуальність учителя; г) особливості учнівського колективу.

Стиль – це усталена система способів та прийомів, які використовує вчитель у взаємодії.

У практичній діяльності педагогів мають місце декілька стилів педагогічного спілкування.

Авторитарний – стиль диктату, коли підлеглий розглядається тільки як пасивний виконавець і йому фактично відмовлено в праві на самостійність і ініціативу(наказ, вказівка, інструкція, догана).

Демократичний – стиль що ґрунтується на глибокій повазі до особистості кожного; засадою для нього є довіра й орієнтація на самоорганізацію, самоуправління особистості та колективу (заохочення, порада, інформація, координація, що розвиває в учнів упевненість у собі, ініціативність).

Ліберальний – стиль характеризується браком стійкої педагогічної позиції; виявляється у неутручанні, низькому рівні вимог, формальному розв'язанні проблем (форми зовні нагадують демократичні, але через відсутність власної активності і зацікавленості, нечіткість програми і брак відповідальності у самого керівника робота йде на самоплив, виховний процес некерований).

Правила педагогічного спілкування

Дотримання правил педагогічного спілкування вбереже педагога від багатьох труднощів та помилок, які підстерігають його в практичній діяльності. Стислий їх виклад можна звести до таких пунктів:

1. Успіх педагогічної діяльності насамперед залежить від культури спілкування.

2. Моделюйте спілкування не «від себе», а від дітей, з потреб та інтересів.

3. Орієнтуйте своє педагогічне мовлення на конкретного учня, а не на абстрактну групу.

4. Використовуйте різні види спілкування.

5. Спілкуйтесь із дітьми на взаємних інтересах, проте не організовуйте спілкування «по вертикалі», зверху вниз.

6. Постійно враховуйте психологічний стан окремих вихованців і колективу загалом.

7. Дивіться на себе збоку, постійно аналізуйте свої вчинки й дії.

8. Умійте слухати дітей, зважайте на їх думку.

9. Намагайтесь зрозуміти настрій дитини і на цій основі моделюйте спілкування з ними.

10. Спілкування не повинно призводити до конфліктів, а попереджувати їх.

11. Не принижуйте людську гідність.

12. Спілкування має бути систематичним. Не залишайте поза увагою «незручних» для вас дітей.

13. Будьте ініціативним у спілкуванні.

14. У процесі спілкування враховуйте стать вихованців,

15. Уникайте штампів, постійно шукайте нові форми, засоби, методи і прийоми.

16. Долайте негативні установки стосовно конкретного учня.
17. У процесі спілкування уникайте абстрактної критики, оскільки це породжує опір.
18. Якомога частіше усміхайтесь: це викликає позитивні емоції, спонукає до продуктивного спілкування.
19. У процесі вашого спілкування частіше висловлюйте схвалення, заохочення.
20. Відкрито виявляйте в дитячому колективі своє ставлення до вихованців.
21. Постійно розвивайте свою комунікативну пам'ять, запам'ятовуючи педагогічні ситуації, їх перебіг.
22. Якщо назріває потреба в індивідуальній бесіді, завчасно розробіть її план.
23. У процесі спілкування в центрі уваги має бути особистість учня, його гідність.
24. Враховуйте соціально-психологічне зростання дитини.
25. Систематично аналізуйте процес спілкування.
26. Технологія й тактика спілкування мають бути скеровані на усунення психологічних бар'єрів між вихователем і вихованцями.
27. Враховуйте в процесі спілкування індивідуальні особливості, темперамент, характери учнів.
28. Окремо обдумуйте особливості спілкування з важко-виховуваними дітьми.
29. У процесі спілкування не зловживайте своїми перевагами як керівника-вихователя.
30. Постійно удосконалюйте інструмент спілкування – власне мовлення.

 Література [1, 2, 3, 7, 8, 9, 10].

ТЕМА 7
ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ ВЧИТЕЛЯ

«Ніяка психологія не може замінити людині психологічного такту, у практиці незамінного вже тому, що діє він швидко, миттєво, тоді як положення науки пригадуються, обмірковуються і оцінюються повільно.

Хіба можна уявити собі оратора, який згадував би той чи інший параграф психології, бажаючи викликати в душі слухача співчуття, жах чи обурення? Так само в педагогічній діяльності немає ніякої змоги діяти за параграфами психології, хоч би як добре вони були вивчені» (К. Ушинський).

«Той знаменитий педагогічний такт, про який так багато пишуть, повинен полягати у щирості вашої думки. Я не дозволяю собі нічого приховувати, я кажу те, що насправді думаю. Це найбільш щиро, просто, легко і найбільш ефективно, але ж якраз не завжди можна говорити» (А. Макаренко).

Сучасні вимоги до педагога висвітлено в Законі України «Про загальну середню освіту»: «Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки у навчальних закладах середньої освіти».

Вчитель має бути носієм високих моральних якостей. У моральному аспекті педагог повинен бути таким, якими прагне зробити вихованців, тобто живим взірцем чеснот.

Педагогічна моральність передбачає гуманістичну спрямованість особистості вчителя і охоплює його ціннісні орієнтації, ідеали, інтереси. Втілюється вона в педагогічній позиції педагога, у виборі конкретних завдань навчально-

виховного процесу, впливає на стосунки із учнями, визначає гуманістичну стратегію педагогічної діяльності.

Особливою вимогою до особистості викладача є **педагогічна тактовність** (від лат. *tactus* – дотик, відчуття, почуття) – почуття міри у застосуванні засобів педагогічного впливу на студентів.

Відомий психолог І. Синиця зазначає, що педагогічний такт у широкому розумінні – спеціальне професійне вміння вихователя, за допомогою якого він у кожному конкретному випадку застосовує до учнів найефективніший за даних обставин засіб виховного впливу.

Педагогічний такт проявляється в умінні належним чином поводитися у певній педагогічній ситуації, знаходити педагогічно доцільну лінію поведінки: просто і переконливо розмовляти, ставити розумні і педагогічно обґрунтовані вимоги, поважати гідність вихованців. Прояв педагогічної тактовності є однією з важливих умов формування авторитету вчителя, одне з джерел сили і ефективності його впливу як на учнівський колектив у цілому, так і на кожного учня зокрема.

Тактовність є виявом такої людської якості як інтелігентність. Інтелігентність можна визначити як освіченість, рівень розуму, загострене почуття соціальної справедливості, особливий стан душі, високі моральні якості.

Інтелігентність – стрижень навколо якого має відбуватися професійне становлення педагога, повинні формуватися його життєві ідеали.

Педагогічний такт – це почуття міри, відчуття конкретного стану вихованця, що підказує вихователеві найделікатніший спосіб поведінки у спілкуванні з учнями в різних сферах діяльності, вміння обирати найбільш доцільний підхід до особистості у системі виховних взаємин з нею. Педагогічний такт допомагає вихователеві спілкуватися з учнями на основі розуміння їх психічного стану в конкретних обставинах, приймати доцільні рішення, які не гальмують дій вихованців, а спонукають їх до активної, раціональної праці.

Педагогічний такт також виявляється в умінні керувати своїми почуттями, не втрачати самовладання, емоційну врівноваженість у поєднанні з високою принциповістю та вимогливістю, з чуйним людським ставленням до учня. Він вимагає критичності і самокритичності в оцінці своєї праці, нетерпимості до шаблону, формалізму, застою думки і справи, до бюрократизму і пихи, поваги. Педагогічний такт реалізується через мову і стиль поведінки.

Сутність педагогічного такту полягає в педагогічно доцільному ставленні та впливі педагога на учнів у вмінні налагоджувати продуктивний стиль спілкування.

Основні показники педагогічного такту педагогів:

- людяність без зарозумілості;
- вимогливість без брутальності та причепливості;
- педагогічний вплив без наказів, навіювань, попереджень, без приниження особистої гідності учня;
- вміння висловлювати розпорядження, вказівки та прохання без зухвалості, без зарозумілості;
- уміння слухати співрозмовника, не виявляючи байдужості та вищості;
- урівноваженість, самовладання і діловий тон спілкування, без дратівливості та сухості;
- простота в спілкуванні без фамільярності та панібратства, без показухи;
- принциповість і наполегливість без упертості;
- уважність, чутливість і емпатичність без їх підкреслення;
- гумор без посміху;
- скромність без удаваності.

Отже, педагогічний такт виховують, його набувають разом з педагогічною культурою і він виявляється в педагогічній діяльності. Він є показником зрілості вчителя як майстра своєї справи. Це великий засіб, за допомогою якого учнів можна перетворити на своїх спільників чи, навпаки, суперників.

Проаналізуйте педагогічні ситуації та шляхом обговорення виберіть вірне рішення, обґрунтуйте вибір.

1. Дівчинка навчається у престижній школі, де довгий час працювала її мама. Там маму добре пам'ятають, поважають і уважно спостерігають за донькою – ученицею. Вдома донька скаржиться матері, що відчуває себе незручно, всього боїться, щоб не принизити авторитет мами в очах колишніх колег. Дівчинка змучилася. Що робити?

а) Негайно перевести дівчинку в іншу школу, де її маму ніхто не знає, і все одразу ж налагодиться;

б) мама повинна втрутитися і закликати колишніх колег до повної об'єктивності;

в) мама повинна налаштувати доньку, крім відмінного навчання, на спокійне і поважне ставлення до своїх колишніх колег;

г) мама повинна навіяти донці наскільки уразливі самі її колишні колеги, і боятися їх – означає не поважати себе;

д) найкраще рішення – знайти для доньки «куратора» з колишніх колег, який постійно б підтримував дівчинку.

2. До вчительки приходять обурена мати: її син-трієчник приніс п'ятірку з фізики, виставлену після того, як хлопчик відремонтував швабру. Тобто його п'ятірка – фактично не за знання, а за господарську допомогу. Що відповісти матері?

а) Заспокоїти маму: одна завищена оцінка шкоди не завдасть, а для хлопчика буде стимулом до подальшого навчання;

б) запевнити маму, що оцінка поставлена не за господарську допомогу, а за вдалу відповідь на уроці;

в) сказати матері, що вона повинна пишатися своїм сином – таких умілих і хазяйновитих дітей зараз дуже важко знайти;

г) погодитися з претензіями матері і вибачитися перед нею: більше ви ніколи не попросите її сина про допомогу і він знову буде отримувати заслужені трійки;

д) дорікнути жінці: будь-яка інша мати була б рада п'ятірці свого сина, а вона ще й з претензіями...;

е) піти в рішучий наступ і сказати, що інша б мати вам за п'ятірку подякувала б і наказала б сину відремонтувати у класі все, що можна, аби лише «підтягнути» фізику;

є) пояснити матері, що педагогічний ефект від поставленої п'ятірки набагато перебиває факт завищення оцінки.

3. До вчительки початкових класів приходить мати однієї з учениць з претензіями: дуже нецікаві уроки образотворчого мистецтва. Дівчинка відвідує гурток образотворчого мистецтва – там складні, гарні натюрморти, міфологічні сюжети та ін., а на уроках в класі все чашки та молотки – неподобство. Що тут можна сказати?

а) Програма для всіх обов'язкова, так що чашки, молотки та інше було, є й буде;

б) маму з її претензіями потрібно відразу ж переадресувати адміністрації школи;

в) подякувати мамі за активність, зацікавленість в тому, що вивчають діти, і пообіцяти у всьому розібратися;

г) подякувати мамі за активність, але пояснити, що оскільки вона не педагог, то не може компетентно судити про якість навчання, тим більш у такій складній області, як мистецтво;

д) відповісти мамі як можна твердіше і переконливіше, що гурток – це одне, а урок – зовсім інше і те, що вони дуже сильно відрізняються, цілком природно;

е) дати зрозуміти мамі, що подібні заяви з претензіями можуть негативно відбитися на її донці (цей натяк краще не конкретизувати);

ж) запевнити маму, що здобуття різних умінь та навичок у гуртку і на уроці тільки розвинуть її доньку, додадуть їй майстерності.

4. Взимку, поспішаючи на роботу, учителька недалеко від школи підсковзнула і впала. Незнайомий перехожий зупинився: «Вам допомогти?» А неподалік за усім, що відбувалось, спостерігала групка учениць. Як діяти?

а) Подякувати за запропоновану допомогу і рішуче відмовити;

б) подякувати за запропоновану допомогу і скористатися нею;

в) подякувати за запропоновану допомогу і покликати до себе дівчат – нехай краще вони допоможуть;

г) одразу ж покликати до себе дівчат – це допоможе позбутися від незнайомця: хтозна що в нього на думці;

д) підвестися і, не звертаючи уваги на надокучливого перехожого, обтруситися і продовжити шлях;

е) сухо відчитати перехожого за нав'язливість і запевнити, що цілком обійдеться без його допомоги.

5. Після батьківських зборів у першому класі до вчительки підходить мати дівчинки і просить вчительку підтримати її прагнення зробити із доньки музиканта. Виявляється, сама мама – музикант і дуже хоче, щоб донька пішла по її стопах. А дівчинка пручається і ніяк не хоче серйозно займатися музикою. Що відповісти матері?

а) Твердо пообіцяти допомогти матері і увесь час вести з дівчинкою «роботу»;

б) пообіцяти матері серйозно поговорити з дівчинкою, щоб з'ясувати її бажання та інтереси;

в) більш детально розпитати матір про причини її прагнення зробити з доньки музиканта – зараз це дуже «проблемна» професія;

г) щиро здивуватися вибору матері: в наш час бути музикантом – зовсім не прибутково;

д) заспокоїти маму і переконати її в необхідності враховувати не тільки її бажання, а й бажання дитини стати музикантом;

е) не треба нічого мамі обіцяти, спочатку треба поспостерегти за дівчинкою і поспілкуватися з нею: чого вона бажає, що її цікавить, чи любить вона музику і чи готова присвятити себе їй?

є) різко осадити маму і звинуватити її в насильстві над дитиною.

6. У школі навчається син вчительки англійської мови – лінивий, розпещений хлопчик. Він завжди сподівається на допомогу мами, а її колеги вимушені «за вуха» тягнути ледацюгу, ставлячи йому трійки. Вчителі змучилися з цим хлопчиком. А йому – море по коліна! Мама, відчувуючи настрій колег, задумується: як їй бути надалі?

а) Ні на секунду не спускати очей з сина, посилити вимоги до нього;

б) єдиний конструктивний шлях – побільше займатися з сином, щоб не був гірший за інших;

в) звернутися до репетитора, щоб допоміг витягнути хлопчика з двійок-трійок;

г) перевести хлопчика до іншої школи – це, принаймні, підвищить його відповідальність і, відповідно, результати навчання;

д) найбільш надійно – перевести сина на домашнє навчання.

7. Після батьківських зборів до мами одного з учнів – трієчника – підходить класний керівник, учителька хімії, і говорить, що сину слід серйозно зайнятися хімією. Тут у хлопця несподівано проявилися здібності і інтерес – він схоплює все на льоту, прекрасно орієнтується в предметі. Мама здивована: «Та що ви говорите? Не може бути! Він у мене такий ледащо і бельбас, його ж нічого не цікавить – лише цілими днями гратися з друзями!» Вчителька схвильована, що сказати?

а) М'яко зауважити мамі, що вона погано знає свого сина, принаймні на уроках хімії він зовсім не такий, яким його змальовує мати;

б) обуритися: як можна так говорити про власного сина?

в) пояснити матері, що спілкування з друзями – це одне, а навчання, особливо тоді, коли воно цікаве і успішне, – інше;

г) сухо дорікнути мамі: успіхами сина з хімії вона може пишатися;

д) таку маму треба терміново запросити на урок хімії – що тоді вона скаже?

е) про всяк випадок треба уточнити прізвище мами – може, ви обізнались і заговорили з мамою іншого учня.

8. До вчительки прибігає збентежена мама: в кишені куртки сина-п'ятикласника вона випадково виявила цигарки. Вчинивши сину допит, мама з'ясувала, що він прилучився до куріння і став завсідником «курилки», яка знаходиться недалеко від школи. Однак де це, хлопчик приховує. Виявилось, що і вчителька не знає. Мама пропонує підключити вчителів, охорону, батьків, щоб місце куріння знайти і ліквідувати. Що робити?

а) Як це?! Створювати «бойовий загін» і вперед – на знищення «курилки»;

б) охолодити пил мами, пояснивши їй, що не можете відповідати за те, що відбувається поза школою;

в) переконати маму, що ліквідація однієї «курилки» може призвести до виникнення іншої;

г) порадити мамі відмовитися від ідеї «кавалерійського нальоту» на «курилку», а краще організувати дозвілля сина – записати його в гурток, спортивну секцію і т. ін.;

д) делікатно відійти від реалізації ініціативи мами, запропонувавши їй самій очолити «батьківський ОМОН».

9. Вчителька звернула увагу на одного учня – активний, товариський хлопчик став похмурим і замкнутим, перестав гратися з дітьми. На батьківських зборах усе прояснилось. Мати хлопчика розповіла, що недавно її син запросив до себе на день народження однокласників, після того, як вони пішли, зникли деякі речі. Батьки не стали розпалювати скандал, але заборонили сину спілкуватися з крадіями. Що зробити в такій ситуації?

а) Абсолютно нічого – скандал безглуздий – все улагодиться само собою;

б) спробувати пом'якшити батьків і переконати їх відмінити заборону синові спілкуватися з друзями – на них краще впливати добротою і терпимістю;

в) інцидент на дні народженні потребує спеціального розслідування – крадіжка не повинна залишитись безкарною;

г) все, що відбулося краще обговорити на класній годині – діти швидше підкажуть конструктивне рішення;

д) вчитель просто зобов'язаний застерегти дітей від святкування днів народження вдома – ексцеси можуть повторитися; довіра і відкритість можуть бути відновлені тільки після того, як крадій буде виявлений.

10. На перерві двоє підлітків демонстративно обіймаються і цілуються в коридорі школи. Вчителька, яка проходить повз них, робить їм зауваження. У відповідь їй кидають: «Ну, звичайно, Вас недавно чоловік покинув, ось Ви нас і дістаєте...» Що відповісти?

а) На подібні випадки краще не реагувати – мовчки розвернутися і піти;

б) подібну нахабність не можна вибачити, підлітки повинні бути покарані, краще за допомогою адміністрації школи;

в) у цьому випадку головне – не вдарити обличчям у бруд, не зніяковіти, не ретируватися, сміливо йти в наступ на знахабнілих підлітків – правда на вашій стороні;

г) спокійно парирувати: «Мої сімейні проблеми вас не стосуються, а ось ви ведете себе в школі не етично – і це моя справа»;

д) саме дієве – іронія, тому краще спокійно відповісти: «Я проконсультуюсь щодо вас з нашим психологом, сподіваюсь, він вам допоможе»;

е) без зволікання парирувати: «Хто б казав! Спочатку навчіться поводити себе пристойно, а потім виступайте!»;

є) не звертаючи уваги на сказане, вчитати нахаб, сказавши їм все, що думаєте, потім перепровадити їх до завуча чи директора.

11. Вчителька чує на перерві розмову про себе двох хлопчиків: «Вобла мене завалила!» – «А чому ти називаєш її Воблою?» «Її так називали, ще тоді, коли мій батько навчався...» Як реагувати?

а) Тут же втрутитися у розмову: «А хочеш знати, як називали твого батька?» Промовчу лише із співчуття до тебе;

б) зробити вигляд, що нічого не чули – мало як вас називали 20 років тому?

в) підійти до хлопчиків і підіграти їм: «Ну колись я може й була Воблою, але зараз це прізвисько явно не для мене. Підшукайте щось більш підходяще!»

г) не вступати ні в які дебати, а записати в щоденник: «Вельмишановний пан Коваленко! Буду рада зустрічі з Вами в п'ятницю о 16.00, щоб згадати минуле і поспілкуватися про Вашого сина. Вобла»;

д) написати у щоденник: «Шановний Вадик! Сьогодні про тебе нагадав твій син. Хотів би поговорити про нього з тобою і просто зустрітися. Анна Михайлівна (Вобла)»

е) може, слід замислитись: чому саме це прізвисько видалося таким живучим, навіть коли воно вам уже не відповідає?

12. Помітивши, що по класу із рук у руки ходить електронна гра, вчитель її відбирає. Тут же знаходиться халяїн гри і просить її повернути. Вчителька обіцяє віддати після уроків. На що хлопчик впевнено заявляє: «Це моя приватна власність, і Ви не маєте права її забирати». Як вчинити?

а) Віддати без зайвих розмов, а то буде багато турбот;

б) спокійно продовжити урок, ніяк не реагуючи на сказане;

в) швидко парирувати: «Тільки-но ця власність була колективною і заважала мені та іншим працювати»;

г) здивуватися: «Твоя приватна власність? Що ж ти раніше так погано її охороняв?»

д) впевнено резюмувати: «Це не приватна власність, а дрібничка, яка створює перешкоди на уроці. Отримаєш свою іграшку після уроків»;

е) рішуче заперечити: «Ні, спочатку я пограюсь, а потім поверну тобі твою приватну власність цілою і неушкодженою»;

є) вкрадливо запитати: «Чи ти не будеш проти, якщо завуч з директором трішки пограються, а потім повернуть тобі твою іграшку?»

13. В XI класі двоє закоханих. Вони не приховують, що після школи збираються одружитися. Одного разу до класного керівника підходить стурбована мати дівчини. Вона не мала нічого проти зустрічей своєї доньки з юнаком-однокласником, поки не дізналася, що батько хлопця – хронічний алкоголік. Мама занепокоєна: а раптом хвороба передається від батька до сина? Донька ні про що не хоче чути, і тому мама просить втрутитися учительку. Що робити?

а) Втрутитися і негайно, поки відносини молодих людей не зайшли занадто далеко. Дівчину краще перевести в іншу школу або тимчасово відвести в інше місто до родичів;

б) порадити матері проконсультуватися з лікарем – думка професіонала допоможе розібратися в ситуації і не «наламати дров»;

в) порадити матері відправити молодих людей на консультацію до нарколога і краще їх у цьому поході супроводжувати;

г) заспокоїти маму тим, що хлопець зовсім не схожий на алкоголіка, непогано вчиться і щиро захоплений її донькою;

д) порадити матері зберігати обережність, уважно поспостерігати за «молодим» у різних ситуаціях;

е) обов'язково познайомитися з сім'єю хлопця, його батьком, а потім робити висновки.

ВІДПОВІДІ

1. а, в

2. в, г, є

3. в, ж

4. б

5. б, д, е

6. б, г

7. а, д

8. г

9. б, в

10. г

11. в, д, е

12. в, д

13. б, е

 Література [1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, 10].

ТЕМА 8

ОРГАНІЗАЦІЯ ІГОР У КЛАСАХ З ІНКЛЮЗИВНОЮ ОСВІТОЮ

Визнання інклюзії як ключової передумови для забезпечення права на освіту активізувалось впродовж останніх років і **закріплене в Конвенції** про права осіб з інвалідністю – першому обов'язковому для всіх держав до виконання документі, що містить концепцію інклюзивної освіти.

Поняття «інклюзії» (від англ. inclusion – включення; франц. Той, хто включає в себе; лат. Заключаю, включаю) – означає **процес активного включення в суспільні стосунки всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, культурних, мовних, національних та інших особливостей** (Дефектологічний словник)

Інклюзивна освіта має **пріоритетне значення** для забезпечення якісної освіти усіх дітей, у тому числі дітей з ООП, а також для побудови інклюзивного суспільства.

У сучасній психолог-педагогічній літературі використовують різні визначення дітей з порушеннями розвитку, а саме: «діти з особливостями психофізичного розвитку», «діти з відхиленнями у розвитку», «нетипові діти», «діти з труднощами у навчанні», «виняткові діти», «діти з обмеженими можливостями здоров'я» тощо.

Дитина з ООП (особливими освітніми потребами) – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту (Закон України «Про освіту»).

Кожна дитина має свої індивідуальні особливості. Через певні фактори можуть виникати різні порушення розвитку дитини. У цьому випадку ми говоримо, що дитина має особливі потреби. У випадку, коли дитина навчається у закладі освіти, ми говоримо, що дитина має особливі освітні потреби.

У психолого-педагогічній літературі виявлені групи учнів, під час роботи з якими в педагогів найчастіше виникають труднощі: гіперактивні діти (23%), невстигаючі діти й діти з недостатньою мотивацією навчання (20%), агресивні діти (14%), діти з низькою адаптованістю (8%), діти з неадекватною самооцінкою (9%), тривожні діти (8%), діти з пасивною поведінкою і діти, що мають проблеми в комунікативній сфері (7%), обдаровані діти (5%), ліворукі діти (2%). Ці групи дітей розглядаються як особливі діти.

У країнах Європейської спільноти у Міжнародному стандарті класифікації освіти прийняте визначення «особливих освітніх потреб»: «Особливі освітні потреби мають особи, навчання яких потребує додаткових ресурсів. Додатковими ресурсами можуть бути персонал (для організації процесу навчання), матеріали (різноманітні дидактичні засоби навчання, у тому числі корекційні) і фінанси (бюджетні асигнування для одержання додаткових спеціальних послуг)» [130].

Відповідно до класифікації ЮНЕСКО виділяють такі порушення в розвитку дитини з ООП (особливими освітніми потребами):

- емоційні і поведінкові порушення;
- розлади мовлення і спілкування;
- труднощі в навчанні;
- затримка/обмеження можливостей інтелектуального розвитку;
- фізичні/нейромоторні порушення;
- порушення зору;
- порушення слуху.

Цей список доповнюється іншими потенційними ризиками для дітей:

- діти, які ростуть у несприятливому середовищі;
- діти, які належать до групи етнічних меншин;
- діти вулиці;
- діти, хворі на ВІЛ-інфекцію/СНІД;
- діти з поведінковими порушеннями [70].

Кожна група дітей має певні особливості, як позитивні так і негативні. На позитивні характеристики вчителям необхідно

спиратися в роботі, сприяти їх подальшому розвитку й удосконаленню. Негативні якості бажано нейтралізувати, не дати їм розвинутися далі. У разі неналежного надання або відсутності адекватної підтримки діти зазнають розчарування або вчиняють негарно. За таких умов дорослий наставник зосереджує на позитивних сторонах особистості школяра, дозволяє їм підвищити самооцінку, повірити в себе, уникнути помилок і невдач.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ліворукі діти

Ліворукість передбачає лише активне використання лівої руки як ведучої тимчасово або назавжди. Причиною можуть бути родова травма, особливості розвитку й навіть виховання. Не слід переучувати дитину-лівшу. **Тест** на визначення ведучої руки:

Покласти перед дитиною кілька сірникових коробок і попросити знайти сірник в одній з них. Ведучою вважається та рука, що виконує активні дії (відкриває й закриває коробку).

Запропонувати дитині відкрити кілька пляшок із кришками, що закручуються. Ведучою вважається та рука, що виконує активні дії (відкручує кришки).

Ігри й вправи

Дані ігри сприяють формуванню і розвитку моторики, особливо дрібних рухів кистей рук і пальців як правої, так і лівої руки. Розвивають особливості правої півкулі: образне мислення, емоційність, чутливість, інтуїцію і творчі здібності.

«Хрестики» – схрещування вказівних та середніх пальців, спочатку однією рукою, потім другою, потім обома одночасно.

«Ножиці» – розсувати та зводити разом вказівні й середні пальці спочатку однією рукою, потім другою, потім обома одночасно.

«Близнюки» – на столах лежать: газета, згорнута в кілька разів пакетом; черевик із розв'язаними шнурками; пляшка з кришкою, що загвинчується і лежить окремо; коробка поряд з

якою розташовуються різні предмети; стрічечка згорнута в рулончик, та ін. Робота в парах. Діти міцно обіймають одне одного за талію так, що в кожного залишається вільною лише одна рука: в одного – ліва, у другого – права. Пари підходять до столу з предметами й за командою вчителя своїми вільними руками виконують команди: розгорнути газету повністю, зашнурувати черевик, закрутити кришку на плящі, скласти предмети в коробку, розгорнути стрічку, усі предмети скласти на газету, газету акуратно згорнути подарунковим пакетом і перев'язати стрічкою. Під час виконання даної вправи формується узгодженість дій, загальна координація.

Тривожні діти

Такі діти вирізняються лякливістю, вони бояться темряви, порожньої квартири, тварин тощо. Вони уникають компаній однолітків, бояться потрапити в конфліктні ситуації та ін. Щоб виправити такий стан, необхідно виховувати у таких дітей волю і сміливість, уміння захищати себе й давати відсіч кривдникам.

Ігри та вправи

«Це я!» – впродовж 3 хвилин кожен учень вибирає собі ім'я, пише його фломастером на картці-візитці і закріплює на видному місці. Потім протягом 10 хвилин кожен по колу повинен сказати фразу: «Добридень! Я радий з вами познайомитися!» Далі потрібно назвати своє ім'я і сказати кілька слів про себе. Під час знайомства необхідно відзначити свою індивідуальність, щоб вас запам'ятали. Зверніть увагу! В групі не повинно бути двох однакових імен, під час знайомства кожен може говорити з місця, обговорення ведеться по колу. Найпростіше знайомство дає багато інформації про людину. Вчитель повинен не тільки зовні показувати сприяння, а й запам'ятовувати інформацію що стосується учня.

«Жили собі...» – ведучий промовляє: «Починаємо історію «Жили собі...», наступний учасник продовжує історію на власний розсуд, і так далі по колу. Коли черга знову доходить до ведучого, він спрямовує сюжет історії, вигострює його, робить більш осмисленим, і гра триває. Наприкінці проводиться обговорення, чи важко було виконувати завдання, стежити за ходом створення історії.

«Портрет» – ведучий просить відповісти на запитання: «Чому я заслуговую на повагу?» – у такий спосіб: «Намалюйте сонце, у центрі сонячного кола напишіть своє ім'я. Потім уздовж променів напишіть свої достоїнства, усе гарне, що ви про себе знаєте. Постарайтеся, щоб було якнайбільше променів». Після виконання завдання учасники по черзі, показуючи свої малюнки, розповідають про свої достоїнства.

Закінчи речення – дітям пропонується перелік речень, які потрібно закінчити, зважаючи на те, якими, на їхню думку, їх бачать оточуючі.

Мені добре, коли...

Мені сумно, коли...

Я гніваюсь, коли...

Я боюся, коли...

Я сміливий, коли...

Потім діти по черзі зачитують свої речення та обговорюють свої відповіді з іншими дітьми, з'ясовуючи, у яких ситуаціях діти частіше відчуваються добре, коли їм сумно тощо.

Вправа на розслаблення (за М. Мольцем)

Сядьте зручно. Розслабтеся. Зробіть кілька глибоких вдихів і видихів. Пригадайте день, коли ви почувалися абсолютно щасливим. Спробуйте пережити цей стан щастя. У чому він виражається особисто у вас? У відсутності тривоги, сумнівів? У відчутті успіху, подоланні всіх перешкод? В усвідомленні власної унікальності, неповторності, упевненості в собі? У впевненості в любові та прихильності оточуючих?

Спробуйте визначити, яким є ваш рівень щастя на сьогодні. Що вами заважає насолодитися станом щасливої людини на всі 100%? Ви тривожитесь про майбутнє? Вас непокоїть щось у минулому? Ви порівнюєте себе з кимось? Ви відчуваєте, що хтось несправедливо скривдив вас? Ви хочете комусь помститися? Ви відчуваєте, що «все марно і безнадійно»? Можливо, вас охоплюють якісь інші почуття?

Складіть перелік усього того, за що ви можете бути вдячні долі в цей момент. Простежте, щоб до вашого переліку увійшло

все, що варте подяки: сонячний день, ваше здоров'я, здоров'я членів родини, несподівана радість, цікавий епізод, житло, їжа, врода, любов, мир. Не піддавайтеся сумнівам, скепсису, іронії (на зразок «Хіба це можна назвати їжею?»). Ви фіксуєте власне факт, що у вашому житті чимало позитивних моментів.

Зафіксуйте в собі стан свободи, внутрішньої незалежності, відмежування від тривог, сумнівів у собі, страхів, сліпого підкорення, звички до товариства, змагальної боротьби, благоговіння перед авторитетами й заздрощів щодо інших людей. Усвідомте, що щастя – це те, що є, а не гонитва за майбутніми досягненнями.

Гіперактивні діти

Діти з надмірною активністю, рухливістю, нездатністю тривалий час зосереджуватися на окремому виді навчальної діяльності. Причини гіперактивності: страх бути травмованими, ображеним, образа або душевна травма.

Добираючи ігри для такої категорії дітей треба брати до уваги, що такій дитині важко одночасно бути уважною, контролювати свою поведінку й сидіти нерухомо. Тому необхідно добирати ігри тільки на тренування однієї функції.

Ігри і вправи

«Чарівний клубочок» (авт. Г.Д. Черепанова) – навчити дитину саморегуляції. Дитині, яка бешкетує, можна запропонувати змотати в клубок яскраву нитку. Дорослий повідомляє дитині, що цей клубок не простий, а чарівний: тільки-но людина починає змотувати його, то відразу ж заспокоюється.

«Лист самому собі» – цю вправу доцільно використовувати, коли дитину переслідують стреси, у неї накопичуються образи, вона стає агресивною, дратівливою.

Узяти п'ять різнокольорових аркушів, наприклад: сірий, фіолетовий, жовтогарячий, зелений, блакитний. Кольори аркушів можна міняти. Далі потрібно допомогти дитині сформулювати відповіді на пропоновані завдання. Якщо дитина погано пише, то дорослий може писати під диктовку дитини.

На сірому аркуші необхідно описати ситуацію, що є причиною поганого настрою дитини.

На фіолетовому – дитина повинна виразити всі свої негативні емоції, які викликає в неї ця ситуація. Можна запропонувати дитині намалювати ці емоції на фізіономіях.

На жовтогарячому аркуші дитина має відобразити щось позитивне у ситуації, що склалась: одержав урок, і тепер уже подібні помилки не будуть повторюватися; познайомився з новими людьми та ін.

На зеленому – запропонуйте дитині виявити творчість: написати вірша, змалювати цю ситуацію у вигляді коміксу тощо.

На блакитному – нехай дитина спробує дати сама собі пораду. Саме цей аркуш і є розв'язанням проблем дитини. Спробуйте побути мудрецем, від рішення якого залежить багато чого: допоможіть дитині у такий спосіб, що вона сама дійшла певного висновку.

Література [основна – 11, 12, 13, 14, 15;
допоміжна – 23, 24, 25, 26, 27, 28].

ЛЕКЦІЇ

ЛЕКЦІЯ 1

**Тема: Історія Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка»**

Питання

1. Що вивчає предмет «Вступ до фаху». Вимоги до підготовки: підручники, методичне розроблення і зошит. Поділ 100 балів. Законодавче підґрунтя.
2. Історія НУЧК.
3. Історія технологічного факультету.
4. (ср) Підготувати довідку про видатного випускника технологічного факультету.

Література

Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2010. 200 с.

Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-е вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.

Мазоха Д. С. На шляху до педагогічної професії (Вступ до спеціальності): Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 168 с.

Закон України «Про освіту» (2017) *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. ст.380.

Закон України «Про вищу освіту» (2014). *Законодавство України* [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020). *Верховна рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

Концепція розвитку освіти в Україні на період 2015-2025 рр. [Електронний ресурс] // *Новини освіти в Україні*. – Режим доступу: <http://osvita.ua/news/43501/>

Зміст

1. Представлення. Предмет допомагає у адаптації першокурснику до нових умов. Пояснює нові поняття: вища педагогічна освіта, Болонський процес, педагогічна практика, організація самостійної роботи студента тощо.

Перше з чого починаємо це зошит (підписати), записуємо число, тему лекції і питання. Записуємо назви підручників і методичного розроблення, якими можна скористатися при підготовці до заняття:

100-бальна система поділяється:

8 балів – лекції;

16 балів – питання на самостійне опрацювання (яке готуєте і показуєте до наступної лекції у написаному вигляді, а якщо пізніше то обов'язково розповідаєте);

18 балів – контрольні роботи (6x3)

21 бали – практична робота (8x3)

7 балів – конспект (8x1)

15 балів – усні відповіді (5x3)

15 балів – доповіді, реферати.

Закон України

Стаття 4. Право громадян на вищу освіту

1. Громадяни України мають право на здобуття вищої освіти.

Громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних вищих навчальних закладах на конкурсній основі в межах стандартів вищої освіти, якщо певний освітньо-кваліфікаційний рівень громадянин здобуває вперше. Вони вільні у виборі форми здобуття вищої освіти, вищого навчального закладу канікулярну відпустку тривалістю не менше ніж вісім календарних тижнів.

2. Студенти вищих навчальних закладів, які навчаються за денною (очною) формою навчання, мають право на пільговий проїзд у транспорті, а також на забезпечення гуртожитком у порядкух, встановлених Кабінетом Міністрів України.

Студенти вищих навчальних закладів мають право на отримання стипендій, призначених юридичними та фізичними особами, які направили їх на навчання, а також інших стипендій відповідно до законодавства.

Стаття 5. Мова (мови) навчання у вищих навчальних закладах

Мова (мови) навчання у вищих навчальних закладах визначається відповідно до Конституції України (254к/9б-вр) та Закону України про мови.

Стаття 54. Права осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах

1. Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, мають право на:

- вибір форми навчання;
- безпечні і нешкідливі умови навчання, праці та побуту;
- трудову діяльність у позанавчальний час;
- додаткову оплачувану відпустку у зв'язку з навчанням за основним місцем роботи, скорочений робочий час та інші пільги, передбачені законодавством для осіб, які поєднують роботу з навчанням;
- користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою вищого навчального закладу;
- участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представлення своїх робіт для публікацій;
- участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення;
- надання пропозицій щодо умов і розмірів плати за навчання;
- участь у об'єднаннях громадян;
- обрання навчальних дисциплін за спеціальністю в межах, передбачених освітньо-професійною програмою підготовки та робочим навчальним планом;
- участь у формуванні індивідуального навчального плану;
- моральне та (або) матеріальне заохочення за успіхи у навчанні та активну участь у науково-дослідній роботі;
- захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства;
- безкоштовне користування у вищих навчальних закладах бібліотеками, інформаційними фондами, послугами навчальних,

наукових, медичних та інших підрозділів вищого навчального закладу;

– канікулярну відпустку тривалістю не менше ніж вісім календарних тижнів.

2. Студенти вищих навчальних закладів, які навчаються за денною (очною) формою навчання, мають право на пільговий проїзд у транспорті, а також на забезпечення гуртожитком у порядках, встановлених Кабінетом Міністрів України.

Студенти вищих навчальних закладів мають право на отримання стипендій, призначених юридичними та фізичними особами, які направили їх на навчання, а також інших стипендій відповідно до законодавства.

Стаття 55. Обов'язки осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах

Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, зобов'язані:

– дотримуватися законів, статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу;

– виконувати графік навчального процесу та вимоги навчального плану.

2. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка сьогодні – це один з престижних і авторитетних навчальних закладів України, у якому запроваджуються і плідно розвиваються наукові досягнення, а також кращі національно-історичні та культурні традиції українського народу.

Родовід університету сягає сивої давнини – **Чернігівського колегіуму**, заснованого у **1700** р. за зразком Києво-Могилянської академії. Колегіум відіграв важливу роль у становленні вищої педагогічної освіти на північному Лівобережжі України. Педагогічні ідеї його засновників Лазаря Барановича, Івана Максимовича, Антонія Стаховського, Іоанікій Галятовського увійшли до скарбниці педагогічної думки і заклали підвалини вищої освіти. У 1786 році колегіум було реорганізовано в духовну семінарію, яка, як і її попередник, продовжила підготовку вчителів.

Нові соціально-економічні умови і культурні запити суспільства привели на початку ХХ ст. до суттєвої перебудови системи педагогічної освіти. Естафету в підготовці вчителів

перейняв **Учительський інститут**. Ініціатором його відкриття був директор народних училищ Чернігівської губернії Федір Іванович Делекторський.

У середині серпня 1916 р. попечитель Київської навчальної округи призначив директором **учительського інституту Олексія Павловича Фльорова**. Інститут розпочав своє існування як **навчальний заклад вище середнього типу з словесно-історичним, фізико-математичним і природничо-географічним відділами**. Новостворений навчальний заклад успадкував унікальну бібліотеку духовної семінарії. Крім того, в його стінах продовжили роботу найдосвідченіші викладачі семінарії. **22 вересня 1916 р. відбулося відкриття учительського інституту**, в якому навчалися лише чоловіки (діти селян, міщан та козаків) православного віросповідання. У 1917–1918 навчальному році в учительському інституті працювало 17 викладачів та співробітників. У 1919 р. інститут зробив свій перший випуск – 13 чол. і був реорганізований у педагогічний з чотирирічним строком навчання.

Восени **1920 р.** Чернігівський інститут був трансформований у Чернігівський інститут народної освіти. У Чернігівському інституті народної освіти, в якому з 1917 р. функціонувало словесно-історичне відділення, були сконцентровані кращі наукові сили Чернігівщини.

Чимало вихованців інституту 20-х рр. стали відомими науковцями, письменниками, державними діячами. З-поміж них доктор філологічних наук, професор О. Богданов, доктор історичних наук, професор В. Дядиченко, доктор філологічних наук, професор І. Стебун, доктор філософських наук, професор Ф. Москаленко, професор В. Фурсенко, заступник міністра освіти УРСР П. Миргородський, доцент В. Зіза, кандидат філологічних наук, доцент М. Бутлов, кандидат економічних наук, доцент М. Довженко, кандидат фізико-математичних наук, доцент М. Сидляр, кандидат філологічних наук С. Левченко та ін.

У першій половині 20-х років діяльність інститутів народної освіти проходила у важких умовах: незадовільною була навчально-матеріальна база, не вистачало кваліфікованих викладачів, підручників, навчальних посібників, гуртожитків, їдалень. Тому Наркомос пішов по лінії скорочення та об'єднання деяких інститутів. Припинив свою діяльність у 1923-1924 н.р.

Глухівський інститут народної освіти. Все його майно передавалося для зміцнення Чернігівського та Ніжинського інститутів народної освіти. До лав Чернігівського інституту народної освіти у 1924 р. були зараховані студенти ліквідованого Чернігівського Кооперативного технікуму. У 1928-1929 н.р. до Чернігівського інституту було приєднано Остерський та Городянський педтехнікуми, на базі яких відкрився факультет підготовки вчителів початкових класів.

22 липня 1930 р. Чернігівський інститут народної освіти було перетворено на інститут соціального виховання, що мав **готувати педагогів** для трудшколи, школи селянської молоді та фабрично-заводських семирічок. Інститут було затверджено в складі шкільного факультету з відділами: **суспільствознавчим, техноматематичним і агробіологічним.**

Брак педагогів у початкових, неповних середніх та середніх школах регіону спричинив потребу прискореної їх підготовки. Через це **1935 р.** Чернігівський педагогічний інститут був реорганізований в учительський з дворічним терміном навчання. Для задоволення гострої потреби в учительських кадрах наприкінці 1935 р. при інституті були відкриті 10-місячні курси підготовки вчителів історії для неповної середньої школи, а згодом – тримісячні курси математиків, річні курси філологів.

З початком Великої Вітчизняної війни інститут, як навчальна одиниця не був евакуйований і увесь його **штат був звільнений** від обов'язків у зв'язку з евакуацією м. Чернігова **22 серпня 1941 р.**

У перші місяці окупації нацистські загарбники **спалили** навчальні корпуси і будівлю студентського гуртожитку, були знищені буквально всі цінності інституту: бібліотека, лабораторії, кабінети. Архівні матеріали інституту також не збереглися.

Чернігів був звільнений від нацистських окупантів **21 вересня 1943 р.** Місто було майже повністю зруйновано. Усі державні і громадські будови лежали в руїнах. За таких складних умов доводилося відроджувати Чернігів і Чернігівський державний педагогічний інститут. З перших днів звільнення міста від нацистських окупантів державні і партійні органи вжили заходів по відновленню діяльності інституту. Вже 15 жовтня 1943 р. Народний Комісаріат освіти УРСР видав розпорядження Чернігівському обласному відділу народної освіти провести

організаційну роботу по відновленню діяльності інституту. Згідно з ним, обласний відділ доручив колишньому викладачеві інституту П.В. Владимирському тимчасово виконувати обов'язки директора педагогічного та учительського інститутів м. Чернігова та проводити необхідні заходи по відновленню роботи інститутів з 24 жовтня 1943 р.

Діяльність Чернігівського державного учительського інституту було поновлено з **23 квітня 1944 р.** у складі двох факультетів – історичного і мовно-літературного з двома відділами: української мови і літератури та російської мови і літератури, із стаціонарним і заочним відділами.

У перші післявоєнні роки часто змінювалось керівництво інституту. Так, з 1944 р. по 1950 р. змінилося 6 директорів інституту (Є. Леоновський, М.І. Різун, С.Ю. Борисенко, М.В. Підпригорщук, М.К. Ковальов, В.У. Черноус).

На початку **1946/1947** навчального року постановою уряду було відновлено фізико-математичний факультет для підготовки вчителів фізики і математики. У **1947/1948** навчальному році інститут вже мав три факультети: історичний, мовно-літературний і фізико-математичний. Тут готували вчителів для семирічної школи з історії; української мови та літератури, російської мови та літератури; фізико-математичний зі спеціальностями фізика і математика. Наступного 1950/1951 навчального року в інституті була створена кафедра фізичного виховання, яку очолив старший викладач М.М. Філяков.

З **1950 р. по 1954 р.** Чернігівський інститут продовжував працювати як дворічний учительський у складі двох відділів мовно-літературного та фізико-математичного, готуючи вчителів мови й літератури (російської та української) та фізики й математики. У серпні **1954 р.** рішенням Колегії Міністерства освіти УРСР Чернігівський державний учительський інститут **реорганізовується у педагогічний** з такими факультетами і спеціальностями: 1) фізико-математичний з п'ятирічним строком навчання (спеціальності – математика і фізика); 2) мовно-літературний з чотирирічним строком навчання (спеціальність – українська мова і література та російська мова і література).

У зв'язку з реорганізацією Чернігівського учительського інституту в педагогічний, з січня 1955 р. директором інституту було призначено кандидата фізико-математичних наук, доцента **Віктора Миколайовича Костарчука**, який очолював інститут рівно 27 років (січень 1955 – січень 1982 рр.).

Постановою Ради Міністрів УРСР № 330 від **28 березня 1961 р.** Чернігівському педагогічному інституту було **присвоєно ім'я** Тараса Григоровича Шевченка. Присвоєння імені Кобзаря стало важливою подією в житті інституту. На честь цієї події було проведено урочисті збори і ювілейну республіканську наукову конференцію, відкрито музей-кімнату Т.Г. Шевченка. Склалася традиція преміювати кращі студентські групи поїздкою на могилу Т.Г. Шевченка у Канів. До 150-річчя від дня народження поета студентська самодіяльна кіностудія розпочала зйомку кінофільму по місцях перебування Т.Г. Шевченка на Чернігівщині. З цього часу традиційним стало проведення Шевченківських днів, наукових Шевченківських конференцій, Шевченківських читань.

У **1965 р.** в Чернігівському педінституті був відкритий факультет іноземної мови (спеціальність – англійська мова). Випускову кафедру англійської мови очолила Т.Д. Роговик.

З відновленням роботи у **1972 р.** історичного факультету Чернігівський державний педагогічний інститут імені Т.Г. Шевченка являв собою сучасний вуз, який попри всі труднощі мав цілком реальні перспективи подальшого розвитку.

У **1981-1982** навчальному році інститут відкрив два нових факультети – підготовки вчителів **загальнотехнічних дисциплін і праці** та хіміко-біологічний. Поява першого була не випадковою. Підґрунтя для такого кроку заклали вже давно. Ще в **1970 р.** вуз розпочав підготовку фахівців за спеціальністю «загальнотехнічні дисципліни і фізика». У **1974 р.** відбувся **випуск перших** 45 чол. У наступні роки інститут збільшував набір студентів на дану спеціальність, оскільки у школах, передусім сільської місцевості, був попит на вчителів трудового навчання. Перспектива розширення фаху спонукала керівництво вузу організувати факультет. Першим його деканом призначили випускника інституту, кандидата фізико-математичних наук, доцента Коновця М.К.

У серпні 1982 р. було засновано ще один факультет – хіміко-біологічний – для підготовки вчителів хімії та біології. Очолив факультет кандидат біологічних наук, доцент Яковенко Б.В. Організація хіміко-біологічного факультету пов'язувалася зі зміною ректора. У січні **1982** р., пропрацювавши 27 років, залишив посаду керівника інституту кандидат фізико-математичних наук, професор Костарчук В.М. **Новим ректором** призначили доктора біологічних наук, професора Явоненка О.Ф., чий науковий уподобання і зіграли вирішальну роль в процесі заснування хіміко-біологічного факультету. Понад 23 роки (січень 1982 – квітень 2005 рр.) професор Явоненко Олександр Федотович продовжував розвивати кращі традиції інституту-університету.

На початок 90-х рр. структура вузу включала адміністративно-управлінський персонал, навчально-методичний відділ, Вчену раду, наукову частину, заочний відділ, 6 факультетів (фізико-математичний, історичний, хіміко-біологічний, фізичного виховання, підготовки вчителів загальнотехнічних дисциплін і праці, педагогіки і методики початкового навчання). Вуз готував фахівців 16 спеціальностей.

У 1992 р., враховуючи забезпеченість інституту достатньою кількістю професорсько-викладацького складу, навчальний заклад відкрив власну аспірантуру. Вона почала готувати фахівців за 5 спеціальностями: «диференційовані рівняння», «біохімія», «геліофізика і фізика сонячної системи», «фізика твердого тіла» та «вітчизняна історія».

У 1983 р. в інституті працювали 10 докторів наук і професорів та 88 кандидатів наук, доцентів. Через одинадцять років стало 15 докторів наук і професорів, 145 кандидатів і доцентів. За період із 1981 по 1986 рр. було захищено 21 кандидатська і 3 докторські дисертації. З 1988 по 1994 рр. докторами наук стали 5 чол., кандидатами – 47 чол., упродовж 1995-1997 рр. лави докторів і кандидатів наук поповнили 25 чол. Із зростанням загальної кількості професорсько-викладацького складу, поступово збільшувалася питома вага осіб з науковими ступенями.

Постановою Кабінету Міністрів України від **13 березня 1998** року навчальному закладу надано статус – Чернігівського державного педагогічного **університету**, та за педагогічним університетом залишено ім'я великого українського поета,

художника і мислителя Т.Г. Шевченка, яке носив педінститут з 1961 року. За роки свого існування наш навчальний заклад підготував понад 50 тисяч молодих учителів, які роз'їхались по всьому колишньому СРСР.

Указом Президента України В.А. Ющенка від **8 січня 2010 р.** вищому навчальному закладу, «ураховуючи загальнодержавне і міжнародне визнання результатів діяльності Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка», присвоєно статус **національного**. Нова назва – Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка.

04 жовтня 2017 року указом Президента України Петра Порошенка вишу присвоєно нову назву **Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка**.

На сьогодні **Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка** – це провідний вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації. Ректор – Носко Микола Олексійович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, відмінник освіти України.

У складі університету: Інститут історії, етнології та правознавства імені О.М. Лазаревського та шість факультетів: природничо-математичний, технологічний, фізичного виховання, початкового навчання, психолого-педагогічний, філологічний. Здійснюється підготовка кадрів з 8 галузей знань, за 18 спеціальностями, з них є непедагогічного напрямку («Психологія», «Екологія», «Соціологія», «Фармація», «Хімія», «Біологія» тощо) за ступенями вищої освіти «бакалавра» та «магістра».

З 1992 року функціонує аспірантура з 12 спеціальностей, а з 1999 року – докторантура.

Навчальний заклад видає «Вісник Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка з трьох серій («Педагогічні науки», «Психологічні науки», «Історичні науки») та журнал «Сіверянський літопис», які включено до переліку видань ВАК України, в яких можуть друкуватися результати дисертаційних досліджень. Крім того, університет у якості співзасновника здійснює видання наукового збірника «Сіверянський архів» та журналу «Сумська старовина».

Університет має сучасну матеріально-технічну базу: три навчальні і один спортивний корпуси, Астрономічну обсерва-

торію та планетарій. Книжковий фонд університетської бібліотеки нараховує понад 750 тис. одиниць. Створено редакційно-видавничий центр. Університет має періодичні наукові видання з 5 фахів. До послуг студентів три гуртожитки та їдальня.

Метою та основними завданнями навчально-виховного процесу НУЧК імені Т.Г. Шевченка є формування високого професіоналізму майбутніх учителів з сучасним науково-педагогічним мисленням, здатністю до творчого пошуку у навчально-виховному процесі, умінням виробляти індивідуальний стиль педагогічної діяльності, самоудосконалюючи свої знання й уміння.

Отже, заглядаючи в майбутнє через минуле, бачимо **Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка** в нерозривному зв'язку і єдності поколінь: колегіум – духовна семінарія – учительський інститут – педагогічний інститут – педагогічний університет – національний університет.

3. Офіційно факультет було відкрито у 1982 році, але його становлення почалась значно раніше. У 1964 року на фізичному факультеті Чернігівського державного педагогічного інституту було відкрито спеціальність «Фізика та технічна механіка». Розпочалась підготовка спеціалістів з трудового навчання. Запровадження нової спеціальності було обумовлено вимогами того часу, оскільки повноцінна трудова підготовка учнів в загальноосвітній школі не можлива без фахівців з трудового навчання.

У 1970 році на фізичному факультеті відкрили спеціальність «Загально-технічні дисципліни і фізика». У 1972 році була створена кафедра загально-технічних дисциплін. До її складу входило 7 викладачів, з них 4 кандидати наук, один із яких, Антоненко Є.І., був автором відомого на всьому просторі СРСР підручника «Гідравліка та гідравлічні машини».

У 1974 році був здійснений перший випуск вчителів праці.

З часом, керівникам країни стало зрозуміло – необхідна підготовка фахівців з трудового навчання на окремих факультетах. І тому у 1982 році у Чернігівському державному педагогічному інституті був створений факультет загально-технічних дисциплін. На новоствореному факультеті розпочало навчання 200 студентів денної форми навчання, ще понад 400

здобували фах на заочному відділенні. Деканом факультету було призначено кандидата фізико-математичних наук, доцента Коновця М.К.

У 1985 деканом факультету було обрано доцента Акименка М.І., людину-організатора, педагога-новатора. Поступово на факультеті розпочалась педагогізація навчальних предметів, з'явилися нові дисципліни: методика трудового навчання, психологія та інші. Відкриваються нові спеціалізації: «профорієнтаційна робота», «основи підприємництва», «технічна творчість», «автосправа» тощо.

З 1987 року факультет розпочав підготовку вчителів обслуговуючої праці. Для викладання спеціальних дисциплін були створені сучасні швейні майстерні та кабінет кулінарії, повністю забезпечені необхідним обладнанням.

У 1989 році відбулось розділення кафедри загально-технічних дисциплін на три нові кафедри: загально-технічних дисциплін; основ матеріалознавства та трудового навчання; кафедра педагогіки, психології та методики трудового навчання. Кафедри очолили відомі фахівці: кандидат педагогічних наук, доцент Гетта В.Г. – відомий вчений у сфері активізації пізнавальної діяльності учнів засобами проблемного навчання; кандидат педагогічних наук, доцент Плуток А.М. – відомий своїми науковими роботами з розвитку творчого і технічного мислення майбутніх вчителів трудового навчання.

У червні 1995 року факультет загально-технічних дисциплін перейменовано на індустріально-педагогічний.

У 2004 році деканом факультету було обрано кандидата педагогічних наук, доцента Торубару О.М. Завдяки його наполегливості і праці педагогічного колективу факультету починається підготовка студентів за новою спеціальністю «Професійна освіта». У 2006 році відкрито нову кафедру – професійної освіти та безпеки життєдіяльності.

2008 рік став знаменним для факультету – почала працювати Спеціалізована вчена рада по захисту кандидатських дисертацій за двома спеціальностями «Теорія і методика трудового навчання» і «Теорія і методика професійної освіти». На сьогодні 7 членів ради – викладачі нашого факультету.

У квітні 2010 року факультет отримав сучасну назву – технологічний. На сьогодні навчально-виховний процес забезпечують чотири факультетські кафедри – загально-технічних дисциплін та креслення; технологічної освіти та інформатики; педагогіки,

психології та методики технологічної освіти; професійної освіти та безпеки життєдіяльності.

Кафедра технологічної освіти та інформатики забезпечує підготовку студентів до практичної роботи в школі, формує уміння і навички з обробки різних конструкційних матеріалів. Кафедра є базовою для підготовки студентів з комп'ютерних та інформаційних дисциплін. Студенти набувають знань і умінь з столярної, слюсарної та механічної обробки матеріалів, а також з електротехніки, теплотехніки, гідравліки та з інших предметів.

Кафедра загально-технічних дисциплін та креслення забезпечує викладання загально-інженерних та спеціальних дисциплін, реалізує підготовку студентів з додаткових спеціальностей. На базі кафедри проходять теоретичні та практичні заняття водіїв трактора і автомобіля, по закінченню яких студенти отримують посвідчення.

Кафедра педагогіки, психології та методики технологічної освіти забезпечує фундаментальну психолого-педагогічну і професійно-орієнтовану методичну підготовку студентів факультету. Під патронатом кафедри студентами були організовані та постійно діють студентські творчі авторські лабораторії («СТАЛЬ») у галузі народного та сучасного декоративно-ужиткового мистецтва.

Кафедра професійної освіти та безпеки життєдіяльності забезпечує викладання професійно-орієнтованих дисциплін спеціальності «Професійна освіта», нормативних дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Охорона праці», «Цивільний захист» на всіх факультетах університету.

Факультет має висококваліфікованих викладачів, переважна більшість яких є випускниками факультету. Вдале поєднання досвідчених і молодих викладачів забезпечує наступність поколінь, збереження традицій факультету, що сприяє здійсненню як фундаментальної підготовки студентів з основ наук, так і їх адаптації до роботи в умовах сучасної школи.

Наукові школи факультету, аспірантура, співпраця з науковими центрами та провідними університетами України дають можливість щорічно поповнювати склад викладачів факультету молодими вченими. Молоді викладачі набираються досвіду у викладачів старшого покоління, які в свою чергу охоче розкривають секрети педагогічної майстерності. Відомий за межами України професор Гетта Василь Григорович має 115 друкованих наукових та науково-методичних праць, монографії і посібники з

грифом Міністерства освіти та науки України. Ним підготовлено чотири кандидати наук, які з успіхом працюють у вищих навчальних закладах України. Він має відзнаки Міністерства освіти та науки України: «Відмінник освіти України», медаль А.С.Макаренка.

На базі технологічного факультету щорічно проводиться Всеукраїнська науково-практична конференція з проблем технологічної освіти.

Наукові доробки викладачів факультету (монографії, підручники, навчальні посібники, методичні розробки) відомі як на Україні, так і на всьому просторі колишнього СРСР (Росії, Казахстані, Білорусі та інших країнах). Кандидат технічних наук, доцент Петрик Вадим Михайлович є членом Нью-Йоркської Академії наук.

Кафедри факультету підтримують наукові зв'язки з провідними науково-дослідними та навчальними установами України: Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих та Інститутом проблем виховання НАПН України, Національним педагогічним університетом імені М. Драгоманова, Вінницьким державним педагогічним університетом імені М. Коцюбинського, Ніжинським державним університетом імені М. Гоголя, Глухівським національним педагогічним університетом, Прилуцьким педагогічним коледжем ім. І. Я. Франка, Національним університетом біоресурсів та природокористування, Харківським державним університетом ім. Г.С.Сковороди, Українською інженерно-педагогічною академією тощо.

З 1999 року на нашому факультеті працює студентське самоврядування. Згідно з «Положенням про студентське самоврядування на технологічному факультеті» самоврядування – це самостійна громадська діяльність студентів із реалізації функцій управління факультетом, яка визначається деканатом ТФ. Системний підхід до організації студентського самоврядування характеризується тим, що воно охоплює усі сфери життєдіяльності навчального закладу: навчально-виховну, науково-дослідну, спортивно-оздоровчу, побут, відпочинок, дозвілля, участь у суспільно-громадському житті та функціонує на всіх рівнях: академічної групи, курсу, факультету, гуртожитку.

За час свого існування на факультеті підготовлено більше 5000 спеціалістів, переважна більшість яких працює в установах народної освіти. Серед випускників – підприємці, інженери, будівельники, спеціалісти сільськогосподарського виробництва.

ЛЕКЦІЯ 2

Тема: ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ

Питання

1. Визначення поняття «вища освіта». Структура вищої освіти.
2. Типи вищих навчальних закладів та рівні акредитації.
3. Вчені звання.
4. Основні поняття змісту вищої освіти.
5. Післядипломна освіта.
6. Мета і завдання діяльності вищих навчальних закладів. Правовий статус. Статут.

Література

Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2010. 200 с.

Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-е вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.

Мазоха Д. С. На шляху до педагогічної професії (Вступ до спеціальності): Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 168 с.

Закон України «Про освіту» (2017) *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. ст.380.

Закон України «Про вищу освіту» (2014). *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020). *Верховна рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

Концепція розвитку освіти в Україні на період 2015-2025 рр. *Новини освіти в Україні*. URL: <http://osvita.ua/news/43501/>

Основні документи про діяльність Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. URL: <http://chnpu.edu.ua/university/about/public-info/>

Зміст

1. Визначення поняття «вища освіта».

Структура вищої освіти

Суспільні відносини в галузі навчання, професійної підготовки громадян України регулюються Законом України «Про вищу освіту» (прийнятий 17.01.2002 в редакції від 10.02.2010; 20 грудня 2006 року № 506-V). У цьому Законі термін **вища освіта** вживається у такому значенні:

«Вища освіта – рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації».

1 серпня 2014 р. Президент України Петро Порошенко підписав Закон «Про вищу освіту» № **1556-VII**. Закон визначає концептуальні засади модернізації вищої освіти – **інтеграція вищої освіти України до Європейського простору** шляхом реалізації положень та принципів Болонського процесу; забезпечення якості вищої освіти і науки шляхом розвитку незалежної системи забезпечення якості вищої освіти; інтеграція освіти, науки та інновації; автономія вищих навчальних закладів; співпраця вищих навчальних закладів та бізнесу у сфері вищої освіти і науки шляхом запровадження механізмів інноваційного розвитку країни за рахунок взаємодії освіти, науки, бізнесу і держави», – йдеться на веб-сайті українського президента.

Вища освіта забезпечує фундаментальну, наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовку та підвищення кваліфікації.

Вища освіта здійснюється на базі повної загальної середньої освіти.

Підготовка фахівців у вищих навчальних закладах може проводитись з відривом від виробництва (**денна**), без відриву від виробництва (**вечірня, заочна**), шляхом поєднання цих форм, а з

окремих спеціальностей – **екстерном**. Навчання у вищих навчальних закладах державної форми власності оплачується державою, у вищих навчальних закладах інших форм власності – юридичними та фізичними особами. Прийом громадян до вищих навчальних закладів проводиться на конкурсній основі.

Структура

В новому Законі України «Про вищу освіту» скасовано освітньо-кваліфікаційні рівні «молодший спеціаліст», «спеціаліст» та науковий ступінь « кандидат наук», а також такі визначення як базова (для бакалавра) та повна (для спеціаліста та магістра) вища освіта.

Відповідно до статті 5 Закону, вища освіта здобувається на наступних рівнях:

1. Рівні вищої освіти

Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами на таких **рівнях вищої освіти**:

- **початковий рівень** (короткий цикл) вищої освіти;
- **перший** (бакалаврський) рівень;
- **другий** (магістерський) рівень;
- **третій** (освітньо-науковий) рівень;
- **науковий** рівень.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти:

- **молодший бакалавр**;
- **бакалавр**;
- **магістр**;
- **доктор філософії**;
- **доктор наук**.

Молодший бакалавр – це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на **початковому** рівні (короткому циклі) вищої освіти і **присуджується вищим** навчальним закладом у

результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 90-120 кредитів ЄКТС.

Особа має право здобувати ступінь **молодшого бакалавра** за умови наявності в неї **повної загальної середньої освіти.**

Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. Обсяг освітньо-професійної програми для здобуття ступеня бакалавра на основі ступеня молодшого бакалавра визначається вищим навчальним закладом.

Особа має право здобувати ступінь **бакалавра** за умови наявності в неї **повної загальної середньої освіти.**

Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

Особа має право здобувати ступінь **магістра** за умови наявності в неї **ступеня бакалавра.**

Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Особа має право здобувати ступінь **доктора філософії** під час навчання в **аспірантурі (ад'юнктурі).** Особи, які професійно

здійснюють наукову, науково-технічну або науково-педагогічну діяльність за основним місцем роботи, мають право здобувати **ступінь доктора філософії** поза аспірантурою, зокрема під час перебування у творчій відпустці, за умови **успішного виконання відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.**

Нормативний строк підготовки **доктора філософії** в аспірантурі (ад'юнктурі) становить **чотири роки.** Обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки **доктора філософії** становить **30-60 кредитів ЄКТС.**

Доктор наук – це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на **основі ступеня доктора філософії** і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях.

Ступінь доктора наук присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу чи наукової установи за результатами **публічного захисту** наукових досягнень у вигляді **дисертації** або опублікованої **монографії,** або за сукупністю статей, опублікованих у вітчизняних і міжнародних рецензованих фахових виданнях, перелік яких затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

2. Типи вищих навчальних закладів та рівні акредитації

Типи вищих навчальних закладів

Відповідно до існуючих напрямів освітньої діяльності в Україні діють вищі навчальні заклади таких типів:

1) **університет – багатопрофільний вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації,** який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації широкого спектра природничих, гуманітарних, технічних, економічних та інших напрямів науки, техніки, культури і мистецтв, проводить фундаментальні та прикладні

наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, відповідний рівень кадрового і матеріально-технічного забезпечення, сприяє поширенню наукових знань та здійснює культурно-просвітницьку діяльність.

Можуть **створюватися класичні та профільні** (технічні, технологічні, економічні, педагогічні, медичні, аграрні, мистецькі, культурологічні тощо) університети;

2) **академія** – вищий навчальний заклад **четвертого рівня** акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та **кваліфікації у певній галузі науки, виробництва, освіти, культури і мистецтва, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження**, є провідним науково-методичним центром у сфері своєї діяльності і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення;

3) **інститут** – вищий навчальний заклад **третього або четвертого рівня акредитації або структурний підрозділ університету, академії**, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та **кваліфікації у певній галузі науки, виробництва, освіти, культури і мистецтва, проводить наукову, науково-методичну та науково-виробничу діяльність** і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення;

4) **консерваторія** (музична академія) – вищий навчальний заклад **третього або четвертого рівня акредитації**, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та **кваліфікації у галузі культури і мистецтва** – музичних виконавців, композиторів, музикознавців, викладачів музичних дисциплін, проводить наукові дослідження, є провідним центром у сфері своєї діяльності і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення;

5) **коледж** – вищий навчальний заклад **другого рівня акредитації** або структурний підрозділ вищого навчального закладу **третього або четвертого рівня акредитації**, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та **кваліфікації** у споріднених напрямках підготовки

(якщо є структурним підрозділом вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації або входить до навчального чи навчально-науково-виробничого комплексу) або за кількома спорідненими спеціальностями і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення;

б) **технікум** (училище) – вищий навчальний заклад **першого рівня** акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та **кваліфікації** за кількома спорідненими спеціальностями, і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Рівні акредитації вищих навчальних закладів

Встановлюються такі рівні акредитації вищих навчальних закладів:

•вищий навчальний заклад **першого рівня** акредитації – вищий навчальний заклад (технікум), у якому здійснюється підготовка фахівців за спеціальностями ступеня вищої освіти молодшого бакалавр;

•вищий навчальний заклад **другого рівня** акредитації – вищий навчальний заклад (коледж), у якому здійснюється підготовка фахівців за спеціальностями ступеня вищої освіти молодшого бакалавра та за напрямами підготовки ступеня вищої освіти бакалавра;

•вищий навчальний заклад **третього рівня** акредитації – вищий навчальний заклад (інститут, консерваторія), у якому здійснюється підготовка фахівців за напрямами ступеня вищої освіти бакалавра та за окремими спеціальностями ступеня вищої освіти магістра;

•вищий навчальний заклад **четвертого рівня** акредитації – вищий навчальний заклад (інститут, консерваторія, університет, академія), у якому здійснюється підготовка фахівців за напрямами ступенями вищої освіти бакалавра, магістра, доктора філософії, доктора наук.

3. Вчені звання

Вченими званнями в Україні є:

– **старший науковий співробітник** – вчене звання для працівників науково-дослідних установ;

– **доцент** (від латинського (той, хто навчає) – вчене звання для викладачів вищих закладів освіти;

– **професор** (від латинського – викладач, учитель) – вчене звання для працівників науково-дослідних установ і викладачів вищих закладів освіти.

Вчені звання присвоюються на основі рішень вчених рад вищих навчальних закладів, наукових установ та організацій у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Вчені звання присвоюються особам, що обіймають посади, які відповідають цим званням і успішно виконують обов'язки, встановлені для цих посад (маються на увазі посади старшого наукового співробітника, доцента, професора; слід зауважити, що виконання обов'язків по одній з цих посад ще не означає наявності у працівника відповідного вченого звання). При цьому враховуються результати науково-дослідної і науково-педагогічної діяльності науковця або науково-педагогічного працівника.

4. Основні поняття змісту вищої освіти

Зміст вищої освіти – обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва.

Зміст навчання – структура, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти і певної кваліфікації.

Нормативний термін навчання – термін навчання за денною (очною) формою, необхідний для засвоєння особою нормативної та вибіркової частин змісту навчання і встановлений стандартом вищої освіти;

Стандарт вищої освіти – сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засіб діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання.

Якість вищої освіти – сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства;

Якість освітньої діяльності – сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або(та) суспільства.

Науково-методичне забезпечення вищої освіти здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки, іншими центральними органами виконавчої влади, що мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади, науково-методичними установами та вищими навчальними закладами.

Науково-методичне забезпечення вищої освіти включає підготовку навчальної і наукової літератури та забезпечення нею вищих навчальних закладів. Підготовка та забезпечення вищих навчальних закладів навчально-методичною документацією повинна відповідати змісту навчання, визначеному стандартами вищої освіти.

5. Післядипломна освіта

1. Післядипломна освіта – спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення і оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

Післядипломна освіта створює умови для безперервності та наступності освіти і **включає**:

- **перепідготовку** – отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду;

- **спеціалізацію** – набуття особою здатностей виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості, в межах спеціальності;

- **розширення профілю** (підвищення кваліфікації) – набуття особою здатностей виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності;

- **стажування** – набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної спеціальності.

Особа, яка пройшла перепідготовку і успішно пройшла державну атестацію, отримує відповідний документ про вищу освіту.

Особа, яка успішно пройшла стажування або спеціалізацію чи розширила профіль (підвищила кваліфікацію), отримує відповідний документ про післядипломну освіту.

Зразки документів про післядипломну освіту затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки.

2. Післядипломна освіта здійснюється вищими навчальними закладами післядипломної освіти або структурними підрозділами вищих навчальних закладів відповідного рівня акредитації, в тому числі на підставі укладених договорів.

6. Мета і завдання діяльності вищих навчальних закладів. Правовий статус. Статут.

Мета і головні завдання діяльності вищого навчального закладу:

1. Основною метою діяльності вищого навчального закладу є **забезпечення умов, необхідних для отримання особою вищої освіти, підготовка фахівців для потреб України.**

2. Головними **завданнями** вищого навчального закладу є:

- здійснення освітньої діяльності певного напрямку, яка забезпечує підготовку фахівців відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів і відповідає стандартам вищої освіти;

- здійснення наукової і науково-технічної (для вищих навчальних закладів третього і четвертого рівнів акредитації), творчої, мистецької, культурно-виховної, спортивної та оздоровчої діяльності;

- забезпечення виконання державного замовлення та угод на підготовку фахівців з вищою освітою;

- здійснення підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів та їх атестація в акредитованих вищих навчальних закладах третього та четвертого рівнів акредитації;

- вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці і сприяння працевлаштуванню випускників;
- забезпечення культурного і духовного розвитку особистості, виховання осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, в дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України;
- підвищення освітньо-культурного рівня громадян.

Правовий статус вищого навчального закладу

1. Вищий навчальний заклад є юридичною особою, має відокремлене майно, може від свого імені набувати майнових і особистих немайнових прав і мати обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді.

2. Вищий навчальний заклад згідно із законом може виступати засновником (співзасновником) інших юридичних осіб, що здійснюють свою діяльність відповідно до напрямів навчально-науково-виробничої діяльності вищого навчального закладу.

3. Акредитовані вищі навчальні заклади у встановленому порядку можуть створювати навчальні та навчально-науково-виробничі комплекси, які є добровільними об'єднаннями. Всі учасники комплексу зберігають статус юридичних осіб.

4. У вищих навчальних закладах державної і комунальної форм власності кількість студентів, прийнятих на перший курс на навчання за державним замовленням, повинна становити не менше ніж 51 відсоток від загальної кількості студентів, прийнятих на навчання на перший курс.

Національний вищий навчальний заклад

Державному вищому навчальному закладу четвертого рівня акредитації відповідно до законодавства може бути надано статус національного.

Національному вищому навчальному закладу за рішенням Кабінету Міністрів України може бути надано повноваження:

- укладати державні контракти з виконавцями державного замовлення для потреб вищого навчального закладу;
- приймати рішення про створення, реорганізацію, ліквідацію підприємств, установ, організацій, структурних підрозділів вищого навчального закладу;

- вносити пропозиції щодо передачі об'єктів вищого навчального закладу до сфери управління інших органів, уповноважених управляти державним майном, у комунальну власність та передачі об'єктів комунальної власності у державну власність і віднесення їх до майна вищого навчального закладу;

- виступати орендодавцем нерухомого майна, що належить вищому навчальному закладу;

- встановлювати і присвоювати вчені звання доцента чи професора вищого навчального закладу;

- визначати та встановлювати власні форми морального та матеріального заохочення працівників вищого навчального закладу.

У своїй діяльності національний вищий навчальний заклад керується цим Законом.

Статут вищого навчального закладу має містити:

- повну назву, юридичну адресу, дату прийняття рішення про створення;

- права та обов'язки власника (власників);

- обсяг цивільної правоздатності вищого навчального закладу;

- обсяг основних засобів (розмір статутного фонду), наданих власником (власниками);

- порядок утворення, діяльності та повноваження органів управління вищим навчальним закладом, права та обов'язки керівника;

- порядок обрання представників до органів громадського самоврядування;

- джерела надходження та порядок використання коштів та іншого майна вищого навчального закладу;

- порядок звітності, контролю за здійсненням фінансово-господарської діяльності;

- концепцію освітньої діяльності;

- порядок внесення змін до статуту вищого навчального закладу;

- порядок реорганізації та ліквідації вищого навчального закладу.

Структурні підрозділи вищого навчального закладу

1. Структурні підрозділи вищого навчального закладу створюються відповідно до законодавства. Структурні підрозділи можуть мати окремі права юридичної особи.

2. Структурними підрозділами вищого навчального закладу третього і четвертого рівнів акредитації є кафедри, факультети, інститути, філії, бібліотека тощо.

Кафедра – базовий структурний підрозділ вищого навчального закладу (його філій, інститутів, факультетів), що проводить навчально-виховну і методичну діяльність з однієї або кількох споріднених спеціальностей, спеціалізацій чи навчальних дисциплін і здійснює наукову, науково-дослідну та науково-технічну діяльність за певним напрямом. Кафедра створюється рішенням Вченої ради вищого навчального закладу за умови, якщо до її складу входить не менше ніж п'ять науково-педагогічних працівників, для яких кафедра є основним місцем роботи, і не менше ніж три з яких мають науковий ступінь або вчене звання.

Керівництво кафедрою здійснює завідуючий кафедрою, який обирається на цю посаду за конкурсом Вченою радою вищого навчального закладу строком на п'ять років (для національного вищого навчального закладу – строком на сім років). Із завідуючим кафедрою укладається контракт.

Факультет – основний організаційний і навчально-науковий структурний підрозділ вищого навчального закладу третього та четвертого рівнів акредитації, що об'єднує відповідні кафедри і лабораторії. Факультет створюється рішенням Вченої ради вищого навчального закладу за умови, якщо до його складу входить не менше ніж три кафедри і на ньому навчається не менше ніж 200 студентів денної (очної) форми навчання.

Рішення про створення факультету поза місцем розташування вищого навчального закладу державної форми власності приймається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки, іншими центральними органами виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади.

5. Структурними підрозділами вищого навчального закладу четвертого рівня акредитації можуть бути наукові, навчально-наукові, науково-дослідні та науково-виробничі інститути. Керівництво інститутом здійснює директор, який обирається на посаду за конкурсом строком на п'ять років.

6. Вищий навчальний заклад повинен мати у своєму складі бібліотеку, яку очолює директор (завідуючий).

Директор бібліотеки вищого навчального закладу третього і четвертого рівнів акредитації обирається Вченою радою вищого навчального закладу строком на п'ять років (для національного вищого навчального закладу – строком на сім років).

Число вишів за формою власності

У 2014 році мережа вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації налічує 803 заклади, з них державної форми власності 415 закладів, комунальної форми власності – 221, приватної форми власності – 167.

З 478 вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації 200 державної форми власності, 207 – комунальної та 71 – приватної. З 325 вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації 215 державної форми власності, 14 – комунальної та 96 – приватної.

Сьогодні в системі вищої освіти України функціонують 198 університетів, 62 академії, 83 інститути, 245 коледжів, 97 технікумів, 117 училищ та 1 консерваторія.

Чисельність і середній вік студентів

За роки незалежності України чисельність студентів на 10 тис. населення збільшилася з 310 до 578 осіб.

Станом на 1 серпня 2013 р. в ВНЗ України було зареєстровано 2 200 100 заяв від 703 800 абітурієнтів.

Середній вік студента в 1993 році становив 20 років, в 2010 – 2019.

Напрями і спеціальності освіти

Вища школа України готує фахівців із 76 напрямів і 584 спеціальностей, що дозволяє задовольняти потреби всіх сфер суспільного життя країни.

ЛЕКЦІЯ 3

Тема: БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ

■▶ Питання

1. Історія Болонського процесу.
2. Основні цілі Болонського процесу.
3. Кредитно-модульна система
4. Переваги і недоліки Болонського процесу
5. Перспективи вищої школи України в контексті Болонських угод.

📖 Література

Болонський процес у фактах і документах. Упорядники: Степко М.Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. 52 с.

Закон України «Про освіту» (2017) *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. ст.380.

Закон України «Про вищу освіту» (2014). *Законодавство України* [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

Основні документи про діяльність Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. URL: <http://chnpu.edu.ua/university/about/public-info/>

Концепція розвитку освіти в Україні на період 2015-2025 рр. *Новини освіти в Україні*. URL: <http://osvita.ua/news/43501/>

Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти. Київ : ВВП «Компас», 1997. 64 с.

Кривчик Г.Г. Вища школа і Болонський процес: Конспект лекцій. Дніпропетровськ: ПДАБА, ДРІДУ НАДУ, 2008. 34 с.

Зміст теми

1. Історія Болонського процесу

Важливим напрямом розвитку співробітництва європейських країн стало **формування єдиного освітнього простору, зокрема єдиного простору вищої освіти на основі спільних принципів, цілей і завдань підготовки фахівців для об'єднаної Європи.** Приводом для узгодження основних позицій провідних

європейських країн щодо змісту вищої освіти стало святкування у **1988 р. 900-річчя Болонського університету**. Під час урочистостей ректорами вищих навчальних закладів 29 європейських країн прийнятий історичний документ – ***Велика Хартія Університетів***, де були задекларовані **4 базові принципи** діяльності європейських вищих навчальних закладів:

1. Університет – це автономний інститут у серці суспільства, що має особливу організацію внаслідок свого положення й історичного надбання. Щоб відповідати потребам суспільства, дослідження і навчання, університети повинні бути незалежними від будь-якої політичної та економічної влади.

2. Процес навчання і досліджень в університетах повинні бути нероздільні, щоб навчання не відставало від суспільних потреб, що змінюються, і прогресу наукових знань.

3. Свобода досліджень і навчання є основним принципом існування університету. І уряди, і університети повинні забезпечувати дотримання цього фундаментального принципу. «Університети є ідеальним місцем спілкування професорів і студентів, що здатні і прагнуть збагатити свій розум цими знаннями».

4. Університет є довіреною особою європейських гуманістичних традицій; його постійною турботою є примноження знань. Для втілення свого призначення університет мусить стирати всі географічні й політичні бар'єри, сприяти збагаченню й взаємовпливу культур.

Серед **засобів** реалізації зазначених принципів названі наступні:

– забезпечення доступності для всіх членів вищої освіти для університетського співтовариства свободи наукових досліджень;

– здійснення підбору викладачів і регулювання їх статусу таким чином, щоб можна було реалізувати принцип нероздільності досліджень і навчання;

– захист свобод студентів і створення для них таких умов, щоб вони могли розвивати свою культуру;

– здійснення взаємного обміну інформацією і документами, спільних наукових проектів.

У **1998 р.** Міністрами освіти чотирьох країн – **Великої Британії, Італії, Франції, Німеччини** – під час зустрічі на

святкуванні ювілею Паризького університету була підписана **Сорбонська декларація** про необхідність «гармонізації архітектури» освіти, тобто подолання суттєвих **відмінностей між національними системами освіти**, та що **сегментація європейської вищої освіти в Європі заважає розвитку науки та освіти**.

Мета декларації полягає у створенні **спільних положень з стандартизації** Європейського простору вищої освіти, де **мобільність слід заохочувати** як для студентів і випускників, так і для підвищення кваліфікації персоналу. Крім того, вона повинна була **забезпечити відповідність кваліфікацій** сучасним вимогам на ринку праці.

На запрошення італійського міністра освіти у Болоньї **19 червня 1999 р.** (дата створення Болонського процесу) відбулася зустріч міністрів освіти провідних країн Європи. Учасники зустрічі, ознайомившись з доповіддю експертів, констатували необхідність продовження спільних дій щодо формування спільного європейського простору вищої освіти. Разом з тим була засвідчена низка розбіжностей в програмах, структурі, організації навчального процесу, учених ступенях тощо, що необхідно було усунути найближчими роками. Результатом дискусії стала **Болонська декларація «Зона європейської вищої освіти»**, яку підписали 29 європейських країн: Австрія, Бельгія, Болгарія, Великобританія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швейцарія, Швеція.

У Болонській декларації 1999 р. було проголошено **шість цілей**, які, на погляд керівників освіти зазначених країн є першочерговими і які мають бути досягнуті в межах першого десятиріччя XXI ст.

В 2001 р. географія Болонського процесу приєдналися Хорватія, Кіпр і Туреччина.

Що було у нас? У низці країн світу, зокрема в країнах, що входили до колишнього Радянського Союзу, історично склалася **унітарна або одноциклічна система освіти**, тобто така система, за якою всі **студенти вчилися протягом п'яти років** (заочно – 6-ти) і яким **вищий навчальний заклад надавав однаковий** у межах однієї спеціальності **обсяг знань**. Один і той же обсяг знань надавався й тим, хто виявляв середні здібності, й тим, хто

мав більш високий інтелектуальний потенціал і бажання вчитися. В результаті одні студенти, ті, що могли розраховувати на посади в нижній чи середній управлінських ланках на виробництві, отримували як вважається, зайві знання, і вартість їх підготовки (протягом 5-6 років) була невиправдано великою. І одночасно, як вважається, вони не мали деяких практичних навичок для швидкої адаптації на виробництві. З іншого боку, кращі студенти, що мали здатності до наукової й творчої діяльності, лідерські якості, отримували менше знань, чим могло їм знадобитися у майбутньому. У такій системі вищої освіти **існувала певна зрівнялівка**. Подібну систему могло дозволити собі соціалістичне суспільство, де одним з головних **пріоритетів є встановлення рівності** людей. Натомість **капіталістична**, тобто ринкова система характеризується прагматичним підходом до всього, зокрема до вищої освіти, а тому **воліє виділяти на освіту рівно стільки грошей**, скільки потрібно для свого функціонування. Майже всі країни ЄС ліквідували у себе традиційну професійно-технічну освіту і воліють надати молоді спочатку середню спеціальну освіту, а згодом вищу професійну освіту практично всій молоді вікової групи 16-23 років. Звичайно, це стає можливим, якщо водночас дещо скоротити програми і термін навчання.

У 2003-му вступила – Росія. В Єдиному європейському освітньому просторі інтернаціональна мова спілкування – **англійська**. На міжнародній конференції в Бергені (Норвегія) **19 травня 2005 р.** список країн, що приєдналися до Болонського процесу, поповнили Україна, Вірменія, Грузія, Азербайджан та Молдова. У 2010 році в Будапешті було прийнято рішення про приєднання Казахстану до Болонської декларації. Отже, нині в ньому беруть участь 47 держав.

2. Основні цілі Болонського процесу

Ключовими позиціями Болонського процесу є шість його цілей.

1. Прийняття системи прозорих та порівняльних ступенів (кваліфікаційних рівнів), що присвоюють європейські вищі навчальні заклади з метою **полегшення працевлаштування громадян Європи і міжнародної конкурентоспроможності** європейських ВНЗ. Для забезпечення визнання кваліфікацій планується повсюдне використання Додатка до диплома, який рекомендований ЮНЕСКО.

2. Введення системи, заснованої на двох основних циклах навчання (undergraduate, graduate): 1-й – до одержання першого академічного ступеня і 2-й – після його одержання. При цьому тривалість навчання на 1-му циклі має бути не менше 3-х років. Причому ступінь, що здобувається після першого трьохрічного циклу, повинна означати здобуття вищої освіти і відповідати європейському ринку праці як достатній рівень кваліфікації. Навчання впродовж другого циклу може передбачати отримання ступеня магістра (через 1,5 – 2 роки навчання після одержання 1-го ступеня) і/або докторського ступеня (за умови загальної тривалості навчання 7-8 років).

3. Запровадження кредитної системи як засобу підвищення мобільності студентів. Запропоновано запровадити в усіх національних системах освіти систему обліку трудомісткості навчальної роботи в так званих кредитах (залікових одиниць трудомісткості)). При цьому надати громадянам можливість здобувати кредити й поза сферою вищої освіти, в процесі «навчання впродовж усього життя», якщо це визнано відповідними університетами.

4. Сприяння мобільності студентів і викладачів, вільному їх пересуванню в спільному європейському освітньому просторі, тобто сприяння тим студентам, що виявили бажання на будь-якому етапі продовжити навчання в іншому вищому навчальному закладі й у іншій країні, й тим викладачам, дослідникам, адміністративним працівникам, у яких виникла потреба вести там наукові дослідження або викладацьку діяльність.

5. Контроль якості освіти шляхом утворення спеціальних акредитаційних агентств, незалежних від національних урядів і міжнародних організацій. Оцінка буде ґрунтуватися не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях і навичках, що отримали випускники. Одночасно будуть встановлені стандарти транснаціональної освіти.

6. Утвердження європейської складової у вищій освіті, особливо при розробці навчальних планів, співпраці між навчальними закладами, розробці схем мобільності та інтегрованих програм навчання й наукових досліджень.

З самого початку Болонський процес мав на меті:

- **полегшити працевлаштування** за рахунок введення системи, що дозволяє легко визначити рівень підготовки та ступінь випускників;
- забезпечення високої **якості навчального процесу**.
- побудова **європейської зони вищої освіти**, як ключового напрямку розвитку мобільності громадян з можливістю працевлаштування;
- формування та зміцнення **інтелектуального, культурного, соціального і науково-технічного потенціалу Європи**;
- підвищення **престижності у світі європейської вищої школи**;
- забезпечення **конкурентоспроможності** європейських вузів з іншими системами освіти в боротьбі за студентів, гроші, вплив;
- досягнення **більшої сумісності та порівнянності** національних систем вищої освіти, підвищення якості освіти;
- підвищення **центральної ролі університетів** у розвитку європейських культурних цінностей, в якій університети розглядаються як носії європейської свідомості;
- упровадження **двоциклового навчання та освітніх і кваліфікаційних ступенів** (після завершення першого циклу навчання присвоюється академічний ступінь бакалавра, другого – магістра);
- упровадження **кредитної системи** обліку трудомісткості навчальної роботи студентів. За основу береться ECTS (European Credit Transfer System – Європейська кредитно-трансферна система), що має накопичувальний характер;
- формування системи контролю якості освіти;
- забезпечення працевлаштування випускників;
- підтримання **привабливості європейської системи** освіти з одночасним збереженням кращих традицій і надбань національних систем вищої освіти.

Таким чином, ми можемо тепер сказати, що **Болонський процес і Європейський простір** вищої освіти вступили в **нову фазу**, а саме консолідації та **вдосконалення**, особливо у світлі дуже різної реакції на реалізацію Болонського процесу.

3. Кредитно-модульна система

Очевидно, що створення спільного європейського простору вищої освіти є неможливим без визнання у всіх країнах дипломів про вищу освіту. Для цього потрібно, щоб **володарі дипломів**

споріднених вищих навчальних закладів усіх європейських країн **мали приблизно однаковий рівень підготовки**, дипломи засвідчували приблизно однаковий **обсяг знань**. Необхідно, щоб диплом про вищу освіту, точніше додаток до диплому, свідчив про ставлення студента до вивчення кожної навчальної дисципліни. Але не менш важливим для нього є й те, у якому **обсязі викладалася та чи інша дисципліна**, скільки **часу на її вивчення** було витрачено студентом. На перший погляд здається, що тут нічого складного немає – можна просто всім навчальним закладам домовитися про те, яку кількість годин слід відвести на викладання кожної дисципліни на ідентичних спеціалізаціях. Але не все так просто. В різних європейських країнах і вищих навчальних закладах історично склалися різні структури навчального навантаження. Скажімо, в одних навчальних закладах **вважають**, що найбільш важливе значення для успішного оволодіння знаннями мають лекції професора, в інших упор робиться на самостійну роботу студентів, наприклад, на написання ними рефератів чи есе, опанування наукової літератури тощо. Тому учасники Болонського процесу змушені були **знайти універсальний показник** навчального навантаження студента, тобто **обсягу знань**, що отримані у вищих навчальних закладах, де історично склалася різна структура навчання. Такий показник назвали системою кредитів, де **кредит – це загально визнана одиниця виміру трудомісткості навчального навантаження студента**.

ECTS (European Credit Transfer System – Європейська кредитно-трансферна система) формувалася протягом **1988-1995** рр. Вона створена з **метою зближення**, а не уніфікації (об'єднання) систем вищої освіти європейських країн. **Завдання ECTS – досягнення прозорості систем** навчання у різних країнах та сприяння **студентським обмінам** у країнах Європи через надання можливості студентові здійснювати трансфер (перезарахування) та накопичення кредитів. Ця система **ґрунтується на обліку обсягу навчального навантаження студента**, необхідного для засвоєння завдань (цілей) програми навчання.

Учасники Болонського процесу домовилися про виділення на вивчення кожної навчальної дисципліни **певної кількості кредитів**. Кількість кредитів залежить від важливості дисципліни для оволодіння тією чи іншою спеціальністю. При цьому кожна країна й кожний навчальний заклад самі визначають, у який спосіб студенти здобувають необхідні знання й уміння. Зазначена система зручна тим, що дає змогу роботодавцю будь-якої країни побачити скільки часу бакалавр (незалежно від того, в якому

навчальному закладі здобув зазначений ступінь) витратив на отримання знань і умінь, що знадобляться йому на даному виробництві. Одночасно система кредитів спрощує розуміння і порівняння навчальних програм усіх вищих навчальних закладів, допомагає їм узгоджувати навчальні програми. Кредити, що отримані в одному вищому навчальному закладі, в одній країні, зараховуються в іншому навчальному закладі, в іншій країні, де студент вирішив продовжити своє навчання. Завдяки кредитам освіта, що була здобута в одній країні, дає право на працевлаштування в іншій.

Кредит (лат. *creditum* – позика, від *credo* – довіряю) – одиниця виміру («вартість») обсягу навчального навантаження, необхідного середньому студентові для повного оволодіння визначеними результатами навчання (компетенціями).

Кредит ECTS є числовим еквівалентом оцінки (від 1 до 60), призначеної для розділів курсу, щоб охарактеризувати обсяг загального навчального навантаження студента. **Кредити відображають кількість роботи, яку вимагає кожен блок курсу (навчальна дисципліна), і охоплюють усі необхідні для цього види навчальної діяльності студента: лекції, практичні роботи, семінари, консультації, індивідуальну, самостійну роботу (в бібліотеці чи вдома), підсумковий контроль (іспити, заліки), дипломну роботу, педагогічну, навчальні і виробничі практики чи інші види діяльності, пов'язані з оцінюванням.**

Ціна кредиту – 36 академічних годин. Кількість кредитів на навчальну дисципліну визначається діленням загального обсягу годин із навчальної дисципліни на ціну кредиту. Наприклад, курс «Вступ до педагогічної професії», на який навчальним планом передбачено 54 академічних годин, оцінюється в 1,5 кредити, а курс «Педагогіка», на який виділено 108 академічних годин, оцінюється 3 кредитами.

У ECTS (Європейська кредитно-трансферна система) навчальне навантаження на один навчальний рік становить 60 кредитів і, як правило, 30 кредитів – на семестр. Кредити ECTS – це відносне, а не абсолютне мірило навчального навантаження. Вони лише визначають, яку частину загального річного навантаження містить один елемент навчального плану у вищому навчальному закладі.

Навчальна дисципліна (курс) охоплює один або декілька залікових кредитів, кількість яких визначається змістом та формами організації навчального процесу.

Заліковий кредит – завершена задокументована частина змісту навчальної дисципліни, вивчення якої для студентів завершується підсумковим оцінюванням (тестуванням, заліком, семестровим іспитом).

Для того, щоб студент добре засвоїв навчальну дисципліну, вона поділяється на певну кількість змістовно завершених частин, які називаються модулями.

Модуль – це задокументована завершена частина освітньо-професійної програми, що реалізується різноманітними видами навчальної діяльності студента. Досконально опанувати дисципліну – значить знати матеріал кожного модуля. У результаті студент зобов'язаний вчитися регулярно. **Модуль –** частин програми навчальної дисципліни, поєднаних із формами навчання (лекційні, практичні, семінарські, лабораторні та індивідуальні заняття, усі види практик та консультацій, самостійні завдання та інші форми і види навчальної та науково-дослідної діяльності студентів). Кожний із модулів містить змістові модулі – одну, декілька тем чи розділ курсу. Вивчив модуль – контроль, потім наступний модуль – знову контроль, і так далі.

Академічні успіхи студента визначають за допомогою системи оцінювання, яку використовують у вищому навчальному закладі. Їх реєструють у цьому самому закладі з обов'язковим переведенням оцінок у національну шкалу та шкалу ЕСТБ (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Порівняльна таблиця шкал оцінювання навчальних досягнень

Шкала ECTS	Національна шкала		Кількість балів
	прописом	цифрою	
A	Відмінно	5	90-100
D	Дуже добре	4	85-89
C	Добре	4	75-84
D	Посередньо	3	65-74
E	Задовільно	3	60-64
Fx ¹	Незадовільно	2	35-59
Fx ²	Незадовільно	2	1-34

Оцінка Fx означає, що можливе повторне складання іспиту чи заліку за умови виконання студентом певної додаткової роботи.

Оцінка F означає, що необхідна значна робота студента з обов'язковим повторним вивченням дисципліни.

Відповідно до умов Болонської декларації у процесі навчання зменшується частка прямого інформування студента і розширюється застосування інтерактивних форм роботи під керівництвом викладача. Самостійна робота студента стає основним джерелом набуття професійних компетенцій, сприяє формуванню конкурентоспроможного фахівця.

Студент, що набрав протягом семестру необхідну кількість балів, **має можливості:**

– не складати екзамен (залік) і отримати набрану кількість балів як підсумкову оцінку;

– складати екзамен (залік) з метою підвищення свого рейтингу за даною навчальною дисципліною;

– ліквідувати академічну різницю, пов'язану з переходом на інший напрям підготовки чи до іншого вищого навчального закладу;

– поглиблено вивчати окремі розділи (теми) навчальних дисциплін, окремі навчальні дисципліни, які формують кваліфікацію, що відповідає сучасним вимогам ринку праці;

– використати час, що відведено графіком навчального процесу на екзаменаційну сесію, для задоволення своїх особистих потреб.

Студент, що набрав протягом семестру **менше** необхідної кількості балів, зобов'язаний **складати екзамен (залік)**.

Все вирішує рівень освіченості суспільства. Якщо раніше вважалося, що витоки підвищення продуктивності праці зумовлюються фізичними можливостями робітника, то в сучасному виробництві переваг набув інтелектуальний аспект трудового процесу. За прогнозами ЮНЕСКО, досягти високого рівня національного добробуту зможуть країни, серед працездатного населення яких налічуватиметься 40-60% фахівців з вищою освітою.

Сьогодні бути грамотним це:

– мати освіту на рівні середньої школи;

– вміти працювати на комп'ютері;

– спілкуватися рідною та іноземними мовами;

– швидко працювати з інформацією.

Одним з пріоритетів Європейського Союзу є активізація інвестицій в людські ресурси і професійну підготовку, які є основними активами Європи. Європейський Союз визнає важливість освіти і безпосереднього підвищення знань протягом життя, необхідність володіння декількома мовами і технічними навиками.

4. Переваги і недоліки

Українська система підготовки фахівців з вищою освітою мала певні **недоліки**, а саме:

- відсутність систематичної роботи студентів протягом семестру;
- низький рівень активності студентів і відсутність елементів змагання в навчальних досягненнях;
- можливість необ'єктивного оцінювання знань студентів;
- значні затрати бюджету часу на проведення екзаменаційної сесії;
- відсутність гнучкості в системі підготовки фахівців;
- недостатній рівень адаптації до швидкозмінних вимог світового ринку праці;
- низька мобільність студентів щодо зміни напрямів підготовки, спеціальностей та вищих навчальних закладів;
- недостатня можливість вибору студентом навчальних дисциплін.

Для подолання недоліків у системі підготовки фахівців запроваджена кредитно-модульна система, яка передбачає вирішення таких завдань:

- відходу від традиційної схеми «навчальний семестр – навчальний рік, навчальний курс»;
- раціонального поділу навчального матеріалу дисципліни на модулі й перевірки якості засвоєння теоретичного і практичного матеріалу кожного модуля;
- перевірки якості підготовки студентів до кожного лабораторного, практичного чи семінарського заняття;
- використання більш широкої шкали оцінки знань;
- вирішального впливу суми балів, одержаних протягом семестру, на підсумкову оцінку з навчальної дисципліни;
- стимулювання систематичної самостійної роботи студентів протягом усього семестру і підвищення якості знань;
- підвищення об'єктивності оцінювання знань студентів;
- запровадження здорової конкуренції в навчанні;
- виявлення та розвиток творчих здібностей студентів.

5. Перспективи вищої школи України в контексті Болонських угод

Прагнення до європейської інтеграції суттєво впливає на всі сфери життєдіяльності Української держави, включаючи і вищу освіту. Наразі Україна чітко окреслила орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи, активно здійснює модернізацію освітньої системи у контексті вимог Болонських угод, наполегливо працює над приєднанням до Болонського процесу. Відтак слід ураховувати основні цілі Болонського процесу:

- побудова європейського простору вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування;

- посилення міжнародної конкурентоспроможності національних систем і в цілому європейської системи вищої освіти;

- досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти;

- формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу окремих країн та Європи у цілому;

- підвищення визначальної ролі університетів у розвитку національних та європейських культурних цінностей;

- змагання з іншими системами вищої освіти за студентів, вплив, фінанси та престиж.

Стояти осторонь цього процесу Україна не може, тому необхідно прогнозувати процес трансформації національної системи освіти, оптимально поєднуючи накопичений зарубіжний та вітчизняний досвід. Цей процес має будуватися на наступних засадах:

1. Побудова оновленої системи освіти – повинна стати національною ідеєю, зміст якої полягає у збереженні і примноженні давніх освітніх традицій українців. Під цим кутом зору необхідно ураховувати аргументи, які висловлюють корифеї української науки та відомі педагоги-практики. Так, на думку професора Кузьмінського А.І., ректора Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького: «Нашій постколоніальній науці слід уважніше осягати власну спадщину, а не відшукувати десь там – у далеких світах – те, що давно вже відоме і чомусь забуте тут. Урешті-решт, без критичного переосмислення власних інтелектуальних ресурсів ніяке покvapливе намагання наздогнати сучасну педагогічну науку країн Європи і Америки не може сприяти розвитку своєї і духом, і буквою – новітньої системи освіти». На підсумковій колегії Міністерства науки і освіти (21 березня 2008 р., м. Київ) було констатовано, що

руйнація того, до чого Європа тільки готується, вкрай недоречна. Поспішне, а не поступове входження в Болонський процес також не є виправданим».

2. Оновлена система вищої освіти покликана виховувати громадянина держави Україна, всебічно розвинену особистість, для якої потреби у фундаментальних знаннях та у підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави.

3. Розвиток національної системи вищої освіти має підпорядковуватись законам ринкової економіки, тобто закону розподілу праці, закону змінності праці та закону конкуренції, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку. Водночас важливо враховувати при цьому не менш важливі чинники – соціальні, політичні, духовного життя, суспільної свідомості, культури та морально-психологічних цінностей. Значна частина проблем, що накопичилася у системі вищої освіти України, пов'язана насамперед з розбалансованістю комплексу зазначених чинників суспільних перетворень.

4. Розвиток вищої освіти України слід розглядати у контексті тенденцій розвитку і досвіду світових освітніх систем. Зокрема, необхідно привести законодавчу і нормативно-правову базу вищої освіти України у відповідність до світових вимог, відповідно структурувати систему вищої освіти та її складові, упорядкувати перелік спеціальностей, переглянути зміст вищої освіти і наповнити його новітніми технологіями; забезпечити інформатизацію навчального процесу та доступ до міжнародних інформаційних систем. Необхідна гармонізація освітнього простору України через створення архітектури вищої освіти, яка узгоджується з європейським і світовим освітнім простором та сприяє її інтеграції.

Наразі актуальними завданнями вищої школи постають:

– Завершення переходу до динамічної двоступеневої підготовки фахівців.

– Упровадження системи академічних кредитів, аналогічної ECTS (від англ. – European Credit Transfer System – Європейська система перезарахування кредитів – залікових одиниць трудомісткості).

– Упровадження в навчальний процес кредитно – модульної і модульно-рейтингової технологій навчання.

– Забезпечення дієвих внутрішніх та зовнішніх державних і громадських систем контролю за якістю вищої освіти.

ЛЕКЦІЯ №4

Тема: САМОСТІЙНА І НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

■▶ Питання

1. Організація самостійної роботи студентів та її значення.
2. Поняття професійного самовиховання та його роль у формуванні особистості вчителя.
3. Професійний ідеал і засоби професійного самовиховання.
4. Організація науково-дослідної роботи студента.
5. Програма самовиховання студента (на с/р).

📖 Література

Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2010. 200 с.

Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-е вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.

Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти. Київ: ВВП «Компас», 1997. 64 с.

Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2011. 628 с.

Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2009. 472 с.

Основні документи про діяльність Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. URL: <http://chnpu.edu.ua/university/about/public-info/>

Зміст теми

*Найкраща людина та, яка більше
за інших прагне вдосконалюватися,
і найщасливіша та, яка глибоше
за інших відчуває,
що вона дійсно вдосконалюється.*

Сократ

1. Організація самостійної роботи студентів та її значення

Студент педагогічного навчального закладу характеризується, насамперед, професійно-педагогічною спрямованістю, цілеспрямованою підготовкою до виконання професійних функцій у педагогічній сфері. Він сьогодні навчається, щоб завтра самому навчати й виховувати дітей. Нині студент є учасником педагогічного процесу, щоб завтра самому організувати його в школі чи іншому закладі освіти. Після отримання диплому він також набуде соціального статусу педагога. Все це зближує його з викладачами і вчителями. У цьому суттєва відмінність студентів, хто навчається за педагогічними напрямами, від студентів інших спеціальностей.

Самостійна робота: це форма організації навчального процесу, метод чи засіб навчання. Під самостійною роботою ми будемо розуміти кожну організовану викладачем активну діяльність студентів, направленої на виконання поставленої дидактичної мети в спеціально відведений для цього час. Дидактичні завдання самостійної роботи студентів: пошук знань, їх осмислення і закріплення; формування і розвиток практичних навичок, а також інтелектуальних, і гностичних умінь; систематизацію знань тощо. Звідси самостійна робота визначається як засіб організації навчально-пізнавальної діяльності студента. після закінчення вузу, спеціаліст повинен не тільки добре виконувати свої виробничі функції, але він повинен продовжувати своє навчання. І тому саме в вищому навчальному закладі студентам слід оволодіти методикою самонавчання для наступного самостійного опанування знаннями. Формування умінь навчатися складаються з формування різноманітних умінь і виявлять в чіткій організації діяльності студентів, направленої на виконання різноманітних задач.

Виділяють уміння, які необхідні для опанування науковими знаннями:

- читання з різною метою (для засвоєння важливих деталей, для відповіді на запитання, для критичної оцінки, для розвитку словникового запасу, тощо);
- працювати з першоджерелами, користування книгою як знаряддям праці;
- шукати необхідну інформацію;
- користуватися довідником;

- конспектувати;
- складати картотеку і користуватися нею;
- будувати схему спостережень;
- вірно описувати процес, за яким здійснюється спостереження;
- виділяти головне;
- слухати, на слух виділяти головне;
- аргументовано висловлювати свою думку;
- коротко і стисло викладати свої і чужі думки;
- логічно мислити;
- систематизувати, класифікувати явища;
- бачити і розуміти причини і наслідки процесу виникнення і розвитку того чи іншого явища;
- аналізувати факти, робити узагальнення і висновки;
- самостійно ставити задачі та інше.

Недоліки до них відносяться: напівмеханічне читання навчального матеріалу, невміння розчленувати його окремі смислові частини, невміння учнів організовувати свій робочий час, перевантаження учнів домашніми завданнями.

2. Поняття професійного самовиховання та його роль у формуванні особистості вчителя

Самовиховання – систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення її позитивних якостей та подолання негативних. Теоретичний аналіз засвідчив, що існують різні підходи до тлумачення поняття «професійне самовиховання». З одного боку, дослідники розкривають тільки механізми професійного самовиховання, а з іншого – особливості самовиховної діяльності студентської молоді, сутність та структуру професійного самовиховання, засоби самовиховання.

Виділяються два підходи, один із них – у зв'язку з дослідженням закономірностей особистісно-орієнтованого підходу до розвитку особистості, складовою якого є розвиток пізнавальної потреби (теоретичну концепцію цього підходу становить теорія діяльності О. Леонтьєва), інший – через необхідність дослідження мотиваційної регуляції професійної діяльності, зокрема мотиваційного забезпечення професійної підготовки майбутнього вчителя (концепція В. Сластьоніна). Умовою ефективної професійної діяльності майбутніх учителів є вищий рівень розвитку

їхньої пізнавальної потреби, що формування потреби в професійному самовихованні буде відбуватися за умови, якщо пізнавальну діяльність студентів спрямувати на осмислення ними необхідності здобуття професійних знань, розвиток професійних інтересів, цілеспрямовану творчу професійну діяльність. За традиційних підходів до підготовки фахівців, професійне становлення майбутнього вчителя розглядалось не в особистісному аспекті, а як реакція на зовнішні стимули. Потреба в професійному самовихованні нами тлумачиться як відображені у свідомості майбутнього вчителя прагнення найбільш повного розвитку власних професійно-особистісних якостей з метою успішної їх самореалізації в майбутній професійній діяльності.

Роль самовиховання в професійному зростанні студента.

Лише критична самооцінка сприяє самовихованню шляхом постановки конкретної мети, завдань, розв'язання яких підносить суб'єкта на новий рівень активності, самореалізації. Зовнішні стимули повинні перетворитися у внутрішні спонукання. Самовиховання відбувається в тому разі, якщо навчально-професійна діяльність набуває особистісну значущість, життєвий сенс. Лише при таких умовах намагання успішно оволодіти професією повинне викликати активність у зростанні себе як особистості.

Таким чином, успішність професіоналізації студента залежить від власної активності студента, від наявності відповідних мотивів (бажання, потреба реалізувати свій внутрішній потенціал в оволодінні професією; потреба реалізувати свої життєві цінності відповідно до цілей професійної діяльності). Ці мотиви визначають різні рівні активності студента в навчально-професійній діяльності:

1. *Вищий рівень* – коли навчально-професійна діяльність приносить радість творчості. Вона з обов'язкової перетворюється в потребу, задоволення якої приносить позитивне почуття. Саме при таких умовах формується культура розумової і професійної діяльності.

2. *Виконавчий рівень* – коли студент лише є «споживачем культури», який копіює зразки виконання навчальної діяльності з інших авторитетних осіб.

Як допомогти студентові перейти на вищий рівень? Цю допомогу треба надавати ще на етапі адаптації.

Так, на першому етапі адаптації важливо формувати прагнення до саморозвитку, високу працездатність, принципівість,

сумлінність. відповідальність. На цьому етапі потрібно допомагати в адаптації до нових умов і вимог навчання, а саме:

– вивчати мотивацію, ціннісні орієнтації, соціально-психологічні настанови, тобто діагностувати готовність до навчально-професійної діяльності;

– допомагати в розвитку навчальних умінь і в регуляції своєї життєдіяльності (самостійна організація власного життя);

– психологічно підтримувати в переборенні труднощів самостійного життя, у становленні комфортних взаємин із однокурсниками та викладачами.

На другому етапі (III – IV курс) – інтенсифікації професійного навчання – відбувається розвиток загальних і спеціальних здібностей. Це етап професійної ідентифікації, тому важливо формування професійної ідентичності.

На V курсі та в магістратурі з'являються нові актуальніші цінності, що пов'язані з сімейним і матеріальним станом, працевлаштуванням. Показником успішності цього етапу є ототожнення себе з майбутньою професією, розвиток здібностей до професійної самопрезентації. Розвивається професійно-особистісне творче ставлення до праці. Професіонал народжується лише в праці, всередині її, при вільному її виборі.

Основною умовою розвитку професійної майстерності є повне залучення до того, що треба робити тут і зараз, мобілізувати себе на повну віддачу, поглиблений інтерес, захоплення справою (К. С. Станіславський). Має значення місце і роль професійних цінностей у структурі ціннісно-сміслової сфери особистості, глибоке розуміння сенсу своєї праці. Важливим є також відповідальність за результати своєї діяльності.

3. Професійний ідеал і засоби професійного самовиховання

Засоби саморегуляції своєї діяльності і поведінки:

- самонавіювання;
- самопереконавання;
- самонаказ;
- самозаохочення (який я молодець!);
- самомобілізація;
- самозаспокоєння;
- самокритика тощо.

Треба вміти знімати невпевненість у самому собі (засобами програмування дій і вчинків), контролювати свій емоційний стан (прийомами логіки, регулюванням дихання, відвертанням, фізичними вправами, сном тощо).

Отже, можна виділити такі загальні тенденції становлення особистості студента як майбутнього фахівця в умовах його навчання у вищому навчальному закладі:

1. Соціалізація особистості майбутнього фахівця є багатоаспектним явищем і детермінована низкою соціокультурних чинників: ментально-духовна атмосфера сімейно-родинного середовища; особливості довузівського освітньо-виховного простору; організація навчального процесу у вищому навчальному закладі.

2. Упродовж навчання відбуваються суттєві зміни в структурі самосвідомості студента: завершується процес професійного самовизначення, що відображається в змісті та структурі його «Я-концепції». На основі усвідомленої професійної моделі формується «Я-ідеальне» майбутнього фахівця.

3. Вдосконалюються, набувають «професійного характеру» психічні процеси і стани, збагачується життєвий і професійний досвід, розвиваються необхідні професійні здібності.

4. Підвищуються почуття обов'язку й відповідальності, самостійність і самоконтроль, чіткіше дає знати про себе індивідуальний стиль і життєва позиція студента.

5. Зростає рівень домагань студента в сфері майбутньої професії, формуються мотиви професійного самоствердження і самореалізації; підвищується роль самоосвіти й самовиховання в професійному становленні.

6. Показником ефективності навчального процесу у вищому навчальному закладі педагогічного спрямування є соціальна, духовна й професійна зрілість особистості студента, цілісність і стійкість його «Я», психологічна готовність випускника до реалізації професійно-педагогічних функцій.

4. Організація науково-дослідної роботи студента

Важливим чинником на шляху до вдосконалення змісту і форм підготовки фахівців вищих навчальних закладів є **науково-дослідна робота** і до її виконання ставляться такі **вимоги**: максимальна наближеність до навчального процесу; конкретність тематики, сучасний науковий рівень її виконання в практичній діяльності; поступове ускладнення дослідних завдань та тематики

від курсу до курсу (враховуючи диференційований підхід за рівнем підготовки студентів); професійно-творчий характер науково-дослідної роботи тощо.

Науково-дослідна діяльність, що пронизує систему підготовки майбутніх педагогів упродовж усього періоду навчання у вищому педагогічному закладі, **характеризується** тісним системним між предметним взаємозв'язком, передбачає **озброєння студентів методологією дослідницької роботи**, сприяє не лише поглибленню і розширенню знань, а й збагачує **світогляд студентської молоді**, стимулює **розвиток самостійності, творчого потенціалу, інтелектуальних здібностей** кожної особистості.

Навчально-дослідна робота студентів є обов'язковою і визначається навчальними планами спеціальності. **Головним завданням** студентів у науково-дослідній діяльності є: оволодіння методами, методиками самостійного розв'язання педагогічних завдань, методологією наукового пізнання; формування дослідницьких умінь і навичок глибокого аналізу ситуації, синтезу, узагальнення, інтерпретації отриманих результатів, абстрактного мислення, планувати і прогнозувати результати своєї діяльності, ефективної організації праці; поглиблене вивчення навчального матеріалу.

Проте важливо, щоб студент усвідомив об'єктивну потребу займатися специфічним видом діяльності, а науковий керівник урахував індивідуальні психологічні особливості характеру, темпераменту особистості студента, визначивши попередньо ступінь готовності студентів до виконання завдань творчого характеру через види діяльності, де максимально можуть розкритися здібності особистості.

Крім того, студенти з допомогою викладачів **повинні набути умінь** користуватись науковою, довідковою, методичною літературою, що видана рідною та іноземними мовами; володіти методикою перекладу і реферування тексту, володіти навичками комп'ютерної обробки даних; володіти методами інформаційного пошуку.

Таким чином система професійної підготовки повинна бути спрямована на підготовку педагога-дослідника нового типу мислення, якому притаманний високий динамізм, для якого головним є культ пошуку пізнання, а не лише знань. Разом з тим у

студентів необхідно розвивати високу вимогливість до себе, толерантне ставлення до протилежної думки, погляду, позиції.

Зміст готовності до виконання науково-дослідної роботи мають складати такі елементи, як знання, уміння, творчість, бажання.

У практиці вищих навчальних закладів широко використовуються **завдання** студентам для самостійної роботи, що **передбачає складання:**

- кросвордів з теми;
- переліку визначень ключових понять курсу з посиланням на джерела;
- анотування статей (декілька з однієї теми), книги або розділу, що тісно пов'язані з темою;
- написання рефератів і доповідей за визначеними викладачем темами;
- групові завдання, що передбачають розв'язання або підготовку проблемних ситуацій.

Найпростіша форма – **реферат** – це доповідь на певну тему, що включає огляд наукових та інших джерел з обраної теми або виклад змісту наукової роботи. Важливо зазначити, що у рефераті **необхідно не лише висвітлити відповідну наукову інформацію, а й показати своє ставлення до неї.** Основні вимоги до реферату:

- повнота відображення змісту статті чи кількох праць за темою;
- відповідність основних тез і положень, виділених реферуємим, змістові статті;
- визначення методики, яку автор обраної для реферування статті використовує, щоб розв'язати проблему;
- відповідність висновків автора поставленим завданням.

Тези – це стислі, лаконічно сформульовані основні положення доповіді, повідомлення тощо. Вони включають **виклад основних думок праці** від початку до кінця, а не лише її дослідницької частини. У тезах однією-двома фразами обґрунтовують тему, викладають історію питання, методику дослідження та його результати. Окремі положення в тезах мають бути пов'язані між собою логічно.

Залежно від того, наскільки поширено подано тези, їх поділяють на:

- основні (головні положення, що узагальнюють зміст);
- прості (головні думки в змістовій частині тексту);
- складні (запис, що включає в себе як основні, так і прості тези).

Тези можуть бути цитатними, вільними, комбінованими.

У професійній підготовці майбутнього педагога важливу роль відіграють такі **форми науково-дослідної роботи, як курсова, дипломна, магістерська роботи.**

Орієнтовна тематика курсових, дипломних, магістерських робіт розробляється **викладачами** відповідної кафедри. Ознайомившись з тематикою наукових робіт, студент має можливість самостійно обрати тему дослідження, а також запропонувати власну тему з обґрунтуванням її актуальності. Серед **вимог до змісту** наукової роботи слід відзначити наступні: актуальність теми, відповідність сучасному стану проблеми та перспективам їх розвитку, практичним завданням; опрацювання і критичний аналіз видань (монографічних, довідкових, періодичних, методичних) з даної проблеми; характеристика історії досліджуваної проблеми; чітка характеристика предмета, мети, методів дослідження, опис та аналіз педагогічних фактів, узагальнення результатів, їх обґрунтування, висновки, практичні рекомендації.

Здійснювати **педагогічне дослідження** бажано поетапно, а кількість етапів, залежно від змісту і завдання дослідження, може бути різною.

1 етап – визначення протиріччя у системі освіти, наукової проблеми і мети дослідження;

2 етап – визначення стану розв'язання протиріч, їх причин, об'єкта і предмета; формулювання педагогічної гіпотези (передбачення-припущення).

3 етап – формулювання конкретних завдань відповідно до гіпотези визначення методики дослідження; визначення показників педагогічної діяльності.

4 етап – експериментальні дослідження (лабораторний, масовий).

5 етап – підсумковий.

У науковій літературі підкреслюється, що правильно поставлена проблема є передумовою успіху її вивчення. Щоб перейти від **практичного** завдання до **наукової** проблеми, необхідно виконати два процеси: а) визначити, які наукові знання потрібні, аби вирішити практичне завдання; б) встановити, чи є для цього необхідні наукові знання.

Звідси випливає, що **наукова проблема** не висувається довільно, а є результатом глибокого вивчення практики та наукової літератури. Пошук педагогічної проблеми – досить складне завдання, однак кожен студент повинен знати, де і як виникає проблема, вміти доводити її актуальність та своєчасність.

Структура огляду літератури може бути орієнтовно такою:

– літературні джерела, що висвітлюють історію розвитку проблеми;

– теоретичні роботи, які повністю присвячені темі;

– роботи, які розкривають проблему частково;

– короткий висновок про ступінь висвітленості в науковій літературі основних аспектів теми.

У наукових роботах застосовуються як **теоретичні** (вивчення науково-методичної літератури з проблеми дослідження, державних документів), так і **емпіричні методи** (спостереження, опитування, анкетування).

Науково-педагогічне дослідження повинно включати якісний аналіз явищ, що вивчається, а й кількісний вимір отриманих експериментальних результатів, який підвищує ступінь вірогідності та об'єктивності їх оцінки. Для **практичного здійснення розрахунків** необхідно: чітко визначити складові педагогічного процесу, які можуть бути зафіксовані у певних одиницях вимірювання (балах, кількості відповідей, виконаних завдань, витраченого часу, подій, що відбулися тощо); розробити експериментальну методику, яка стимулює відповідні дії досліджуваних (тести, опитувальні листки); отримати результати експерименту і надати їм зручного для обчислення вигляду (таблиці, графіки); обрати доцільний для певного педагогічного явища спосіб розрахунків (відсотки, середнє значення характеристик, межі відхилень від середніх значень); подати кількісні результати у формі, що забезпечує можливість єдності якісної та кількісної оцінок.

Кожний майбутній педагог повинен оволодіти методами кількісної характеристики педагогічних явищ, оскільки вони дають можливість глибше пізнати їх природу і ефективніше використовувати у професійній діяльності.

Список літератури у науковій роботі свідчить про рівень вивчення стану досліджуваної проблеми і навичок роботи з науковою літературою. Існують певні правила роботи з літературою, які треба враховувати :

- складання попереднього бібліографічного списку джерел;
- підбір публікацій;
- опрацювання публікацій.

У бібліографії кожний опис має свій порядковий номер і починається з нового рядка. Список використаної літератури краще розміщувати в порядку згадування наукових джерел у тексті за їх наскрізною нумерацією або в алфавітному порядку за прізвищами автора, першого з авторів, а також за заголовками.

5. (на с/р) Програма самовиховання студента

Учись учитись!

Умовою успішного виконання всякої праці є довга, безперервна, активна увага. Намагайся виховувати в собі уміння бути уважним, робити перерву на 5-10 хв. Через кожні 50-60 хв. Відпочивай активно. Займайся фізкультурою та фізичною працею. Намагайся працювати з підручником, цікався роботою, яку виконуєш. Виробляй у себе послідовність та систематичність.

Алгоритм роботи з підручником

1. Не поспішаючи, прочитай весь матеріал. Читаючи текст вперше, не намагайся відразу запам'ятати весь текст, а прагни, насамперед, зрозуміти його основні положення.

2. Уважно розглянь малюнки підручника, якщо є, вони ілюструють та доповнюють текст (підключай зорові аналізатори запам'ятовування).

3. Зрозумій прочитане, дай відповіді на запитання.

4. Перечитуй конспект лекцій.

5. Текст підручника треба добре засвоїти – зроби переказ його своїми словами.

6. Зроби тезисний аналіз тексту.

7. Запам'ятай авторів підручника.

Як краще запам'ятати

1. Знайди спокійне приємне місце.
2. Переборюй страх над новим та складним матеріалом, знайди позитивні сторони матеріалу, його потрібність.
3. Внутрішньо налаштуй себе на запам'ятовування матеріалу, будь зосередженим.
4. Використовуй логічний спосіб вивчення, а не механічний. Виокремлюй головне від другорядного.
5. Склади письмовий план.
6. Прочитай, якомога більше повторюй. Напружуй пам'ять.
7. Помилки не лише виправляй, а усвідомлюй.
8. Готуй домашнє завдання за кілька днів до заняття, напередодні остаточно повтори.
9. Працюй 45-50 хв., а потім 10-15 відпочивай.
10. Визнач, який тип пам'яті у тебе найбільш всього розвинутий: слуховий, зоровий, моторний - і більше всього його використовуй.

Пам'ятка для розвитку уваги

1. Завжди чітко став перед собою мету.
2. Усвідомлюй, що виконання певного завдання для тебе є дуже важливим.
3. Створюй сприятливі умови для роботи.
4. Намагайся працювати самостійно та творчо.
5. Розвивай свою спостережливість.
6. Використовуй спеціальні ігри та вправи для розвитку уваги.

Пам'ятка для розвитку мислення

1. Плануй свої дії подумки.
2. Розпочинай будь-яку роботу, уявляючи кінцевий результат.
3. Вивчай матеріал осмислено. Вивчений матеріал намагайся передати своїми словами.
4. Для тренування і розвитку мислення використовуй ігри, логічні задачі, ребуси, кросворди тощо.

Пам'ятка для розвитку уяви

1. Пам'ятай! Здатність до творчості і фантазії живе у кожному з нас.
2. Вчись помічати в звичайному та буденному щось нове і цікаве.
3. Частіше слухай музику і фантазуй.
4. Спробуй заглянути в минуле, уявляючи ту епоху або майбутнє.
5. Читаючи художню літературу, уявляй місце подій, природу, героїв.
6. Для розвитку уяви використовуй прийоми ігрового характеру: «домисли», «домалюй», «допиши».

Пам'ятка для розвитку здібностей

1. Пам'ятай! Безталанних людей немає.
2. Здібності розвиваються та формуються тільки в діяльності.
3. Будь активним учасником гуртків, клубів, секцій.
4. Пробуй себе в різних видах діяльності: малюй, співай, танцюй тощо.
5. Виконуй роботу з захопленням, бажанням, творчо.
6. В діяльності завжди визначай такі завдання, які б перевищували твої можливості.

ЛЕКЦІЯ №5

Тема: ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Питання

1. Педагогічна практика як форма самостійної роботи студентів.
2. Мета педагогічної практики.
3. Становлення особистості студента як майбутнього фахівця
4. Ушинський про педагогічну практику і вимоги до вчителя.
5. Поняття професійного самовиховання та його роль у формуванні особистості вчителя.

Література

Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України. Наказ № 93 від 08.04.1993 р. МОН України.

Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2010. 200 с.

Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-е вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.

Мазоха Д. С. На шляху до педагогічної професії (Вступ до спеціальності): Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 168 с.

Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти. Київ: ВВП «Компас», 1997. 64 с.

Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2011. 628 с.

Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2009. 472 с.

Основні документи про діяльність Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка. URL: <http://chnpu.edu.ua/university/about/public-info/>

Зміст теми

1. Педагогічна практика як форма самостійної роботи студентів

Затверджено в Міністерстві освіти України 08.04.1993 за № 93 **ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ.**

Практика студентів є невід'ємною складовою частиною процесу підготовки спеціалістів в вищих навчальних закладах і проводиться на оснащених відповідним чином базах навчальних закладів, а також на сучасних підприємствах і в організаціях різних галузей господарства, освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі і державного управління.

Практика студентів передбачає безперервність та послідовність її проведення при одержанні потрібного достатнього обсягу практичних знань і умінь відповідно до різних освітніх та кваліфікаційних рівнів: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.

Залежно від конкретної спеціальності чи спеціалізації студентів практика може **бути**: навчальна, технологічна, експлуатаційна, конструкторська, педагогічна, економічна, науково-дослідна та інші види практики.

Перелік усіх видів практик для кожної спеціальності або спеціалізації, їх форми, тривалість і терміни проведення визначаються в навчальних планах.

На молодших курсах одним із завдань практики може бути оволодіння студентами робітничою професією з числа масових спеціальностей галузі, що відповідає фаху навчання.

Заключною ланкою практичної підготовки є переддипломна практика студентів, яка проводиться перед виконанням кваліфікаційної роботи або дипломного проекту. Під час цієї практики поглиблюються та закріплюються теоретичні знання з усіх дисциплін навчального плану, добирається фактичний матеріал для виконання дипломного проекту або складання державних екзаменів.

2. Мета педагогічної практики

Під час практики закладається фундамент досвіду професійної діяльності вчителя трудового навчання, формуються професійні якості особистості вчителя-вихователя, проявляються здібності до педагогічної творчості. Основною **метою** педагогічної практики є:

поглиблення і закріплення теоретичних знань з психолого-педагогічної і фахової методичної підготовки; безпосередня участь у підготовці і проведенні уроків різного типу з предмету із застосуванням сучасних різноманітних форм і методів навчання; виконання функцій класного керівника і проведення позаурочних та позашкільних виховних заходів; формування у студентів педагогічних професійних якостей, інтересу до науково-дослідної роботи в галузі педагогічних наук; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду учителів; залучення студентів до громадсько-корисної діяльності та роботи з професійної орієнтації в школі, формування у них, на базі одержаних у вищому навчальному закладі знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності.

3. Становлення особистості студента як майбутнього фахівця

Отже, можна виділити такі загальні тенденції становлення особистості студента як майбутнього фахівця в умовах його навчання у вищому навчальному закладі:

1. Соціалізація особистості майбутнього фахівця є багатоаспектним явищем і детермінована низкою соціокультурних чинників: ментально-духовна атмосфера сімейно-родинного середовища; особливості довузівського освітньо-виховного простору; організація навчального процесу у вищому навчальному закладі.

2. Упродовж навчання відбуваються суттєві зміни в структурі самосвідомості студента: завершується процес професійного самовизначення, що відображається в змісті та структурі його «Я-концепції». На основі усвідомленої професійної моделі формується «Я-ідеальне» майбутнього фахівця.

3. Вдосконалюються, набувають «професійного характеру» психічні процеси і стани, збагачується життєвий і професійний досвід, розвиваються необхідні професійні здібності.

4. Підвищуються почуття обов'язку й відповідальності, самостійність і самоконтроль, чіткіше дає знати про себе індивідуальний стиль і життєва позиція студента.

5. Зростає рівень домагань студента в сфері майбутньої професії, **формується мотиви професійного самоствердження і самореалізації**; підвищується роль самоосвіти й самовиховання в професійному становленні.

6. Показником ефективності навчального процесу у вищому навчальному закладі педагогічного спрямування є **соціальна, духовна й професійна зрілість особистості студента**, цілісність і стійкість його «Я», психологічна готовність випускника до реалізації професійно-педагогічних функцій.

4. Ушинський про педагогічну практику і вимоги до вчителя

Видатний педагог вказував, що народним учителем може бути лише людина, яка близька до народу, тісно пов'язана з ним, **знає народну мову**, живе народними інтересами.

Учитель повинен бути (**вимоги**) високоосвіченою людиною з енциклопедичними знаннями, любити свою професію, бути завжди зацікавленим в удосконаленні своєї майстерності, володіти педагогічним тактом. Йому важливо знати свою справу, чітко уявляти мету педагогічної діяльності, мати високу практичну підготовку, володіти методикою навчання і виховання, уміти викладати свої знання визначено і точно, бути не тільки хорошим викладачем, але й не менш умілим вихователем.

Ушинський наголошував, що учитель повинен бути психологом, знати психологію дитини, вивчати і добре знати свого вихованця, щохвилини перебувати у сфері психологічних явищ. Необхідною умовою успіху вчителя є його обізнаність з науковими основами педагогіки і побудова своєї діяльності на передових досягненнях педагогічної теорії.

Якщо народний учитель хоче мати моральний вплив на дітей і їх батьків, його життя не повинно суперечити шкільним настановам. Він повинен мати звичку до простого, скромного, діяльного і чесного життя; знати життя і побут тих дітей, яких буде вчити.

Ушинський був незадоволений системою підготовки народних учителів у Росії. У статті «Проект учительської семінарії» він розробив систему підготовки майбутніх учителів для сільських народних шкіл. Він також висловлював пропозиції щодо створення в університетах педагогічних факультетів, де б готували викладачів педагогіки та вчителів для середніх шкіл.

Для підвищення кваліфікації народних вчителів Ушинський пропонував організовувати при семінаріях **вищі педагогічні курси**, щорічні лекції з педагогіки і психології, він позитивно ставився до проведення вчительських з'їздів, зборів, нарад.

Ушинський розробив проект учительської семінарії, куди радив приймати лише тих, у кому можна передбачити хороших учителів. Попередній відбір семінаристів відбувається через навчання протягом кількох років у підготовчій учительській школі з наступним складанням іспиту. Вихованці, вже прийняті за екзаменом, повинні залишатися в семінарії три місяці і чекати остаточного зарахування, яке здійснює навчальна рада семінарії по кожному вихованцю окремо.

У семінарії поряд з вивченням необхідних навчальних предметів відбувається ґрунтовна практична підготовка майбутніх учителів. Ушинський вважав, що народний учитель повинен **досконало володіти письмом, уміти малювати, креслити, виразно читати і обов'язково співати**. Крім загальних і спеціальних предметів семінаристи повинні прослухати курс природничих наук, прилаштований для пояснення предметів, що оточують селянського хлопчика, короткі курси сільського господарства і практичної загальнодоступної медицини. Народний учитель повинен уміти порадою і ділом подати потрібну агрономічну і медичну допомогу селянам.

Головну діяльність учительської семінарії Ушинський вбачав у **практичних заняттях**. З метою практичної підготовки майбутніх учителів **він вперше запроваджує педагогічну практику для семінаристів**.

Ушинський вважав за доцільне запровадити інститут класних ординаріїв, тобто таких старших учителів класу, які, викладаючи у своєму класі якнайбільше уроків, разом з тим стежили б за викладанням всіх інших предметів у класі, а також за успіхами учнів цього класу. По суті Ушинський *запропонував ідею введення посади класного керівника*.

5. Поняття професійного самовиховання та його роль у формуванні особистості вчителя

Самовиховання – систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення її позитивних якостей та подолання негативних.

Умовою ефективної професійної діяльності майбутніх учителів є вищий рівень розвитку їхньої пізнавальної потреби, що

формування потреби в професійному самовихованні буде відбуватися за умови, якщо пізнавальну діяльність студентів спрямувати на осмислення ними необхідності здобуття професійних знань, розвиток професійних інтересів, цілеспрямовану творчу професійну діяльність.

Лише **критична самооцінка** сприяє **самовихованню** шляхом постановки конкретної мети, завдань, розв'язання яких підносить суб'єкта на новий рівень активності, самореалізації. Зовнішні стимули повинні перетворитися у внутрішні спонукання. **Самовиховання відбувається в тому разі, якщо навчально-професійна діяльність набуває особистісну значущість, життєвий сенс.** Лише при таких умовах намагання успішно оволодіти професією має викликати активність у особистісному зростанні.

Таким чином, успішність **професіоналізації** студента залежить від власної активності студента, від наявності відповідних **мотивів** (бажання, потреба реалізувати свій внутрішній потенціал в оволодінні професією; потреба реалізувати свої життєві цінності відповідно до цілей професійної діяльності). Ці мотиви визначають різні рівні активності студента в навчально-професійній діяльності:

1. Вищий рівень – коли навчально-професійна діяльність приносить радість творчості. Вона з обов'язкової перетворюється в потребу, задоволення якої приносить позитивне почуття. Саме при таких умовах формується культура розумової і професійної діяльності.

2. Виконавчий рівень – коли студент лише є «споживачем культури», який копіює зразки виконання навчальної діяльності з інших авторитетних осіб.

Як допомогти студентові перейти на вищий рівень? Цю допомогу треба надавати ще на етапі адаптації.

Так, на **першому етапі адаптації** (I курс) важливо формувати прагнення до саморозвитку, високу працездатність, принциповість, сумлінність, відповідальність. На цьому етапі потрібно допомагати в адаптації до нових умов і вимог навчання, а саме:

– вивчати мотивацію, ціннісні орієнтації, соціально-психологічні настанови, тобто **діагностувати готовність до навчально-професійної діяльності;**

- **допомагати в розвитку навчальних умінь** і в регуляції своєї життєдіяльності (самостійна організація власного життя);
- **психологічно підтримувати в переборенні труднощів самостійного життя**, у становленні комфортних взаємин із однокурсниками та викладачами.

На другому етапі (III – IV курс) – **інтенсифікації професійного навчання** – відбувається розвиток загальних і спеціальних здібностей. Це етап **професійної ідентифікації**, тому важливо формування професійної ідентичності.

На V курсі та в магістратурі з'являються **нові актуальніші цінності**, що пов'язані з **сімейним і матеріальним станом, працевлаштуванням**. Показником успішності цього етапу є **ототожнення себе з майбутньою професією**, розвиток здібностей до професійної самопрезентації. Розвивається професійно-особистісне творче ставлення до праці. Професіонал народжується лише в праці, всередині її, при вільному її виборі.

Основною умовою розвитку професійної майстерності є повне залучення до того, що треба робити тут і зараз, мобілізувати себе на повну віддачу, поглиблений інтерес, захоплення справою (К. С. Станіславський). Має значення місце і роль професійних цінностей у структурі ціннісно-сислової сфери особистості, глибоке розуміння сенсу своєї праці. Важливим є також відповідальність за результати своєї діяльності.

ЛЕКЦІЇ № 6

Тема: ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

■▶ Питання

1. Права і обов'язки педагогічних працівників.
2. Стилi педагогічного спілкування
3. Моделі спілкування
4. Розповіді студентів про вчителів – новаторів

📖 Література

Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2010. 200 с.

Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-е вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.

Мазоха Д. С. На шляху до педагогічної професії (Вступ до спеціальності): Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 168 с.

Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти. Київ: ВВП «Компас», 1997. 64 с.

Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2011. 628 с.

Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2009. 472 с.

Зміст теми

1. Права і обов'язки педагогічних працівників

У Положенні про загальноосвітній навчальний заклад чітко визначено правовий статус педагогічних працівників, їхні професійні права і обов'язки. Педагогічні працівники загальноосвітнього закладу **мають право:**

– самостійно обирати форми, методи, засоби навчальної роботи, нешкідливі для здоров'я учнів;

- брати участь у роботі методичних об'єднань, зборів загальноосвітнього навчального закладу, у заходах, пов'язаних з організацією навчально-виховної роботи;
- обирати форми підвищення кваліфікації;
- здійснювати в установленому порядку науково-дослідну, експериментальну, пошукову роботу;
- вносити пропозиції керівництву загальноосвітнього навчального закладу і органам управління освітою щодо поліпшення навчально-виховної роботи;
- на соціальне і матеріальне забезпечення відповідно до законодавства;
- об'єднуватися у професійні спілки та бути членом інших угруповань громадян, діяльність яких не заборонена законодавством.

Педагогічні працівники загальноосвітнього навчального закладу **зобов'язані:**

- забезпечувати належний рівень викладання навчальних дисциплін відповідно до навчальних програм, дотримуючись вимог Державного стандарту загальної середньої освіти;
- сприяти розвитку інтересів, нахилів та здібностей дітей, а також збереженню їх здоров'я;
- утверджувати особистим прикладом і настановами повагу до державної символіки, принципів загальнолюдської моралі;
- виконувати статут загальноосвітнього навчального закладу, правила внутрішнього розпорядку, умови контракту чи трудового договору;
- брати участь у роботі педагогічної ради;
- виховувати в учнів повагу до батьків, жінки, старших за віком, народних традицій та звичаїв, духовних та культурних надбань народу України;
- готувати учнів до самотійного життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;
- дотримуватись педагогічної етики, моралі, поважати гідність учнів;
- постійно підвищувати свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну і політичну культуру;
- виконувати накази і розпорядження керівника навчального закладу, органів управління освітою.

2. Стилi педагогiчного спiлкування

Кожна людина залежно вiд характеру, поглядiв, психiчних особливостей виробляє власний стиль спiлкування – сукупнiсть найтипoviших ознак поведiнки у цьому процесi. Пiд стилем педагогiчного спiлкування розумiють iндивiдуально-типологiчнi особливостi соцiально-психологiчної взаємодiї педагога та учнiв.

Стиль педагогiчного спiлкування – усталена система способiв i прийомiв, якi використовує вчитель пiд час взаємодiї з учнями, iхнiми батьками, колегами по роботi.

У стилi спiлкування вiдображаються особливостi комунiкативних можливостей учителя, характер взаємин педагога i вихованцiв, творча iндивiдуальнiсть педагога, особливостi учнiвського колективу.

Стиль педагогiчного спiлкування залежить вiд особистiсних якостей педагога i комунiкативної ситуацiї. До особистiсних якостей, якi визначають стиль спiлкування, належать ставлення вчителя до дiтей (активно-позитивне, пасивно-позитивне, ситуативно-негативне, стiйке негативне) та володiння оргiзаторською технiкою.

За активно-позитивного ставлення педагог виявляє дiлову реакцiю на дiяльнiсть учнiв, допомагає їм, реалiзує iншi потреби в неформальному спiлкуваннi. Вимогливiсть, поєднана iз зацiкавленiстю в учнях, викликає взаємодовiру, розкутiсть, комунiкабельнiсть. Пасивно-позитивне ставлення фокусує увагу вчителя на вимогливостi та суто дiлових стосунках. Таке спiлкування характеризується сухим, офiцiйним тоном, не емоцiйнiстю, що збiднює спiлкування i гальмує творчий розвиток вихованцiв. Ситуативно-негативне ставлення, що залежить вiд змiни настрою вчителя, породжує в дiтей недовiру, замкненiсть, нерiдко лицемiрство, брутальнiсть тощо. Викликаючи негативне ставлення до себе, учитель працює i проти предмета, який викладає, i проти школи, i проти суспiльства загалом. Стiйке негативне ставлення характеризується виявом грубостi, використанням образливих, принизливих висловiв, постiйним недотриманням правил професiйної етики, педагогiчного такту.

Ставлення до дитини детермiнує оргiзаторську дiяльнiсть учителя, визначає загальний стиль його спiлкування, який може бути авторитарним, лiберальним i демократичним.

За **авторитарного стилю** спiлкування вчитель сам вирiшує всi питання життєдiяльностi класу, визначає кожну конкретну мету, виходячи з власних установок; суворо контролює виконання

будь-якого завдання і суб'єктивно оцінює досягнуті результати. Цей стиль керівництва є засобом реалізації тактики диктату та опіки і в разі протидії школярів владному тиску вчителя веде до конфронтації.

Ліберальний (поблажливий, анархічний) стиль спілкування характеризується прагненням педагога не брати на себе відповідальності. Формально виконуючи свої обов'язки, учитель, що обрав такий стиль, намагається самоусунутися від керівництва колективом школярів, уникає ролі вихователя, обмежується виконанням лише викладацької функції. Ліберальний стиль є засобом реалізації тактики невтручання, яка ґрунтується на байдужості і незацікавленості проблемами шкільного життя. Наслідки такої позиції вчителя – втрата поваги школярів і контролю над ними, погіршення дисципліни, нездатність позитивно впливати на особистісний розвиток учнів.

Демократичний стиль спілкування передбачає зорієнтованість учителя на розвиток активності учнів, залучення кожного до розв'язання спільних завдань. В основі керівництва – опора на ініціативу класу. Демократичний стиль є найсприятливішим способом організації взаємодії педагога і школярів.

Впливає стиль спілкування педагога і на становлення особистості учнів, формування характеру пізнавальної активності, їх емоційне благополуччя й стан здоров'я. Результати наукових досліджень свідчать, що у класах з авторитарним, суворим, недобррозичливим педагогом поточна захворюваність утрічі вища, а кількість неврологічних розладів у два рази більша, ніж у класах зі спокійним, урівноваженим, чуйним педагогом, якому притаманний демократичний стиль спілкування.

Залежно від продуктивності виховного впливу розрізняють такі **стилі педагогічного спілкування** (В. Кан-Калік):

1. Спілкування на основі захоплення спільною творчою діяльністю. Цей стиль ґрунтується на єдності високого професіоналізму педагога та його етичних поглядів. Адже захоплення тим, що цікаве учням, – результат не лише комунікативної діяльності вчителя, а й значною мірою його ставлення до педагогічної діяльності загалом.

2. Спілкування на основі товариської прихильності. Товариська прихильність є важливим регулятором спілкування загалом і педагогічного зокрема. Ще А. Макаренко стверджував, що педагог, з одного боку, має бути старшим товаришем і наставником, а з іншого – співучасником спільної діяльності.

3. Спілкування-дистанція. Сутність такого спілкування полягає в тому, що в системі стосунків педагога і учнів запобіжником є дистанція. Проте й тут має бути міра. Гіпертрофована дистанція призводить до формалізації спілкування вчителя й учнів, перешкоджає створенню справжньої творчої атмосфери. Безперечно, дистанція повинна існувати, але має впливати із загальної логіки стосунків учителя і учнів, а не диктуватися вчителем. Якщо дистанція стає домінантою педагогічного спілкування, одразу різко знижується загальний творчий рівень спільної діяльності педагога та учнів. Це спричинює формування між ними авторитарних стосунків, що зрештою негативно позначається на результатах виховання.

До спілкування-дистанції нерідко вдаються вчителі-початківці, які бояться учнів і намагаються в такий спосіб утвердитися. Однак цей стиль спілкування, як правило, не дає хороших результатів, оскільки дистанція не може бути основою формування педагогічного авторитету.

4. Спілкування-залякування. Цей стиль спілкування зумовлений насамперед невмінням організувати продуктивне спілкування на основі захоплення спільною діяльністю. Безперечно, таке спілкування сформувати нелегко, і молодий учитель нерідко йде шляхом найменшого опору, обираючи спілкування-залякування чи дистанцію у крайньому їх прояві. Щодо розвитку творчості або здійснення саме виховного впливу на учнів, а не просто ситуативного керування їхньою поведінкою цей стиль спілкування є безперспективним.

5. Спілкування-загравання. Сутність його полягає в завоюванні дешевого авторитету в дітей, що суперечить вимогам педагогічної етики. Цей стиль відображає, з одного боку, намагання молодого вчителя швидко налагодити контакт із дітьми, сподобатися класові, а з іншого – відсутність необхідної загальнопедагогічної та комунікативної культури, умінь та навичок педагогічного спілкування, досвіду професійної комунікативної

діяльності. Побоюючись спілкування з класом і одночасно бажаючи мати з учнями контакт, учитель зосереджує увагу не так на змістовому аспекті взаємодії, як на проблемах взаємин, які набувають гіпертрофованого значення.

3. Моделі спілкування

Характерним і показовим є спілкування педагога з учнями на уроках. Саме тут найпомітнішими стають усі його позитивні і негативні сторони. Російський педагог Віктор Кан-Калик (1946-1993) описав декілька типових моделей спілкування, які містять певні недоліки і помилки:

а) «**Монблан**». Учні поважають учителя за його знання, але він стоїть «над учнями» і «не опускається» до довірливого спілкування з ними. Це не тактика, а наслідок його характерологічних особливостей. Таку позицію, безперечно, може займати тільки хороший викладач. Це один із варіантів спілкування-дистанції;

б) «**Китайська стіна**». Ця модель є типовим відображенням спілкування-дистанції. Учитель навмисно відгороджується від учнів, демонструючи свою владу і переваги, що зумовлене такими якостями характеру, як підвищене самолюбство і гордість або педантизм та емоційна холодність. Спілкування має переважно формальний характер, а поведінка педагога найчастіше є авторитарною;

в) «**локатор**». Спілкування здійснюється вибірково, учитель переважно взаємодіє з окремими учнями або частиною класу (сильними чи, навпаки, слабкими). Це є результатом недостатнього розвитку комунікативних якостей, зокрема розподілу уваги;

г) «**тетеря**». Педагог не сприймає класу, переважно чує тільки самого себе, тобто спілкування практично відсутнє або одностороннє. Зумовлене воно неповноцінністю комунікативних якостей учителя;

г) «**робот**». На уроці педагог не відступає від програми, не реагує на зміни. Існує слабкий зворотний зв'язок. Така поведінка характерна для людей з ознаками інертності вищої нервової діяльності;

д) «**я сам**». Учитель не дає дітям виявляти ініціативу, усе робить сам. За такого ведення уроку спілкування має обмежений характер. Це зумовлене авторитарністю педагога;

е) «**Гамлет**». Спостерігається невпевненість педагога в собі і результатах спілкування. Він часто сумнівається в тому, що його

розуміють, сприймають позитивно, і це знижує ефект його педагогічного впливу;

є) «друг». Педагог намагається підтримувати з учнями дружні стосунки без належної дистанції, унаслідок чого втрачає владу над вихованцями. Таке трапляється в педагогів із сангвінічним темпераментом або у тих, хто легковажний, кому не вистачає твердості і вимогливості.

Позитивне, тобто повноцінне, спілкування може бути різним, однак важливо, щоб у ньому не було типових помилок і стереотипів каральної педагогіки. Якщо педагог позбавлений цих стереотипів, то навіть несприятливі риси характеру (якщо вони не сягають розмірів акцентуації) не завадять йому налагодити плідний контакт із вихованцями. Запорукою продуктивного стилю спілкування педагога є його спрямованість на дитину, захопленість своєю справою, професійне володіння організаторською технікою, делікатність у стосунках.

4. Виступи студентів про вчителів-новаторів

Заповіді педагогічного спілкування

1. Відносини з дітьми – фундамент діяльності педагога.
2. У спілкуванні виходити з мети, завдань виховання, інтересів дитини.
3. Орієнтуватись на співрозмовника.
4. Не обмежуватися інформацією, аналізувати мотиви.
5. Усвідомлювати психологічну атмосферу (співпереживати).
6. Самокритичність. Не жалітися на учнів.
7. Вміти слухати і поважати співрозмовника.
8. Тактовність. Взаємність у спілкуванні.
9. Динаміка, розвиток, ініціативність у спілкуванні.
10. Уникати моралізму та негативних установок спілкування.
11. Виключати «голу» критику. Вчасно похвалити чи пожурити. «Не бійтесь бути ласкавими» (В. Сухомлинський). Частіше посміхатись, схвалювати, заохочувати.
12. Розвивати комунікативну пам'ять, уяву, увагу, загальну культуру.

ЛЕКЦІЇ № 7

Тема: ВИМОГИ ДО ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ

■▶ Питання

1. Індивідуальний стиль спілкування.
2. Основи культури мовлення вчителя.
3. Вимоги до особистості вчителя.
4. Культура зовнішнього вигляду вчителя.
5. (на с/р) Міміка і пантоміміка вчителя, складові і роль.

📖 Література

Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-е вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.

Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2010. 200 с.

Мазоха Д. С. На шляху до педагогічної професії (Вступ до спеціальності): Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 168 с.

Педагогічна майстерність / За ред. І. А. Зязюна. Київ : Вища школа, 1997. 349 с.

Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос [та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і переробл. Київ : СПД Богданова А.М., 2008. 376 с.

Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении: Книга для учителя. Москва: Просвещение, 1987. 190 с.

Кан-Калик В. А., Никандров Н. Д. Педагогическое творчество. Москва, 1990. 144 с.

Зміст теми

1. Індивідуальний стиль спілкування

Практика свідчить, що нерідко один і той самий метод впливу, який використовують різні педагоги, дає неоднаковий ефект. І не тому, що не відповідає ситуації, а тому, що невластивий самій особистості педагога. Це спонукає до висновку, що кожен учитель має виробити власний стиль.

Індивідуальний стиль педагогічного спілкування – обумовлена цілями педагогічної діяльності та особливостями індивідуальності педагога своєрідність притаманної йому стійкої системи засобів і способів комунікативної взаємодії з учнями.

Ураховуючи орієнтації педагогів на формальне або неформальне спілкування з учнями і вибір жорстких чи м'яких способів педагогічної взаємодії, виокремлюють такі загальні **типи індивідуальних стилів** педагогічного спілкування:

– **особистісно-м'який тип** (учителі налагоджують із дітьми емоційно-особистісні стосунки, а їх педагогічне спілкування відзначається м'якістю та делікатністю);

– **формально-жорсткий тип** (учителі надають перевагу спілкуванню з учнями на формально-рольовому рівні і характеризуються жорсткістю та авторитарністю);

– **системно-цілісний тип** («гнучкі» учителі однаково успішно використовують м'які та жорсткі операції на рівні емоційно-особистісного спілкування і на діловому рівні).

Як свідчить досвід, найефективнішим є системно-цілісний стиль. Учителі, яким він притаманний, здатні до гнучкого переходу від одних способів спілкування до інших відповідно до цілей і умов педагогічної взаємодії з максимальним використанням позитивних якостей своєї індивідуальності і компенсацією негативних.

Стиль спілкування має відповідати сутності особистості. Тому не можна копіювати стилі спілкування найближчого соціального оточення, запозичувати запропоновані стереотипи педагогічних дій. Кожній людині слід мати достатньо знань про власне Я і зіставляти свої індивідуальні якості та можливості зі змістом і формами власної комунікативної поведінки.

Формуючи індивідуальний стиль педагогічного спілкування, педагог має з'ясувати для себе особливості власного психофізичного апарату як компонента творчої індивідуальності, через який здійснюється трансляція його особистості дітям. А відтак звернути увагу на відповідність (невідповідність) своїх комунікативних можливостей індивідуально-типологічним особливостям дітей.

Правильно віднайдений **індивідуальний стиль** педагогічного спілкування **сприяє розв'язанню комплексу завдань**:

– педагогічний вплив стає адекватним особистості педагога, а процес спілкування з аудиторією – приємним;

– суттєво полегшується процедура налагодження взаємин із учнями;

– зростає ефективність передавання інформації.

Отже, педагогічне спілкування буде продуктивним лише тоді, коли ґрунтуватиметься на повазі до особистості учнів, розумінні їх потреб та інтересів, на вмінні правильно оцінювати ситуації і обирати необхідний тип спілкування.

Вимоги до культури педагогічного спілкування:

- виправдовувати довіру держави, суспільства;
- дотримуватися педагогічної етики;
- поважати людей;
- бути готовим до діалогу з людиною у кожній ситуації;
- розвивати фізичну й духовну витривалість, загальну культуру спілкування.

Правила спілкування:

- 1) єдність слова і справи;
- 2) вимогливість до себе та інших;
- 3) зібраність у справах, вчинках, словах;
- 4) чесність, обов'язок, педагогічна і громадська відповідальність;
- 5) увага, чуйність, терпіння, наполегливість;
- 6) самоаналіз ефективності педагогічного впливу;
- 7) самокритичність, вміння виправляти власні помилки;
- 8) педагогічний оптимізм, відвага в педагогічній творчості, мудра влада над вихованцями.

Шляхи вдосконалення культури спілкування: ознайомлення з психолого-педагогічною літературою, спостереження, спеціальні вправи, постійне спілкування, громадська активність, розвиток педагогічних, комунікативних, ораторських здібностей, вдосконалення загальної культури.

2. Основи культури мовлення вчителя

Слово – одне з наймогутніших комунікативних знарядь та основне знаряддя праці вчителя, праці, розрахованої на активізацію інтелектуальної та емоційної діяльності іншої людини.

Мова – характерна ознака нації. Мову створили люди, вони її розвивають, удосконалюють. Сучасний тлумачний словник пояснює його основне значення: «Мова – сукупність довільно

відтворюваних загально прийнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об'єктивно існуючих явищ і понять, а також загально прийнятих правил їх комбінування у процесі вираження думок».

Мовлення – спілкування людей між собою за допомогою мови, мовна діяльність. Отже, мовлення – це практичне користування мовою в конкретних ситуаціях і з наперед визначеною метою; це діяльність за допомогою мови.

Функції мови:

1. Засіб спілкування.
2. Засіб пізнання.
3. Засіб творення нових мовних одиниць.
4. Засіб вираження емоцій, внутрішнього стану людини і волі.
5. Засіб створення словесних художніх зразків.

Функції мовлення:

1. Комунікативна (здійснення, реалізація процесу спілкування).
2. Пізнавальна (здійснення процесів пізнання).
3. Здійснення процесів творення нових одиниць мовних підсистем.
4. Комунікативна (здійснення, реалізація процесу вираження емоцій).
5. Естетична (здійснення процесу творення художніх образів, творів).

Таким чином, мова характеризується як засіб, а мовлення – як процес.

Форми існування мови

1. Літературна
2. Діалектна (територіальна, професійна, сленг)

Форми існування мовлення

1. Внутрішнє
2. Зовнішнє – усне та писемне:

Усне мовлення твориться (і відтворюється) у кількох виявах:

- словесному;
- інтонаційному;
- візуальному.

Внутрішнє мовлення не реалізується ні у вигляді звуків, ні у вигляді знаків:

- служить для підготовки процесу спілкування;
- регулює поведінку;
- опрацьовує отриману інформацію.

Мовлення завжди передбачає співбесідника і у зв'язку з цим буває діалогічним та монологічним.

Культура мовлення – здатність використовувати мовленнєві засоби, оптимальні для конкретної ситуації мовлення.

Культура мовлення виховується культурою розумовою, культурою мислення. Тому людина повинна дбати про якість свого мовлення в будь-якій ситуації спілкування: в побуті чи на виробництві, у науковій чи освітньо-виховній діяльності, висловлюючись усно чи письмово, перед численною аудиторією чи одним співбесідником.

Учитель – особлива професія. Обстановка в класі потребує різноманітного, чистого, емоційно-експресивного мовлення, мовлення вчителя повинно відзначатися такими ознаками: правильність, точність, логічність, багатство (різноманітність), чистота, доречність, доступність, ясність, виразність, емоційність, (слід звернути увагу на значення цих понять).

Щоб підвищувати рівень мовленнєвої культури, необхідно:

1. Шанувати мову, якою спілкуєшся, і людей, з якими спілкуєшся.

2. Багато читати – творів різних смислів, читати вдумливо.

3. Намагатися, користуючись практично кількома мовами, добре оволодіти нормами кожної з них, осмислити їх специфіку, не допускати змішування мовних явищ.

4. Незалежно від сфери своєї діяльності стежити за змінами норм, які фіксуються у нових виданнях словників, правописних збірниках та ін.

5. Критично (і творчо) ставитися до написаного і промовленого слова, зв'язуючи його і з кодексами норм, і з практикою визнаного (і визначного) зразка (письменника, вчителя, лектора...).

6. Не йти за «людними» тенденціями у вживанні іншомовних слів, жаргонів, технологізмів...

3. Вимоги до особистості вчителя

Учитель української національної школи має, передусім, **палко любити рідну землю, український народ, свою Батьківщину – Україну**. Він повинен усвідомлювати свій високий громадянський обов'язок – виховання гідних громадян вільної і незалежної України. У такому разі вчитель буде виховувати підростаюче покоління власним прикладом служіння справі, Вітчизні.

Однією з важливих рис вчителя має бути його **педагогічна вираженість**, яка проявляється не тільки в його педагогічній діяльності, але й у різних життєвих ситуаціях. **Педагогічна вираженість особистості** – своєрідна установка на педагогічну діяльність і психологічну готовність до неї. Вона виявляється у спрямованості думок і прагнень до навчання і виховання дітей, в манері розмовляти, у поведінці тощо.

Важливою морально-психологічною рисою вчителя має бути **розумна любов до дітей**, прагнення віддати їм своє серце, почуття прив'язаності до них, що, на думку В. Сухомлинського, є визначальною рисою педагогічної культури.

Важливою вимогою до педагога є **знання ним свого предмета**. Досвід переконує, що успішно навчає і виховує учнів той вчитель, який глибоко знає свій предмет. Опитування учнів засвідчують, що серед характерних рис улюблених ними вчителів вони, передусім, вказують на їх знання. Але знання педагога можуть стати могутнім засобом навчання і виховання учнів за умови, що він не просто викладає їх, а використовує як матеріал науки для розумового розвитку дітей, їх морального виховання.

Окрім досконалого **знання** свого предмета, вчитель повинен знати і **суміжні предмети**. Так, викладачеві літератури не можна

викладати свій предмет без знання історії, викладачам фізики і хімії – без знання математики.

Для вчителя важливе не тільки знання свого предмета, але й уміння передавати ці знання іншим: учням, яких навчає, батькам, педагогічну культуру яких підвищує, колегам, з якими ділиться власним досвідом роботи. Така передача знань можлива за умови **володіння методикою навчання**: вміння складне робити простим, доступним, враховуючи при цьому вікові та індивідуальні особливості учнів і дорослих; вміння зацікавити пропонованою інформацією, викликати захоплення нею і бажання поповнювати свої знання.

Важливою вимогою до вчителя національної школи є **володіння ним державною українською мовою**. К. Ушинський вважав, що рідна мова є основою всякого розвитку і скарбницею усіх знань, що знання з кожного предмета передаються дитині і засвоюються нею завжди у формі слова, тому лексичний склад мови вчителя, знання ним граматики і володіння стилем мови має величезне значення для успішного навчання дітей та виховного впливу на них.

Д. Ніколенко вважає, що мова і мислення вчителя повинні бути педагогічними. Під цим автор має на увазі конкретність, чіткість і ясність думок, їх логічність, дохідливість, переконливість, впливовість, здатність викликати в учнів відповідні почуття. Разом з тим він застерігає, що **мова вчителя** має бути **позбавлена** таких дефектів, як **шепелявість, затинання, невимовляння окремих звуків, надмірно швидкий або сповільнений темп**, бо часом ці вади мовлення протипоказані педагогічній роботі.

Педагог має бути різнобічно **ерудованою** людиною. Окрім глибоких знань зі свого предмета, він повинен **володіти ґрунтовними знаннями з питань політики, філософії, мистецтва, літератури, сучасних досягнень науки і техніки**. Така **енциклопедичність знань** допоможе педагогу працювати з батьками учнів, які мають освіту з різних галузей знань, відповідати учням на запитання, що виникають у зв'язку з інформацією, яку вони одержують з радіо, телебачення, газет та журналів.

Серед критеріїв оцінювання особистості вчителя особливе місце займають його **моральні якості**. У моральному плані педагог повинен бути тим, ким він хоче зробити вихованця, має щиро бажати таким і всіма силами до цього прагнути.

У діяльності вчителя особлива роль належить його вмінню **володіти своєю емоційно-вольовою сферою**. «Справжній вихователь, – підкреслює В. Сухомлинський, – людина широкого емоційного діапазону, що глибоко переживає радість і засмучення, прикрощі й тривогу, обурення і гнів. Він дуже рідко гримає, підвищує голос. Тривогу, засмучення, подив, біль, гнів (а вчитель має право бути гнівним, як і будь-яка емоційно культурна, вихована людина) – всі ці й десятки інших відтінків аналогічних почуттів діти вловлюють у звичайних словах свого наставника.»

Для успішної роботи з дітьми вчителю потрібні такі **вольові якості**, як **цілеспрямованість, ініціативність, дисциплінованість, самовладання, вимогливість до себе та інших**. Особливо важливі для педагога витримка, здатність до гальмування у поєднанні зі швидкою реакцією і винахідливістю, емоційною рівновагою, умінням володіти своїми почуттями.

Професія вчителя вимагає великого **нервового і фізичного напруження**, а тому ставить певні вимоги до його **здоров'я**. Праця педагога передбачає розвиток голосу, добрий зір, вміння довго стояти, багато ходити, вільно і легко рухатись. «Можна і треба розвивати зір, просто фізичний зір, – писав А. Макаренко. – Це конче потрібно для вихователя. Треба вміти читати на людському обличчі, на обличчі дитини, і це читання може бути навіть описане у спеціальному курсі. Нічого мудрого, нічого містичного немає в тому, щоб по обличчю дізнаватись про деякі ознаки душевних рухів».

Для ефективної діяльності вчителю потрібна така риса, як **педагогічна спостережливість**. Спостерігаючи за учнями на всіх етапах уроку і в усіх видах їх діяльності, вчитель отримує інформацію про вікові та індивідуальні особливості учнів, їхнє розуміння навчального матеріалу, ставлення до навчання і вчителів, стосунки між учнями та їх поведінку, настрої і психічні стани дітей, їх реагування на зауваження та оцінку успіхів у навчанні й поведінці. Спостережливий учитель виховує спостережливість в учнів. А це, на думку К. Ушинського, сприяє розумовому розвитку дітей.

Для ефективної організації навчально-виховної діяльності вчитель має бути **уважним**. Так, під час уроку йому необхідно тримати в полі зору всіх учнів класу, особливо тих, кому властива підвищена рухливість і недостатній рівень уваги; концентрувати свою увагу на розвитку теми, зміні різних видів навчальних

завдань і засобів; зосереджувати свою увагу на написаному, щоб не допустити помилок у словах, формулах, обчисленнях тощо. Ф. Гоноболін вважає, що «увага вчителя до роботи і внутрішнього світу учнів, зазвичай, переростає в уважність як моральну рису особистості».

У **творчій діяльності** вчителя важлива роль належить натхненню та інтуїції. **Натхнення** – піднесення творчих потенцій людини, яке характеризується «ясністю свідомості, появою потоку думок і образів, швидкою і високою продуктивністю мислення».

Творча праця вчителя характеризується й **інтуїцією**. Вона виявляється в особливому відчутті правильного напрямку діяльності, бажаних її результатів, неусвідомленому переконанні, що саме так, а не інакше треба діяти.

Вчитель повинен володіти **педагогічною майстерністю**, якої набуває у процесі своєї практичної діяльності і оволодіння педагогічним досвідом. «Майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом, – писав А. Макаренко, – що вимагає таланту, але це спеціальність, якої треба навчитись, як треба навчити лікаря його майстерності, як треба навчити музиканта.»

На основі рекомендацій відомого українського психолога і педагога І. Синиці можна сформулювати окремі **поради** щодо **педагогічного такту та педагогічної тактики** вчителя:

- Бережіть благородне звання вчителя.
- Поважайте у своїх учнях людину, оберігайте і розвивайте їхню гідність.
- Не підкреслюйте без особливої потреби своєї зверхності над учнями.
- Змінюйте свою тактику у взаєминах з учнями відповідно до їхнього віку та духовного росту.
- Використовуйте увесь діапазон педагогічного стимулювання, але будьте щедрішими на похвалу і скупішими на покарання.
- Навчіться володіти своїм голосом, інтонувати своє мовлення, уникайте крику, тим більше вереску.
- Уникайте рішень, у доцільності яких ви не впевнені: не приймайте рішень у стані роздратування; вдавайтесь до методу відтермінування, що дасть змогу вам розумно скористатися своїм правом, а учням – розумно підкоритися йому.

- Уміння контактувати з учнями – справа набувна, як і будь-яке педагогічне уміння.
- Поважайте індивідуальність кожного учня, його бажання утвердитися в класі, мати кращий статус.
- Контакт з цілим класом значною мірою залежить від ваших контактів з окремими учнями.
- Несіть батькам учнів радість.
- Принагідно продемонструйте учням усе краще, що є у вас (свої здібності до чого-небудь, уміння, ерудицію, звички тощо).
- Бережіть довір'я своїх учнів.

4. Культура зовнішнього вигляду вчителя

Сприймання вчителя починається з його зовнішнього вигляду, а отже необхідно знати вимоги до зовнішнього вигляду.

Одяг:

- виконує професійну функцію: сприяє вихованню художньо-естетичних смаків та гармонійно уособлює професійну діяльність учителя;
- естетично витриманий, ошатний, гарний, в кольоровій гамі переважають помірно насичені барви;
- модний і елегантний, відображає рівень культури суспільства на даному етапі розвитку;
- стиль одягу – діловий, але не сіро-буденний;
- демонструє індивідуальність учителя, маскує недоліки зовнішності і підкреслює достоїнства;
- одяг комплектний, що дозволяє повсякчас мати елемент новизни;
- у манері одягатися знаходить вміння враховувати вік, погоду, пору року, контингент вихованців та конкретні ситуації;
- у вдало підбраному одязі жінка-вчитель відчуває себе привабливою, неповторною;
- фурнітура та аксесуари підбрані зі смаком, доповнюють загальну естетичну картину зовнішнього вигляду;
- класичне вбрання чоловіка-вчителя – строгий костюм і в тон сорочка та краватка;
- із гардероба вчителя виключається: ультрамодний одяг, незвичайний фасон якого відволікає увагу учнів, одяг занадто яскравих тонів, що стомлює і дратує учнів.

Взуття:

- завжди чисте, відремонтоване, зручне, легке;
- модне, гарне, елегантне;
- підібране таким чином, щоб не завдавати зайвих турбот (фасон, розмір);
- гармонує з індивідуальними особливостями зовнішнього вигляду (зріст, осанка тощо);
- відповідає сезону, погоді, ситуаціям;
- висота каблука оптимальна, тому ноги не стомлюються, а стукіт каблуків не відволікає уваги учнів;
- учитель ніколи не взуває взуття босоніж і не перебуває в приміщенні в теплих чобітках.

Прикраси:

- не відіграють домінуючої ролі в зовнішності учителя, а є лише акуратними художніми мазками, які підсилюють окремі сторони зовнішності;
- ансамбль у прикрасах обов'язковий;
- вибір демонструє почуття міри, смак;
- не використовує надто дорогих і яскравих коштовностей, щоб не відволікати увагу учнів;
- прикраси не заважають працювати і спілкуватись з учнями.

Зачіска:

- волосся завжди чисте, ретельно зачесане;
- зачіска модна і до лиця;
- жінка-вчитель піклується про те, щоб довге волосся не заважало під час роботи;
- чоловік-учитель щоденно голиться, акуратно підстрижений і зачесаний, вуса і борода (якщо є) мають естетичний вигляд;
- не допускає надміру експериментів зі своїм волоссям, щоб химерні зачіски і часті зміни кольору не відволікали уваги учнів;
- у приміщенні завжди без головного убору;
- непомітно підкреслює та підсилює природну привабливість, маскує недоліки;
- манікюр бездоганний;
- духи та інші парфуми мають тонкий, вишуканий запах;
- вибір косметичних засобів – доречний та відповідає художньо-естетичним вимогам.

ЛЕКЦІЇ № 8

Тема: РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

► Питання

1. Інклюзивна освіта: сутність, завдання та принципи.
2. Функції вчителя-предметника і асистент вчителя в інклюзивному класі.
3. Роль вчителя у розвитку обдарованої дитини.
4. Характеристика обдарованої дитини
5. (на с/р) Охарактеризувати види обдарованостей.

📖 Література

Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-е вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.

Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання: навч.-метод. посіб. Київ: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 273 с. (Серія «Інклюзивна освіта»). <http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/22/>

Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Київ: «СаммітКнига», 2009. 272 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами в загально-освітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів. Київ: «АТОПОЛ», 2010. 96 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. [Електронний ресурс]. За заг. ред. А.А. Колупаєвої. Київ, 2018. 260 с. (Серія «Інклюзивна освіта»). Режим доступу: <http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/17/>

Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

Богоявленская Д. Б. «Субъект деятельности» в проблематике творчества. *Вопросы психологии*. 1999. №2. С. 35 – 41.

Борисов О. Плекати обдарованих. *Завуч*. 2003. №17–18. С. 24–25.

Борисов В. В. Формування готовності вчителя до дослідницької педагогічної діяльності в умовах поетапної підготовки

студентів педагогічного вузу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання». Київ, 1997. 22 [1] с.

Моляко В. О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості. *Обдарована дитина*. 1998. №1, 2, 3. С. 3–5; С. 2–6; С. 2–10.

Моляко В. О. Напередодні ери обдарованості. *Обдарована дитина*. 2000. № 1. С. 2–4.

Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці. Київ: Знання. 1989. 48 с.

Зміст теми

1. Інклюзивна освіта: сутність, завдання та принципи

Інклюзивне навчання є одним із основних напрямів реформування системи освіти в багатьох країнах світу, мета якого – реалізація права на освіту осіб з особливими освітніми потребами (далі – осіб з ООП) без дискримінації.

В основі системи освіти і розвитку інклюзивного навчання лежать: правові акти – конвенції, декларації – провідних міжнародних організацій: Організації Об'єднаних Націй (ООН), ЮНЕСКО та ін.

Визнання інклюзії як ключової передумови для забезпечення права на освіту активізувалось впродовж останніх років і закріплене в Конвенції про права осіб з інвалідністю – першому обов'язковому для всіх держав до виконання документі, що містить концепцію інклюзивної освіти.

Поняття «**інклюзії**» (від англ. inclusion – включення; франц. Той, хто включає в себе; лат. Заключаю, включаю) – означає процес активного включення в суспільні стосунки всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, культурних, мовних, національних та інших особливостей (Дефектологічний словник)

Інклюзивна освіта має пріоритетне значення для забезпечення якісної освіти усіх дітей, у тому числі дітей з ООП, а також для побудови інклюзивного суспільства. **Інклюзивне навчання** слід розуміти як:

Фундаментальне право усіх дітей з особливими освітніми потребами. Причому важливо, що це право належить кожній конкретній дитині, а не батькам чи опікунам. Зокрема, при виборі закладу та форми освіти батьки мають керуватись потребами та можливостями дитини, а не власними інтересами;

Принцип забезпечення благополуччя дітей, поваги до їхньої гідності та самостійності, визнання індивідуальних особливостей дітей та їхньої спроможності до ефективної участі в суспільному житті;

Засіб реалізації інших прав. Це першочерговий засіб, за допомогою якого особи з особливими потребами реалізують своє право на працевлаштування та повноправну участь у житті своїх громад. Це також основний засіб для побудови інклюзивних суспільств;

Результат удосконалення державної політики у сфері освіти разом з відповідними змінами у практиці роботи закладів загальної освіти з метою створення відповідних умов для навчання усіх учнів.

Базові цінності, на яких ґрунтується інклюзивна освіта:

- Кожна дитина – особистість.
- Навчатися можуть усі – нездібних дітей немає.
- Кожна дитина має унікальні здібності, особливості та інтереси.
- Заборона на дискримінацію в будь-якій формі.
- Право кожної людини на участь у житті суспільства, у тому числі людей з особливими потребами.
- Терпимість один до одного: готовність жити разом у світі один з одним; прийняття людей з їхніми індивідуальними відмінностями.
- Виховання в дусі толерантності як «гармонія в розмаїтті».

ЮНЕСКО визначає інклюзивне навчання як процес врахування і відповіді на різноманітні освітні потреби учнів шляхом забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади, зменшення випадків виключення в освіті.

Таке розуміння інклюзії відповідає концепції Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «Школа, дружня до дитини» – це школа, в якій створюється середовище якісного та ефективного навчання

з відповідними фізичними умовами, політикою і послугами. Згідно з концепцією ЮНІСЕФ «Школа, дружня до дитини»:

- виявляє виключених з групи дітей й долучає їх до освіти;
- визнає право на освіту кожної дитини;
- сприяє дотриманню прав і благополуччя кожної дитини;
- надає обов'язкову безкоштовну освіту, доступну для дітей з групи ризику;
- поважає відмінності і забезпечує рівноправність в освіті для всіх дітей;
- відповідає індивідуальним потребам дитини в освітньому процесі, а також гендерному, етнічному, релігійному і соціальному розмаїттю.

Дитина з ООП (особливими освітніми потребами) – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту (Закон України «Про освіту»).

Відповідно до класифікації ЮНЕСКО, до дітей з особливими освітніми потребами відносяться діти, які мають наступні порушення розвитку:

- емоційні і поведінкові порушення;
- розлади мови і спілкування;
- труднощі в навчанні;
- затримка/обмеження можливостей інтелектуального розвитку;
- фізичні/нейромоторні порушення;
- порушення зору;
- порушення слуху.

Цей список доповнюється іншими чинниками, які становлять потенційний ризик для дітей бути виключеними з освітнього процесу:

- діти, які ростуть в несприятливому середовищі;
- діти, які належать до груп етнічних меншин;
- діти вулиці;
- діти, хворі на СНІД;
- діти з поведінковими порушеннями.

Згідно з Законом України «Про освіту» особа з особливими освітніми потребами – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

2. Функції вчителя-предметника і асистента вчителя в інклюзивному класі

З метою організації інклюзивного освітнього середовища важливо створити відповідно умови у закладі освіти:

- психологічний клімат, сприятливий для навчання дітей з ООП як у закладі освіти, так і у класі;
- кадрові ресурси (асистент вчителя, асистент дитини, спеціальні вчителі); проходження спеціальної підготовки всіх вчителів, які працюють з дітьми з ООП;
- архітектурна доступність;
- ресурсні кімнати, медіатека, кімнати психологічного розвантаження тощо;
- спеціальне обладнання для навчання, відповідний дидактичний матеріал, наочні засоби, спеціальні підручники тощо.

Вчителі-предметники загальноосвітньої школи

Забезпечення освітнього процесу дитини з ООП з урахуванням особливостей дитини з ООП, підготовка інформації для учасників засідання команди про особливості навчально-пізнавальної діяльності дитини з ООП, участь у підготовці індивідуального плану дитини з ООП, розробка індивідуальної навчальної програми, визначення спільно з іншими педагогічними працівниками рівня досягнення кінцевих цілей навчання, створення належного мікроклімату в колективі, надання батькам інформації про стан засвоєння навчальної програми дитини з ООП.

Асистент учителя

Основне завдання – допомога вчителю у забезпеченні особистісно-орієнтованого, індивідуального підходу в освітньому процесі, зокрема у створенні індивідуального плану роботи для дитини з ООП.

Спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів і потреб, участь в організації освітнього процесу дитини з ООП, участь у розробці індивідуального плану роботи, індивідуального навчального плану та індивідуальної навчальної програми, адаптація освітнього середовища і навчальних матеріалів відповідно до потенційних особливостей розвитку дитини з ООП, оцінювання спільно з вчителями-предметниками рівня

досягнення кінцевої мети навчання, підготовка інформації для учасників засідання команди за результатами спостереження за дитиною щодо її індивідуальних особливостей, інтересів, здібностей, надання батькам інформації, педагогічним працівникам щодо розвитку дитини з ООП.

Налагодження позитивних робочих стосунків, комунікації між батьками та вчителями один із ключових моментів ефективності навчання дитини з ООП. Діти більше поважають вчителів і персонал якщо батьки схвалюють і підтримують їх зусилля. У навчальних командах **вчителі** виконують кілька важливих ролей, це:

- залучення батьків та інших професіоналів до розробки, впровадження, моніторингу й оцінки ІНП учнів;
- оцінювання успішності учнів та надання відповідей батькам, а за необхідності – учням протягом усього року;
- необхідне оновлення ІНП;
- надання асистентам вчителів вказівок щодо ролей та відповідальності у процесі навчання.

3. Роль вчителя у розвитку обдарованої дитини

Важлива умова і засіб виявлення і розвитку обдарованостей дітей – творчий учитель. Наведемо слова В. Белінського: «... Вихователь є садівник ... За допомогою щеплення і дику лісову яблуню можна змусити замість кислих та маленьких яблук, давати яблука садові, смачні, великі, але даремні були всі зусилля мистецтва змусити дуб приносити яблука, а яблуню – жолуді. А в цьому-то і міститься, більшою мірою, помилки виховання: забувають про природу, яка дає дитині нахили і здібності, які і визначають його значення у житті, вони думають, що було б тільки дерево, а вже можна заставити його приносити що завгодно, хоч кавуни замість горіхів».

Керування розвитком творчості учителя починається з створення необхідних умов: забезпечення вільного часу учителя, матеріальна забезпеченість, створення матеріально забезпечених методичних кабінетів, які є творчими лабораторіями учителів. Також, важливі наявність сприятливої морально-психологічної атмосфери у школі, творчої атмосфери у колективі, стимулювання творчого пошуку і праці учителя, його потреби у самовираженні і самоствердженні, аналізу та самоаналізу педагогічної діяльності, накопичення та вивчення досвіду творчої діяльності учителів,

колег – все це на думку науковців збільшує вірогідність творчих рішень, тільки творчий учитель має здібності до виховання творчих працівників, – стверджує М. Поташник.

Автори, С. Морозов та П. Підкасистий пропонують створити в педагогічних вищих навчальних закладах спеціальні групи з обдарованих студентів з метою підготовки учителів-експериментаторів, навчаючи їх самоаналізу педагогічних дій, формуючи у них педагогічне мислення, яке дозволить оцінювати обстановку, приймати рішення, бачити їх результати та оцінювати ці результати, ставити нові педагогічні задачі.

Автором Л. Смолінчук виділені специфічні якості учителя, який працює з обдарованими дітьми, а саме: бути доброзичливим і чуйним, знати особливості психології обдарованих дітей, їх потреби і інтереси; мати високий інтелектуальний рівень, мати широке коло інтересів, мати крім педагогічної ще одну освіту, бути активним і життєрадісним, мати почуття гумору, виявляти гнучкість, бути готовим до зміни своїх поглядів і постійного самовдосконалення, бути творчою особистістю.

Американський вчений Рензуллі критерієм відбору учителів вважав інтелект і творчість, а саме яскраво виражені інтелектуальні здібності й гарну загальноосвітню підготовку. А якщо у такої людини ще є таланти, то такий фахівець буде просто ідеальний для роботи з талановитими дітьми.

Американський учений Е. Торренс наводить фактори, що сприяють успішній роботі педагога з обдарованими дітьми, а саме: повага до прагнення дитини працювати самостійно, вміння утримуватися від втручання у процесі творчої діяльності дитини, надання дитині свободи вибору методів до досягнення мети, індивідуалізоване використання навчальних програм залежно від особливостей учнів, створення умов для втілення творчих ідей дитини, заохочення до роботи над проектами, запропонованими самими учнями, уникнення будь-якого тиску на дітей, схвалення результатів діяльності дітей, підтримка бажання випробувати себе в інших видах діяльності, підкреслення позитивного значення індивідуальних відмінностей, демонстрація ентузіазму, надання авторитетної допомоги дітям, які висловлюють нетрадиційну думку й у зв'язку з цим відчують тиск з боку своїх однолітків, терпиме ставлення до можливого безладдя, заохочення до максимальної співпраці, здатність переконати учнів, що учитель є їхнім однодумцем і помічником.

Педагогічна діяльність є об'єднання науки і мистецтва, яке завжди передбачає творчість. Особливість його в тому, що зміст є витвір (формування, виховання) людини, яка завжди є неповторна, унікальна. У педагогіці розрізняють практичну діяльність і наукову творчість, які пропонують перш за все відкриття, вияв раніше не відомих закономірностей навчання, виховання, розробку ефективних методик і теорій, які б дозволяли вирішувати задачі сучасної школи, робити прогноз тенденцій її розвитку та ін.

Основними ідеями концепції обдарованості є такі положення: обдарованою можна вважати будь-яку людину, однак обдарованість проявляється у певному виді діяльності і кожного разу набуває специфічних рис. Завдання педагога полягає у тому, щоб допомогти особистості, що формується, виявити і максимально розвинути її домінуючі здібності й обдарування; розвиток обдарованості майбутнього спеціаліста потребує створення у ВНЗ цілісної, самокерованої системи, яка передбачала б виявлення та підтримку обдарованої молоді, розвиток та реалізацію її здібностей, стимулювання творчої роботи студентів та викладачів, активізацію навчально-пізнавальної діяльності молоді; реалізуючи свій власний потенціал у процесі навчання, майбутні вчителі навчаються виявляти і розвивати обдарування учнів.

4. Характеристика обдарованої дитини

Обдарована дитина – це дитина, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді видатним досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) в тому чи іншому виді діяльності.

В. Моляко подає своє визначення **обдарованої дитини** – це дитина, що виділяється серед своїх однолітків яскраво вираженими успіхами в досягненні результатів на якісно вищому рівні, який перевершує певний умовний «середній» рівень; при цьому важливо мати на увазі, що йдеться мова не про окремі, випадкові успіхи, а про систематичні, які взагалі притаманні певній діяльності цієї дитини. А коли результати її діяльності будуть ще й оригінальними, то можна говорити про творчу обдарованість.

Обдаровані діти – діти, в яких у ранньому віці виявляються здібності до виконання певних видів діяльності.

Обдарованість не може розвинути з нічого, на порожньому місці, вона завжди розвивається на основі певної, улюбленої дитиною діяльності. Якщо в дитини проявляються яскраві й стійкі

інтереси до якоїсь діяльності, це завжди знак, що в неї може бути виявлений той чи інший вид обдарованості.

Іноді ці інтереси мають загальний, менш визначений характер, і тоді можна говорити про широку пізнавальну потребу учня. Така широка пізнавальна потреба досить часто буває в інтелектуально обдарованих учнів.

У будь-якому разі, не буває обдарованості без любові дитини до якоїсь справи, нехай така справа виступає як не найсерйозніша, з погляду учителя, діяльність – скажімо, створення особливої піратської мови (саме з цього починався шлях майбутнього чудового лінгвіста), чи придумування нових ігор на нудних уроках (із цього починав творець комп'ютерних ігор, наприклад таких як «Тетріс»).

Що ж притаманне усім обдарованим дітям? Спільне для таких дітей – це **потреба в знаннях**. Такі діти охоче навчаються, самі шукають роботу, частіше складну, інтелектуальну, вони легко справляються з розумовою працею і цим часто насторожують батьків.

Здебільшого найважливішими **характеристиками** обдарованих дітей вважають:

- надзвичайно ранній прояв високої пізнавальної активності і допитливості;
- швидкість і точність виконання розумових операцій, що обумовлене стійкістю уваги і оперативною пам'яттю;
- сформованість навиків логічного мислення;
- багатство активного словника;
- швидкість і оригінальність вербальних (словесних) асоціацій;
- виражена установка на творче виконання завдань;
- розвиток логічного мислення і уяви;
- володіння основними компонентами уміння вчитися.

Доречно, у зв'язку з цим, зазначити, що обдаровані діти **характеризуються** порівняно високим розвитком мислення, тривким запам'ятовуванням навчального матеріалу, розвинутими навичками самоконтролю в навчальній діяльності, високою працездатністю тощо. Їм властива висока розумова активність, підвищена схильність до розумової діяльності, неординарність, свобода самовияву, багатство уяви, сформованість різних видів пам'яті, швидкість реакції, вміння піддавати сумніву і науковому осмисленню певні явища, стереотипи, догми.

Обдаровані діти часто занадто емоційні, вони нестримані, легко збуджувані у дрібницях. Але це не примхи, а прояв

багатства їхньої природи, творчі діти рідко бувають врівноваженими, вони часто страждають через свою винятковість. Багатьох із них рятує схильність до гумору, якщо вони самі не жартують, то цінують хороший настрій, люблять слухати і захоплюватись. У них особлива мова, особлива моторика і сприймання, що відрізняє їх від інших дітей.

Обдаровані діти завжди **виявляють** уважність, зібраність, готовність до напруженої праці, що переростає в працелюбність, в потребу працювати безустанно, без відпочинку. Мислення їх відзначається високою оперативністю (продуктивністю). Коло їх пізнавальних інтересів не обмежується однією проблемою, постійно розширюється, що є стимулом розумової активності.

У всіх без винятку обдарованих дітей яскраво, чітко, іноді навіть болісно гостро **виражена потреба**, без якої немислимий розвиток здібностей. Це так звана пізнавальна потреба, виражена насамперед у пошуку нового знання, у задоволенні від розумової роботи. Обдаровані діти постійно шукають для себе складної інтелектуальної роботи, для них саме вона є найбільшим задоволенням.

Завжди дивує, як несамовито ці діти люблять розумову працю. Деякі батьки лякаються їхньої розумової одержимості, вони хвилюються, що діти від цього занедужають, і ховають від них книжки, атласи, задачники. Ось тоді ці діти дійсно занедужують. Розумова праця їм потрібна, як щоденний хліб, як основна їжа, без цього вони буквально, без перебільшення, не можуть жити. Це головне і, в принципі, цього досить, щоб можна було на цій основі побачити обдаровану дитину, але є і ще деякі ознаки, що часто виявляються в обдарованих дітей.

Відповідно автор, В. Моляко, сформулював **узагальнений портрет обдарованої дитини**, а саме:

- оригінально розв'язує задачі, винахідлива, здогадлива;
- швидко розв'язує задачі, часто інтуїтивно;
- може навести кілька варіантів розв'язання однієї й тієї самої задачі;
- повністю занурюється у розв'язання;
- надає перевагу найестетичнішим варіантам розв'язання;
- впевнена у собі (хоча це не обов'язково);
- добре орієнтується в обставинах, враховує завади та вигідні моменти;
- може передбачати успішність чи неуспішність розв'язання та ін.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

З історії виникнення звичайних речей

– Голка, переглянь наступні джерела

Добриця І. З історії речей: голка. *Розкажіть онуку*. Київ, 2006. № 19-20. С. 124.

Хто зробив першу голку? *Світ навколо нас. : відкриття*. Київ, 2002. С. 304-305.

Голка: [загальна характеристика]. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL:<http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BA%D0%B0>

– Годинник, допоможуть наступні матеріали

Мезенцев В. Который час? *И вечный поиск*. Москва, 1984. С. 255-258.

Хто зробив перші годинники? *Світ навколо нас : відкриття*. Київ, 2002. С. 174-176.

Годинник: [загальна характеристика]. Вікіпедія : вільна енциклопедія. URL:<http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA>.

– Окулярів, прочитай наступну інформацію

Прозрачный помощник человека. *Клепа*. 2005. № 3. С. 10-11.

Хто зробив перші окуляри? *Світ навколо нас : відкриття*. Київ, 2002. С. 53-54.

Коли з'явилися перші окуляри?: [історія]. URL: <http://myhelper.in/index.php?newsid=8460>.

Окуляри: [загальна характеристика]. Вікіпедія : вільна енциклопедія : URL:http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%B8_%D0%B4%D0%BB%D1%8F_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%B2%D0%B0%D0%B4_%D0%B7%D0%BE%D1%80%D1%83 – Назва з екрана.

– Мобільний телефон, джерела

Квято С. Телефон – мобільний телефон. *Колега*. 2001. № 1. С. 19-22.

Шарий А. Просто про мобільний зв'язок. *Колосок*. 2008. № 5. С. 16-21.

История мобильного телефона : [історія, типи, фото] URL: <http://www.interesno.dn.ua/interesting-for-reading/reading-all/84-interesting-mobile>.

– **Праски, джерела**

Добриця І. І. 3 історії звичайних речей. *Розкажіть онуку*. Київ. 2006. №19-20. С. 156-159.

Игорев, Владимир. Как писатель Джек Лондон работал... в прачечной : [з історії праски]. *А почему?*. Київ. 2011. № 7. С. 24-26.

История праски: винахідництво як мистецтво: [з історії праски] *Всеукраїнський загальнополітичний освітянський тижневик «Персонал Плюс»* : URL: <http://www.personal-plus.net/374/6639.html>.

Праска: [загальна характеристика]. Википедия: свободная энциклопедия. URL:<http://uk.wikipedia.org/wiki/Праска>.

– **Дамські сумочки, джерела**

История дамской сумочки: чудеса из Клеп-кармана : [історія дамських сумок, цікаві факти]. *Клепа*. 2006. № 11. С. 10-11.

Как появилась дамская сумочка? [історія дамських сумок, музеї сумок]. *Клякса*. 2009. № 16. С. 12.

История дамских і чоловічих сумок: [історія виникнення] URL: <http://www.epochtimes.com.ua/fashion/handbags/istorija-damskyh-i-cholovichyh-sumok-71375.html>.

– **Носовичка, інформація**

Довжина дорівнює ширині : одяг в історії цивілізації : [з історії носовичків]. *Малеча*. 2005. № 5. С. 19.

З яких часів застосовуються носові хустки? *Світ навколо нас : відкриття*. Київ, 2002. С. 303-304.

Носовой платок : [загальна характеристика] // Википедия : свободная энциклопедия. URL: http://ru.wikipedia.org/wiki/%CD%EE%F1%EE%E2%EE%E9_%EF%EB%E0%F2%EE%EA. – Назва з екрану.

– **Парасольки, познайомся з наступною інформацією**

Важливі аксесуари ділової людини : клубок : з історії назв одягу *Обдарована дитина*. 2001. № 6. С. 3.

Винокурова И. Зонтичная революция. *Техника молодежи*. 2006. № 4. С. 28-29.

Зонт : [історія виникнення аксесуару]. *Позакласний час*. 2010. № 4. С. 120-121.

– Панчоха, познайомся з наступною інформацією

Краватка, рукавички, панчохи : клубок : з історії назв одягу *Обдарована дитина*. 2001. № 6. С. 2.

Хто винайшов панчохи? *Світ навколо нас : відкриття*. Київ, 2002. С. 302-303.

Чулки : [історія виникнення одягу]. *Позакласний час*. 2010. № 4. С. 121.

История чулок и носков (интересные факты) [Електронний ресурс] : [історія, цікаві факти]. Отдых и развлечения хозяек : URL: <http://relax.wild-mistress.ru/wm/relax.nsf/publicall/F83850BB-C7C5460BC325745B002C0F71>.

– Баскетбол, звернись до наступних джерел

Єфіменко, Г. Баскетбол. *Спортивні ігри*. Харків, 1993. С. 78-135.

Леонов, А. Баскетбол. Київ: Рад. шк., 1989. 104 с.

Баскетбол доктора Нейсмита. *Я пізнаю світ : дит. енцикл. : спорт*. Київ, 2002. С. 254-259.

Сортэл Н. Баскетбол : 100 упражнений и советов для юных игроков. Минск: Астрель, 2002. 240 с.

– Волейбол, звернись до наступних джерел

М'яч над майданчиком. *Я пізнаю світ : дитяча енциклопедія : спорт*. Київ, 2002. С. 286-290.

М'яч у польоті. *Спорт : [дитяча енциклопедія]*. Харків, 2004. С. 145-147.

Померанцев, Ю. Волейбол. *Як до м'яча слава прийшла*. Київ, 1987. С. 185-208.

МІЖСЕСІЙНЕ ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ 1 КУРСУ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Технологічного факультету зі «Вступу до спеціальності»

№	Назва теми	Зміст завдань	Форми звіту	Термін звіту				
1	Соціальна роль вчителя	<p>1. Підготувати реферат на одну із тем (тематика додається).</p> <p>2. Проаналізуйте факти власного життя і наведіть приклади етичного ставлення вчителя до учнів.</p>	<p>Реферат</p> <p>Повідомлення</p>	На практич. заняття				
2	Педагогіка: становлення, сучасний стан.	<p>1. Заповніть таблицю, в яку внесіть ваші професійно-етичні риси і якості:</p> <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="text-align: center;">Я – реальний студент</td> <td style="text-align: center;">Я – майбутній педагог</td> </tr> <tr> <td style="height: 20px;"></td> <td style="height: 20px;"></td> </tr> </table> <p>2. Написати анотацію на одну із прочитаних книг на педагогічну тематику. Розкрити педагогічну майстерність вчителя.</p>	Я – реальний студент	Я – майбутній педагог			<p>Таблиця</p> <p>Анотація</p>	На практич. заняття
Я – реальний студент	Я – майбутній педагог							
3	Педагогіка: становлення, сучасний стан.	<p>1. Підготуйте огляд наукових публікацій з журналів, педагогічної толерантності, які стосуються проблеми формування професійно особистісних моральних якостей, професійної підготовки вчителя.</p> <p>2. Виберіть з літературних джерел 3 народних вислови про вчителя, його професіоналізм, діяльність у ЗНЗ.</p> <p>3. Підготуйтеся до дискусії: «Сучасний вчитель – який він, проблеми та суперечності».</p> <p>4. Зверніться до праці В.О. Сухомлинського «Серце віддаю дітям» і виписіть дві педагогічні ситуації. Проаналізуйте поведінку вчителя щодо їх розв'язання і дотримання норм педагогічної діяльності.</p>	<p>Виступ-повідомлення</p> <p>Виступ-повідомлення</p> <p>Міні-твір повідомлення</p>	<p>На практич. заняття</p> <p>На практич. заняття</p> <p>На практич. заняття</p>				

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Педагог (родове поняття щодо всіх названих вище) – фахівець, який має спеціальну підготовку і професійно здійснює навчально-виховну роботу в різних освітньо-виховних системах.

Педагогічна діяльність – вид діяльності, змістом якого є навчання, виховання, освіта і розвиток підростаючого покоління.

Бібліографія – це галузь знань про способи і методи складання та вивчення показників літератури, списків, оглядів творів у пресі.

Під технікою читання слід розуміти навички раціонального і швидкого читання.

Конспект – це стислий самостійний письмовий виклад основних ідей, положень, висновків твору, що вивчається, з наведенням фактів, доказів.

Реферат (лат. referat, буквально – нехай він доповість, від referos – доповідаю) – короткий виклад письмово чи у формі публічного виступу змісту прочитаної книжки, наукової роботи, повідомлення про наслідки вивчення наукової проблеми; доповідь на певну тему, що розкриває її питання на основі огляду літературних чи інших джерел.

Педагогічна діяльність (праця) – особливий вид суспільно корисної діяльності дорослих людей, свідомо спрямованої на підготовку підростаючого покоління до життя відповідно до економічних, політичних, моральних, естетичних цілей.

Професіограма вчителя – перелік і опис загальнотрудових і спеціальних знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання професійно-педагогічної діяльності.

Стиль – це усталена система способів та прийомів, які використовує вчитель у взаємодії.

Педагогічна моральність передбачає гуманістичну спрямованість особистості вчителя і охоплює його ціннісні орієнтації, ідеали, інтереси.

Педагогічна тактовність (від лат. *tactus* – дотик, відчуття, почуття) – почуття міри у застосуванні засобів педагогічного впливу на студентів.

Інтелігентність – стрижень навколо якого має відбуватися професійне становлення педагога, повинні формуватися його життєві ідеали.

Педагогічний такт – це почуття міри, відчуття конкретного стану вихованця, що підказує вихователеві найделікатніший спосіб поведінки у спілкуванні з учнями в різних сферах діяльності, вміння обирати найбільш доцільний підхід до особистості у системі виховних взаємин з нею.

Поняття «інклюзії» (від англ. *inclusion* – включення; франц. Той, хто включає в себе; лат. Заключаю, включаю) – означає **процес активного включення в суспільні стосунки всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, культурних, мовних, національних та інших особливостей.**

Дитина з ООП (особливими освітніми потребами) – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту (Закон України «Про освіту»).

Обдарована дитина – це дитина, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді видатним досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) в тому чи іншому виді діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-е вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.

2. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2010. 200 с.

3. Мазоха Д. С. На шляху до педагогічної професії (Вступ до спеціальності): Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 168 с.

4. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2011. 628 с.

5. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2009. 472 с.

6. Полетай О. М. Вступ до спеціальності: навч.-методичний комплекс, Чернігів: ЧНПУ, 2015. 108 с.

7. Педагогічна майстерність / За ред. І. А. Зязюна. Київ, Вища школа, 1997. 349 с.

8. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос [та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і переробл. Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.

9. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении: Книга для учителя. Москва: Просвещение, 1987. 190 с.

10. Кан-Калик В. А., Никандров Н. Д. Педагогическое творчество. Москва, 1990. 144 с.

11. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання: навч.-метод. посіб. Київ: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 273 с. (Серія «Інклюзивна освіта»). <http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/22/>

12. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Київ: «СаммітКнига», 2009. 272 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

13. Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів. Київ: «АТОПОЛ», 2010. 96 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

14. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. [Електронний ресурс] / За заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ, 2018. 260 с. (Серія «Інклюзивна освіта»). Режим доступу: <http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/17/>

15. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

Нормативно-правові документи

1. Закон України «Про освіту» (2017) *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. ст. 380.

2. Закон України «Про вищу освіту» (2014). *Законодавство України* [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020). *Верховна рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

4. Концепція розвитку освіти в Україні на період 2015-2025 рр. [Електронний ресурс]. *Новини освіти в Україні*. URL: <http://osvita.ua/news/43501/>

5. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс] *Середня освіта*. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/

6. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. URL: <https://www.google.com.ua/search?ei=HmOfW7ffH>

7. Основні документи про діяльність Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. URL: <http://chnpu.edu.ua/university/about/public-info/>

Допоміжна

1. Баранова С. Особливості формування професійної компетентності вчителя. *Сучасна школа України*. 2009. № 2 (лютий). С. 16-18.

2. Білотіл А. Ю. Освіта вчителя – запорука педагогічної творчості. *Управління школою*. 2008. № 4. С. 16–24.

3. Білоус І. Професіоналізм вчителя. *Завуч*. 2009. № 1 (Січень). С. 33-38.

4. Болонський процес у фактах і документах. Упорядники: Степко М.Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. 52 с.

5. Болсун С. Техніка спілкування педагога з учнями. *Завуч*. 2009. №2 (січень). С. 13-17.

6. Вища освіта в Україні: навч. посібн. / За ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. Київ, 2005. 327 с.

7. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація. Київ: ВЦ «Академія», 2006. С. 126 – 148.

8. Галузинська М. Т. Справжній вчитель підвищує свою педагогічну майстерність. *Обдарована дитина*. 2006. № 2. С. 18-25.

9. Журовський В. С., Згаровський М. З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. Київ, 2003. 200 с.

10. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії : навчальний посібник. Київ, 1997.

11. Калошин В. Ф. Педагог – творець? Так. *Управління школою*. 2007. №30 (жовтень). С. 2-6.

12. Капустина З. Имидж сучасного учителя. *Учитель*. 2006. №1. С. 59-61.

13. Колодько Т. Професійно-педагогічна компетентність майбутнього вчителя. *Рідна школа*. 2005. № 11. С. 5-7.

14. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) Київ, 2002.

15. Кузь В. Модель учителя нової генерації. *Рідна школа*. 2005. № 9. С. 33-35.
16. Лаврук В. Учителем школа стоїть: про професію вчителя. *Директор школи*. 2006. № 9 (березень). С. 3-6.
17. Музиченко Ю. Професійна мобільність учителя в умовах формування загальноєвропейського освітнього простору. *Шлях освіти*. 2007. № 3. С. 17-21.
18. Олексійчук С. Вчительський професіоналізм. Педагогіка толерантності. 2006. № 2-3. С. 103-105.
19. Островерхова Н. Критерії оцінювання педагогічної майстерності вчителя. *Завуч*. 2006. № 10 (квітень). С. 8-11.
20. Островерхова Н. Майстерність педагогічного спілкування. *Завуч*. 2006. № 4 (лютий). С. 9-11.
21. Пилипчук В. В. Розвиток педагогічної майстерності в предметних методиках навчання. Київ, 2007.
22. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Київ, 2004. 616 с.
23. Богоявленская Д.Б. «Субъект деятельности» в проблематике творчества. *Вопросы психологии*. 1999. №2. С. 35 – 41.
24. Борисов О. Плекати обдарованих. *Завуч*. 2003. №17–18. С. 24–25.
25. Борисов В. В. Формування готовності вчителя до дослідницької педагогічної діяльності в умовах поетапної підготовки студентів педагогічного вузу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання». Київ, 1997. 22 [1] с.
26. Моляко В. О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості. *Обдарована дитина*. 1998. №1, 2, 3. С. 3–5; С. 2–6; С. 2–10.
27. Моляко В.О. Напередодні ери обдарованості. *Обдарована дитина*. 2000. № 1. С. 2–4.
28. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці. Київ: Знання. 1989. 48 с.
29. Савчин М. В. Педагог як суб'єкт педагогічної діяльності. Педагогічна психологія : навч. посібник. Київ, 2007. С. 337 – 352.

30. Федько О. Професійні та особистісні якості педагога [Текст]: педагог в особистісно зорієнтованому навчанні. *Завуч*. 2009. № 2 (січень). С. 18-20.

31. Цимбалюк І. М. Підвищення професійної кваліфікації: психологія педагогічної праці. Київ, 2004. 147 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.mon.gov.ua/> – офіційний сайт Міністерства освіти та науки України.

2. <http://www.iteach.com.ua> – український сайт програми Intel «Навчання для майбутнього».

3. <http://osvita.org.ua> – освітній портал – каталог освітніх ресурсів, новини освіти, вищі навчальні заклади України.

4. Вступ до педагогічної професії [Електронний ресурс]. URL: <http://www.westudents.com.ua/knigi/338-vstup-do-pedagogichno-profes-meshko-gM.html>.

5. Моделювання [Електронний ресурс]. *Популярна Технологія*. URL: <http://terpug.at.ua/dir/279>.

6. <http://www.omi.ru> – Міжнародний науковий педагогічний Інтернетжурнал «Освіта: досліджено в світі» з бібліотекою – депозитарієм під патронажем Державної наукової педагогічної бібліотеки ім. К. Д. Ушинського Російської академії освіти.

7. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

8. Основні документи про діяльність Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. URL: <http://chnpu.edu.ua/university/about/public-info/>.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Програма навчальної дисципліни	6
Практичні роботи.....	16
Питання до заліку.....	26
Тема 1. Педагогічна професія і особистість вчителя.....	28
Тема 2, 3. Основи бібліографічної культури	39
Тема 4. Прийоми роботи з книгою та іншими джерелами інформації.....	47
Тема 5. Основні вимоги до усного виступу	55
Тема 6. Педагогічне спілкування	62
Тема 7. Педагогічний такт вчителя	69
Тема 8. Організація ігор у класах з інклюзивною освітою	79
Лекції.....	86
Тематика рефератів.....	175
Межсесійне завдання для студентів заочної форми навчання	178
Словник основних термінів	179
Рекомендована література	181

Навчально-методичне видання

ПОЛЕТАЙ
Олена Михайлівна

ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

**Навчально-методичний
посібник**

Технічний редактор

О. Клімова

Комп'ютерна верстка
та макетування

О. Клімова

Комп'ютерний набір

О. Полетай

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія KB № 23743-13583 ПР від 06.02.2019 р.*

Підписано до друку 03.09.2020 р. Формат 60 x 90 1/16.

Папір офсетний. Друк на різнографі.

Ум. друк. арк. 10,93. Обл.-вид. арк. 8,15.

Наклад 50 прим. Зам. № 934.

Редакційно-видавничий відділ ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка.

14013, вул. Гетьмана Полуботка, 53, к. 208.

Тел. 65-17-99.

chnpu.tipograf@gmail.com

